

**Uluslararası Hukukta
Kuvvet Kullanma:
İnsani Amaçlı
Müdahale ve Suriye**

**PROF. DR.
YUSUF AKSAR**

**Türkiye-İran
İlişkileri:
Rekabet ve İşbirliği**

DR. RECEP KIZILCIK

**İran'ın Nükleer
Programı ve İsrail'in
Önleyici Savaş
Stratejisi**

**DOÇ. DR.
AHMET HAMDİ TOPAL**

MAYIS-HAZİRAN-TEMMUZ 2013 | YIL 1 SAYI 1 | ÜCRETSİZDİR | KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ DERGİSİ

PROTOKOL

**"AKİL İNSANLAR KOMİSYONU'NUN ROLÜ
TERÖRÜ BİTİRMEK DEĞİL, HÜKÜMETİN
GERÇEKLEŞTİRMEYE ÇALIŞTIĞI SÜRECİ,
DOĞRU BİR ŞEKİLDE HALKA
ANLATMAKTIR"**

**Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez
ile röportaj...**

PROTOKOL

"Bilgi Toplumu için Dünya Gündemi"

- 6** TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ: REKABET VE İŞBİRLİĞİ
DR. RECEP KIZILCIK
- 12** ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA: İNSANİ AMAÇLI MÜDAHALE VE SURİYE
PROF. DR. YUSUF AKSAR
- 18** FEMİNİZM NEDİR?
DOÇ. DR. NEZAHAT ALTUNTAŞ
- 24** YUMUŞAK GÜÇ OLMAKLA YUMUŞAK GÜCE SAHİP OLMAK ARASINDA TÜRKİYE
PROF. DR. TARIK OĞUZLU
- 28** İKİ ÜLKE; İKİ LİDER: ATATÜRK VE NAZARBAYEV
ÖZGÜR TÜFEKÇİ
- 32** ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ
PROF. DR. ERTAN EFEGİL
- 36** "AKİL İNSANLAR KOMİSYONU'NUN ROLÜ TERÖRÜ BİTİRMEK DEĞİL, HÜKÜMETİN GERÇEKLEŞTİRMEYE ÇALIŞTIĞI SÜRECİ, DOĞRU BİR ŞEKİLDE HALKA ANLATMAKTIR"
Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez ile röportaj...
- 42** AVRUPA BİRLİĞİ, NEREYE DOĞRU...
PROF. DR. BAYRAM GÜNGÖR
- 44** İRAN'IN NÜKLEER PROGRAMI VE İSRAİL'İN ÖNLEYİCİ SAVAŞ STRATEJİSİ
DOÇ. DR. AHMET HAMDİ TOPAL
- 48** ÖCALAN'IN SEYİR DEFTERİ
EMİN PAZARCI
- 50** DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİK: FOSİL YAKITLAR VE FOSİL OLMAYAN POLİTİKALAR
PROF. DR. GÖKHAN KOÇER
- 54** KAFKASYA'DA SEÇİM YILI VE BÖLGESEL DENGELER
KADİR SANCAK
- 58** İNSANLIĞIN OLAĞAN DURUMU "SAVAŞ" VE BİR MEDENİYET HÂLİ "BARIŞ" ÜZERİNE
DR. BÜLENT ŞENER
- 62** YENİ SAVAŞ ALANI MI? BARIŞ MASASI MI?
ARİF KIZILYALIN
- 64** İSLAM VE MİLLİYETÇİLİK (ULUSÇULUK)
YALÇIN KÖKSAL DEMİR

cesran international
"ADVANCING DIVERSITY"

EkoAvrasya
AVRASYA EKONOMİK İLİŞKİLER DERNEĞİ
EURASIA ECONOMIC RELATIONS ASSOCIATION
АССОЦИАЦИЯ ЕВРАЗИЙСКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

EURASIAN POLITICS & SOCIETY

With Keynote Address from
Prof. Bülent Gökay
Keele University, UK

Annual Conference
25-26 September 2013
at Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey
Registration is now open online:
Please visit www.cesran.org/iepas

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ADINA
İMTİYAZ SAHİBİ:

Prof. Dr. Hayati Aktaş

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ (Sorumlu)
Doç. Dr. Süleyman Erkan

GENEL KOORDİNATÖR
Özgür Tüfekçi

EDİTÖR
Fatma Akkan Güngör

YARDIMCI EDİTÖRLER
Oğuzhan Aslantürk
Ayça Eminoğlu

Yönetim Merkezi:

Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kalkınma Mahallesi, Trabzon

Tel: 0462 377 29 15

Web: int.ktu.edu.tr

Yayın Türü:
Ulusal Süreli

Protokol Dergisi,

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ yayınıdır.

Editörden

Protokol, Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü adına yayınlanan üç aylık akademik/popüler bir dergidir. Bölümümüzün kuruluşunun 20. Yılında ilk sayımızla karşınızda olmaktan, yayın ekibi olarak, büyük bir mutluluk duyuyoruz. Dileğimiz, Protokol'ün kalıcı olması ve bir geleneğin sözcülüğünü ilelebet devam ettirmesidir.

Protokol dergisi olarak amacımız, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler disiplinine dahil, güncel ülke ve dünya olaylarını konu alan akademik yorum ve analizlere yer vermektir. Protokol'ün yazarları, başta Türkiye'deki üniversite mensupları olmak üzere, tüm dünya akademisyenleri ve yazarlarıdır. Akademik camia dışında olmakla birlikte dergimizin içeriğini oluşturan konulara ilgi duyan uzmanların yazılarına da yer vermekten gurur duyacağımızı belirtmek isteriz. Dergiye gönderilecek yazıların özgün çalışma ve yorum niteliği taşıması temel yayın ilkimiz olacaktır. Dergimizde, özgün makaleler yanında uzman kişilerle yapılacak röportajlara da yer verilecektir.

Popüler özellikli bir akademik siyaset dergisi olarak Protokol'ü yayınlama düşüncemize geniş bir desteğin olması bizi fazlasıyla ümitlendirmiş ve cesaretlendirmiştir. İlk sayımız için gönderilen yazıların yoğunluğu karşısında seçim yapmakta zorlandığımızı belirtmek isterim. Bu nedenle, dergimize gönderilen yazıların ancak bir kısmına bu sayımızda yer verebildik. Bu vesile ile, Protokol'e makale gönderen, başta Trabzon Valisi Sayın Dr. Recep KIZILCIK olmak üzere herkesin ilgisine teşekkür ederim. Gönderilen yazılardan, Protokol formatına uygun olan, bir kısmına gelecek sayılarımızda yer verileceğinin bilinmesini isteriz.

İlk sayımızda, bir çok akademisyenin değişik güncel konulardaki birbirinden değerli yazıları ve yorumlarını gururla sunarken, herkesi Protokolde bizimle olmaya davet ediyoruz.

Saygılarımla.

Doç. Dr. Süleyman ERKAN

TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ: REKABET VE İŞBİRLİĞİ

DR. RECEP KIZILCIK

TRABZON VALİSİ

90'lı yıllarda Türk kamuoyunda hakim görüş, İran'ın kendi rejimini Türkiye'ye ihraç etme çabası ve Türkiye'deki etnik unsurları hükümete karşı kışkırtması dolayısıyla ciddi bir tehdit oluşturduğu yönünde olmuştur. İran'da ise Türkiye, Batı işbirlikçisi ve devrim düşmanı bir ülke olarak görülmüştür.

Yaklaşık yarım asırdır dünyaya hâkim olan komünizm tehlikesinin, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ortadan kalkması, uluslararası güvenlik algılamalarının da değişmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'ne karşı oluşturulan ABD dış politikasının bir anlamda içi boşalmıştır. Tarih boyunca büyük ve güçlü devletlerin kendi içlerinde bütünlük ve istikrar sağlamak için dış tehdidi bir araç olarak kullandıkları görülmüştür. İşte Soğuk Savaş sonrasında bu tehdit Sovyet bloğundan İslami eksene kaymış; 11 Eylül'de yaşanan terörist saldırılar Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" tezinin kanıtı olarak kabul edilmiş ve Batı toplumlarında İslam'a ve Müslüman ülkelere karşı derin bir önyargının oluşmasına yol açmıştır. Uluslararası arena bu tarihsel süreç içerisinde evrilirken, ABD'nin önce Afganistan'ı ardından Irak'ı işgal etmesi ise Doğu ile Batı arasındaki ötekileşmenin giderek artmasına neden olmuştur. Günümüzde Ortadoğu'nun kalbinde yer alan İran, bu ötekileşmenin en çok vurgulandığı ülkelerden biri haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın İsrail'in bölgedeki varlığına açıkça karşı çıkması, İran'ın nükleer çalışmalarını uluslararası toplumun denetimine açmaya ısrarla direnmesi ve nükleer silah üretme kapasitesine ulaşma ihtimalini gün geçtikçe artırması, Batı'nın İran'a olan yaklaşımının giderek sertleşmesine neden olmaktadır. İran ise doğusunda Pakistan ve Hindistan, kuzeyinde Rusya, batısında İsrail gibi ülkeler nükleer güce sahip bulunurken; bu üçgenin orta yerinde, ABD işgaline uğrayıp kaosa sürüklenmiş komşuları Afganistan ve Irak'ın yarattığı güvenlik problemleriyle başa çıkmak zorundadır. Bununla birlikte, bir yandan farklı

etnik gruplardan oluşan toplumsal yapısını ideolojik ve dini temele dayandığı politikalar ile korumaya çalışırken, diğer yandan da Batı'nın yaptırım ve izolasyon politikalarına karşı durmaktadır.

Türkiye ve İran ilişkilerine baktığımızda, iki ülke arasında 1939 yılında Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla belirlenen sınırlardan kaynaklanan hiçbir sorun yaşanmadığını görmekteyiz. Ancak her zaman rekabet ve işbirliği alanlarının paralel bir şekilde mevcut olması söz konusu olmuş; Türkiye tarih boyunca derin bir güvensizlik duymasına rağmen her zaman bu ülke ile ilişki içerisinde bulunmuştur. En başta İslam dinin farklı mezheplerini benimsemiş olan bu iki ülke, farklı bölgesel politikalar izlemekle birlikte zamanla birbirlerinin varlığını da kabul etmişlerdir. Türkiye'nin cumhuriyet rejimine geçmesinin ardından, monarşi ile yönetilen İran ile arasında rejim çatışmaları doğmuş; 1979'da yaşanan İran İslam Devrimi sonrası kendi yönetimine karşı dahi olsa, İran'ın İslamcı hükümetini tanıyan ilk ülkelerden biri Türkiye olmuştur.

90'lı yıllarda Türk kamuoyunda hakim görüş, İran'ın kendi rejimini Türkiye'ye ihraç etme çabası ve Türkiye'deki etnik unsurları hükümete karşı kışkırtması dolayısıyla ciddi bir tehdit oluşturduğu yönünde olmuştur. İran'da ise Türkiye, Batı işbirlikçisi ve devrim düşmanı bir ülke olarak görülmüştür. Türkiye'nin İran'ı rahatsız edecek şekilde Azerbaycan ve ABD ile yakınlaşması İran'ın Ermenistan ve Rusya'ya yaklaşarak denge oluşturma çabasına girmesine neden olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise İran'ın dış politikasında devrim ihracı çabalarının etkisizleşmesi ve İran'ın sadece ideolojiye dayalı

bir dış politika izlemek yerine pragmatist bir tutum sergilemesi söz konusu olmuştur. Bu dönemde her ne kadar ideoloji dış politikaya yön veren etkenler arasında önemli bir yer tutmaya devam etse de, dış politikanın tek belirleyicisi olma özelliğini kaybetmiştir.

11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terörist saldırılar sonrasında, ABD'nin Orta Doğu'da artan etkisi, Türkiye-İran ilişkilerinin ABD'nin Afganistan ve Irak işgallerinden bağımsız bir şekilde ilerlemesini imkânsız hale getirmiştir. Yine de bu süreçte, Türkiye'nin ya da Türk iş dünyasının İran'ı göz ardı edemeyeceği kadar önemli ve güçlü bir komşu olarak gördüğü göze çarpmaktadır. Bu bağlamda laik kişiliği ile tanınan eski Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in, ABD'nin "şeytan mihveri" olarak

tanımladığı İran'ı ziyaret etmesi ve ekonomik-kültürel bağları güçlendiren iki anlaşma imzalaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

2002 yılında Türkiye'de AKP iktidarı başa geçmiş; İran'da ise 2005 yılında Ahmedinejad seçimleri kazanmıştır. Her iki ülkenin dış politikalarında da yeni liderlerle birlikte değişiklikler yaşanmıştır. Ahmedinejad ile birlikte İran'ın Batı karşıtı söylemleri daha da radikalleşmiş, nükleer programını geliştirmeye yönelik çabaları uluslararası kamuoyunun tepkisine neden olmuştur. Bu dönemde dış politikada "komşularla sıfır sorun" politikasını benimseyen AKP yönetimi, "sıfır sorun" politikası nedeni ile sık sık Batı ile İran arasında kalmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan

Bu süreç zarfında Batılı müttefiklerinin Türkiye'yi Suriye, İran ve Hamas'tan oluşan direniş cephesi ile iyi ilişkiler geliştirmek ve İsrail ile arasındaki gerginliği artırarak Doğu eksenine kaymakla suçlandığını söylemek yerinde olacaktır. Gerçekte Türkiye'nin asıl amacı, özellikle Ahmet Davutoğlu'nun dış politikada etkin olması ile birlikte, Batı ile uzun yıllardır sürdürölen müttefikliğin, Orta Doğu ölkeleri ile iyileştirilen ilişkiler vasıtasıyla dengelenmesi yönünde olmuştur. Ancak Arap ölkelerinde ve özellikle Suriye'de yaşanan demokratik değişim 2011 yılından itibaren Türkiye-İran ilişkilerindeki rekabetin belirginleşmesine ve dolayısıyla gerginliğin yeniden yükselmesine yol açmıştır.

Ahmet Davutoğlu

Bölgede yaşanan gelişmeler pek çok Batılı yorumcu tarafından "Arap Baharı" olarak

adlandırılmıştır. İran'a göre ise yaşanan olaylar Arap değil, İslam kökenli olduğundan olayları "Arap Baharı"ndan ziyade İran Devrimi'ne benzetmek daha uygundur. Humeyni'ye göre yaşananlar aslında İslami bir uyanıştır, 1979 yılında ekilen tohumların çiçek vermesidir. Tüm bu isyanlar, Müslüman halklar Batı'nın kuklalarını ölkelerinden kovmak için bir bir ayaklanırken, İran'ın sahneye çıkma vaktinin geldiğine işaret etmektedir. Ancak gelişmeler Türkiye'nin anı yakalamakta İran'a kıyasla daha başarılı olduğunu göstermiştir. Başbakan Erdoğan tek tek devrim sonrası Arap ölkelerini ziyaret edip coşkuyla karşılanırken, İran yalnızca geri çekilmiştir. Başbakan'ın laik hükümet modelini savunan konuşmaları İran'da tehlike çanlarının çalmasına neden olmuştur. İran'da hem politik hem de dini

kurumların Türkiye'nin liberal ve Batı tarzı İslam yorumunu protesto etmesinin yanı sıra ılımlı Ayetullahlar dahi İran'ın bölgede Türkiye'nin gerisinde kaldığı yönünde uyarılarda bulunmuştur.

ABD ordusunun Irak'tan çekilmesi ve ülkede yaşanan mezhep çatışmalarının artması ile birlikte, Türkiye ve İran'ın bu ülke üzerinde çatışan çıkarları iki ülkenin de gündemine yerleşmiştir. İran, Irak'ta 2010 yılında gerçekleştirilen seçimlerde açık bir şekilde Şii Cumhurbaşkanı Nuri el-Maliki'yi desteklerken, Türkiye'yi Ayad Allawi'nin ayrılıkçı Sünni partisini desteklemekle suçlamıştır. Fakat Türkiye, aslında Irak'taki mezhep ayrılığının ötesine geçmeye çalışmış ve İran'ın yaptığı'nın tam aksine, mezhepsel bölünmeye engel olmak ve Irak'ta her grubun ülkenin yönetiminde söz sahibi olmasını sağlamak adına Allawi'nin Irak Arap Birliği koalisyonunu desteklemiştir.

Özellikle son dönemlerde Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişim, İran ve Türkiye arasında bir gerginlik doğmasına neden olmuştur. Suriye'de iç karışıklıkların yaşanmaya başlamasının ardından Esad rejiminin birkaç destekçisinden biri de İran olmuştur. Suriye güvenliği için silah, gözetim ve eğitim sağlayan İran, Başbakan Erdoğan'ı, Suriye Cumhurbaşkanı Esad'la yakın arkadaşlık söylemlerinden, "ya reform ya görevden alma" söylemlerine geçmekle suçlamıştır. İran'ın gözünde Türkiye, Suriye'deki muhalefeti destekleyen uluslararası çabalara liderlik etmekte, muhalif konferanslara ev sahipliği yapmakta, Suriye'deki rejim karşıtı

savaşçılara sığınak sağlamakta ve yaşanan insani krizi tırmandırmaktadır. Tahran Türkiye'nin bu davranışları karşılığında, defalarca Suriye'nin kendisinin kırmızı çizgisi olduğunu ve Ankara'nın Esad muhaliflerine destek vererek bu kırmızı çizgiyi geçmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye ise İran'ın bu tehdidini dikkate almamış bunun yerine NATO'nun İran'a karşı bir kalkan olarak Türkiye'ye yerleştirmek istediği söylenen radar sisteminin Türk topraklarına kurulacağını ilan etmiştir. Bu noktadan sonra ise İran çok daha saldırgan ve hatta tehditkâr bir tutum sergilemeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Ahmedinejad ve diğer politik ve askeri yetkililer ise NATO radar sisteminin düşmanlarını koruması nedeniyle İran'ın cevap vermek zorunda kalabileceği yönünde uyarıda bulunmuşlardır.

Bu çerçevede İran'ın Türkiye'ye yeni yaklaşımı, Türkiye'nin İslami uyanışı yolundan çıkarmak isteyen daha büyük bir ABD-İsrail-Suudi Arabistan tuzağının bir parçası olduğu yönündedir. ABD bölgede Mübarek ve Bin Ali gibi kuklalarını kaybettiğinden beri Türk modelini bölge ülkeleri üzerinde kontrol

**Mahmud
Ahmedinejad**

sağlayabilmek için bir yol olarak görmektedir. AKP aynı zamanda ABD'nin 2009'da Yeşil Harekât başarısızlığının ardından İran'daki rejim değişim politikası için kullanabileceği bir araçtır. İran hükümeti, AKP ile İran'ın reformcu muhalifleri arasındaki ideolojik benzerliğin de farkındadır. Her ne kadar iki parti birbirine tamamen zıt politik sistemlerde doğmuş olsa da her ikisi de İslam ve demokrasi arasında bir denge kurabilme amacı içerisinde olduklarını belirtmektedirler. İranlı liderler AKP'nin kendi meşruiyetlerine İran reform hareketinin verdiği gibi bir zarar vereceğinden korkmaktadırlar. İran'daki bu reform hareketi şimdilik mağlup edilmiş olsa da, rejimde çatlaklar oluşturmayı başardığı ve birçok tutucu rejim taraftarının karşı tarafa geçmesini ya da en azından tarafsız bir hal almasını sağladığı bilinmektedir. AKP'nin söylemelerinin ise İran için bölgesel düzeyde benzer bir meşruiyet krizi yaratması, İran'ın yumuşak gücünü zayıflatması ve Müslüman Dünya'sındaki popülaritesini azaltması mümkün gözükmemektedir.

Ortadoğu'da Sınırlar

TÜRKİYE'NİN İRAN NÜKLEER SORUNUNA YAKLAŞIMI

Son zamanlarda dünya gündeminde öne çıkan en önemli sorunlarından biri İran'ın nükleer

faaliyetleri olmuştur. İran'ın ilk nükleer araştırma reaktörü 1967 yılında ABD tarafından kurulmuştur. Bu dönemde İran'ın nükleer bir güç haline gelmesi gerektiğini ileri süren ABD, Şah yönetimini bu yönde teşvik etmekten de geri kalmamıştır. Ancak bugün geldiğimiz noktada yaşanan rejim değişikliği sonrası İran'ın Batı ve İsrail karşıtı tutumu, uluslararası toplumun gözünde büyük bir tehdit haline gelmiştir. Aslında İran 1968 yılından beri taraf olduğu Nükleer Silahların Yayılması Anlaşması (NPT) kapsamında, nükleer enerjiyi yalnızca barışçıl amaçlarla kullanmak istediğini ileri sürmektedir.

Türkiye, İran'ın nükleer programı üzerinden kendisine yönelik herhangi bir tehdit algılamamaktadır. Ancak İran'ın daha ılımlı bir tavır sergilemesinin bölgenin istikrarı açısından daha olumlu olacağı tartışma götürmez bir gerçektir. Bir yandan kendi dış politikası çerçevesinde İran'la "sıfır sorun"lu bir dönem yaratmak isteyen Türkiye, ABD'nin yanında yer alırsa İran'la son dönemde geliştirdiği, başta PKK olmak üzere güvenlik ve ekonomik ilişkilerde duraksama yaşanmasına yol açacağını bilmektedir. Diğer yandan da Batılı müttefikleri ile arasındaki dayanışmanın gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Aksi takdirde, "1 Mart Tezkeresi" ile Irak işgalinin dışında kalmayı tercih ettiği sürecin bir benzerinin yaşanmasını istememektedir. Bu nedenle Türkiye "sıfır sorun" politikasını destekleyecek şekilde, taraflar arasında objektif bir arabulucu rolü oynama çabası içerisindedir.

Türkiye'nin İran'ın nükleer programına dair temel endişesi, nükleer güce sahip bir İran'ın bölgesel statüsündeki ve bölgeye nüfuz etme kapasitesindeki olası artıştan kaynaklanmıştır. Ankara, bölgede nükleer silahların yayılmasını istemese de AKP hükümeti İran'ın nükleer programını eleştirmekten çekinmemektedir. Mayıs 2008'de UAEA'nın ABD temsilcisi Ankara'yı ziyaret ettiğinde, İran'ın nükleer programına karşı Türkiye'nin desteğini

sağlamayı ummuştur. Ancak Türkiye'nin İran'a yönelik politikası yaptırımlar ve izolasyonlardan ziyade, diyalog ve diplomasi yönünde olmuştur.

Ekim 2009'da, Türkiye, İran'ın daha az zenginleştirilmiş uranyumu ile daha çok zenginleştirilmiş uluslararası nükleer yakıtın, İran'ın bu yakıtı sivil bir reaktörde tıbbi amaçlarla kullanmayı kabul etmesi şartı ile takas edilmesini teklif etmiştir. Fakat bu takas, İran'ın teknik talepleri nedeniyle gecikmiştir ki bu ABD ve müttefiklerinin kabul edebileceği bir durum değildir. Obama yönetiminin İran'a karşı tutumunu katılaştırması ve BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a yönelik yaptırımların sertleştirilmesi, Türkiye'nin ikilemini artırmıştır. 2010 yılının başlarında Ankara'nın diplomatik söylemleri Başbakan Erdoğan'ın İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer enerji geliştirmeye hakkı olduğu ve nükleer silahların olmadığı bir Orta Doğu arzusu üzerindeki ısrarları ile şekillenmiştir.

Tüm bunların da ötesinde, Türk liderler İran'ın nükleer programı ile ilgili gerçek durumun Türkiye'nin İran karşısında sergileyeceği düşmanca bir tavra gerekçe olarak gösterilemeyeceğine inanmaktadırlar. Sonuçta İran, Türkiye'nin asırlık bir tarih ve pragmatik barışçıl ilişkiler paylaştığı bir komşusudur. Bu nedenle Türkiye, Tahran'ın bölgesel düzeydeki güvenlik katkılarını da ciddiye alarak, İran'la yapıcı bir diyalog kurma yolundaki çabalarını sürdürmeyi tercih etmiştir. Türkiye'ye göre, İran uranyum zenginleştirme programını sürdürmek için, öncelikle uluslararası toplumu barışçıl amaçlar içerisinde olduğuna ikna etmelidir. Böylece uluslararası toplumun İran'a yönelik askeri bir eylem sergilemesine gerek kalmayacaktır.

2011 yılının Eylül ayında iki ülke arasındaki gerginliğin iyice yükselmesi sonucu, güç dengesi arayışı Türkiye'yi, Avrupa'yı korumak amacıyla Lizbon görüşmesinde kabul edilen, ancak kendisinin olumsuz yönde oy kullandığı NATO'nun füzesavar sistemini onaylamaya

sevk etmiş; yine de İran'dan açık bir tehdit olarak bahseden ifadelerin kaldırılmasını talep etmiştir.

Türkiye yaptırımların İran'ı uranyum zenginleştirmekten vazgeçirmek için etkisiz olduğunu düşünmekte ve bu nedenle İran ile güçlü ekonomik bağlarını zedelemeyi istememektedir. Ancak bu Türkiye'nin İran'ın nükleer bir güce dönüşmesinden memnun olduğu anlamına da gelmemektedir. Türk liderler İran bombalarının Türkiye ve bölge güvenliği için de tehdit unsuru oluşturacağını açıkça dile getirmektedirler. Türkiye'nin İran'ın sürekli ödüllendirilerek durdurulabileceği yönündeki iyimser ve umutlu tutumunun yanı sıra kendisinin müzakere yolundaki bu istekliliğinin Tahran tarafından sömürülebileceği yönünde de ciddi bir hassasiyeti vardır.

Sonuç olarak, Türkiye ile İran arasındaki ilişkilerin karmaşıklığı bu ilişkinin rekabet ve işbirliğini her zaman aynı anda barındırmasından kaynaklanmaktadır. Ancak ekonomik ilişkiler her iki ülkeyi birbirleriyle iyi geçinmeye bir anlamda mecbur etmektedir. ABD'nin ekonomik ablukası karşısında İran, Türkiye ile ilişkilerini muhafaza etmek zorundadır. Benzer şekilde Rusya'ya olan doğal gaz bağımlılığını azaltmak isteyen Türkiye'nin İran'a sırt çevirmesi oldukça zor görünmektedir. ABD ve Avrupa, İran'ın hidrokarbon endüstrisine yönelik yaptırımları artırırken, Türkiye'nin, İran petrol ve gazını ithal etmekte ısrarcı davranması da bundan kaynaklanmıştır. Türkiye ve İran bu ortak anlayış çerçevesinde zaman zaman sertleşen ve yumuşayan siyasi söylemlere rağmen ekonomi alanında ilişkileri geliştirmeye devam etmişlerdir. Türkiye, diğer Orta Doğu ülkelerinin aksine, İran'ı geleneksel olarak karşı konulması değil, idare edilmesi gereken büyük ve önemli bir ulus devlet olarak görmektedir. Bunun anlamı, iki ülkenin bazı alanlarda birbirlerine karşı koymalarına rağmen beraber çalışmanın yolunu her zaman bir şekilde bulabildikleridir.

Türk liderler İran'ın nükleer programı ile ilgili gerçek durumun Türkiye'nin İran karşısında sergileyeceği düşmanca bir tavra gerekçe olarak gösterilemeyeceğine inanmaktadırlar

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA: İNSANİ AMAÇLI MÜDAHALE VE SURİYE

PROF. DR. YUSUF AKSAR

MALTEPE ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ ULUSLARARASI HUKUK ANABİLİM DALI ÖĞRETİM ÜYESİ

Her devlet kuvvet kullanmanın yasak olduğunu kabul etmekte ve kendisinin kuvvet kullanması söz konusu olduğunda, söz konusunun eylemin hukuka uygun olduğunu iddia etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından bir tanesi evrensel nitelikli uluslararası örgüt olma özelliği bulunan Birleşmiş Milletlerin kurulmasıdır. Birleşmiş Milletler Andlaşması madde 1 düzenlemesi, kuruluş amaçları arasında uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasını saymaktadır. Bu amaca hizmet anlamında, üyeleri arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek şekilde barışçı yollarla çözme yükümlülüğü öngörülmektedir.¹ Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması açısından üye devletlere getirdiği en önemli yükümlülük ve sorumluluk madde 2 (4)'te ifadesini bulan ve kuvvet kullanma yasağı olarak bilinen düzenleme olup şu şekildedir:

"Teşkilatın Üyeleri, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir suretle tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar."

Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın üye devletlere getirdiği en önemli yükümlülük olan madde 2 (4) hükmü, uluslararası hukukta kuvvet kullanmayı açıkça yasaklayan bir kural olması sebebiyle ayrı bir yer ve öneme sahiptir. 1945'ten günümüze değin, birçok defa kuvvet kullanmanın yasak olduğu teyit edilmiştir. Nitekim, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1970 tarihli Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirgesi ve 1974 tarihli Saldırının Tanımı²

kararında uluslararası alanda çıkan uyuşmazlıkların çözümünde kuvvet kullanmanın yasak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kuvvet kullanmanın yasaklanmasına ilişkin bu kuralları, *Nikaragua Davası*³ başta olmak üzere Uluslararası Adalet Divanı'nın muhtelif kararlarında sadece andlaşmadan doğan bir yükümlülük olarak değil, aynı zamanda örf-adet kuralı, hatta *jus cogens* norm şeklinde değerlendirdiği görülmektedir.⁴ Günümüz uluslararası hukuk anlayışı ve uygulaması açısından, kuvvet kullanmanın yasak olması hususunda, uluslararası toplum üyeleri arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Her devlet kuvvet kullanmanın yasak olduğunu kabul etmekte ve kendisinin kuvvet kullanması söz konusu olduğunda, söz konusu eylemin hukuka uygun olduğunu iddia etmektedir. Örneğin, 1990'lı yıllarda Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak, Kuveyt'i işgal ettiğinde, bu ülkenin tarihi olarak kendisine ait ve mevcut durumun hukuka uygun olduğunu ileri sürmüştür. 11 Eylül 2001 sonrası Amerika Birleşik Devletleri, Irak ve Afganistan'ı terörle mücadele gerekçesiyle işgal etmiş ve bu doğrultuda kuvvet kullanmanın meşru müdafaa niteliğinde, dolayısıyla da hukuka uygunluğunu iddia etmiştir. Özetle, kuvvet kullanmayı tercih eden her devlet eyleminin uluslararası hukuk kuralları ile özellikle meşru müdafaa hakkı ile uyumlu olduğunu açıklamaya çalışmaktadır.⁵ Uluslararası hukukta kuvvet kullanma ile ilgili başta önleyici meşru müdafaa (*pre-emptive strike* veya *anticipatory self-defence*), yurt dışında

bulunan vatandaşların korunması amacıyla kuvvet kullanma ve insani amaçlı kuvvet kullanmanın (*humanitarian intervention*) hukuka uygun olup olmadığı konularında tartışmalar devam etmektedir. Burada, sadece Suriye örneği ekseninde insani amaçlı müdahale üzerinde kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Bilindiği üzere, insani amaçlı müdahale ile ilgili ne Birleşmiş Milletler Andlaşması'nda ne de NATO Andlaşması veya benzer bir uluslararası metinde hukuki düzenleme vardır. İnsani amaçlı müdahale doktrini⁶ temelinde kuvvet kullanılması, herhangi bir devletin ülkesindeki bireylere yönelik işlediği insanlığa karşı işlenen suç, soykırım, işkence vb. uluslararası suçların önlenmesi amacıyla gündeme gelmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan bir tanesi kuvvet kullanan devletin yurt dışında bulunan kendi vatandaşlarını koruması düşüncesi değildir. İnsan haklarını ağır biçimde ihlal eden, uluslararası suçlar işleyen devlete karşı bu ihlallerin durdurulması amacıyla kuvvet kullanılması söz konusudur. Uluslararası alanda insani amaçlı müdahale doktrini üzerinde tam bir fikir birlikteliği ve uygulama olmamasına rağmen, tarihsel olarak konu ele alındığında bir takım kuvvet kullanma eylemlerinin bu görüşe dayandırıldığı görülmektedir. Örneğin, 1971'de Hindistan'ın Doğu Pakistan'a (Bangladeş) müdahalesinin hukuki dayanağı insani amaçlı müdahale olmuştur.⁷ Bir diğer örnek ise, 1979'daki Tanzanya'nın Uganda'ya müdahalesidir. Yakın geçmişteki bir önemli uygulama ise Birleşik Devletler ile Birleşik Krallığın Irak yönetiminin halkına karşı işlediği insan hakları ihlallerinin önlenmesi düşüncesiyle Irak'ın kuzeyinde ve

güneyinde uçuşa yasak bölgeler (*no fly zones*) oluşturmasıdır.⁸

İnsani amaçlı müdahale doktrinin gelişimine katkıda bulunan fakat Batı literatüründe pek de bu yönüyle ele alınmayan en önemli örneklerden bir tanesi de hiç kuşkusuz, Türkiye'nin 1974'de gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekati'dir. Türkiye'nin adaya müdahalesinin hukuki gerekçeleri arasında Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ve Garantörlük Andlaşması düzenlemeleri yanında, insani amaçlı müdahale görüşünün de yer aldığı tartışmasıdır.⁹ Zira, adada Kıbrıslı Rumların işledikleri ağır insan hakları ihlalleri,¹⁰ Türkiye'nin müdahalesi ile son bulmuştur. Bu sayede hem Kıbrıs Türkleri hem de Kıbrıs Rumları arasında barış tesis edilmiş,

1974 yılında Kıbrıs'a Türk askerinin girişini temsil eden Çıkarma Anıtı

uluslararası suçların işlenmesi önlenmiştir. Ancak, insani amaçlı müdahale kapsamında kuvvet kullanılması ve konu ile ilgili en önemli uygulama olması bakımından 1998/1999'da NATO'nun Sırbistan'a karşı gerçekleştirdiği askeri hareket ayrı bir yer ve öneme sahiptir. NATO'nun askeri müdahalesinin temel sebebi, Sırbistan'ın Kosova'da hakim nüfusu oluşturan Arnavutlara karşı işlediği uluslararası suçlar ve katliamlardır. NATO müdahalesi, Birleşmiş Milletler Andlaşması madde 2(4) düzenlemesinin insani amaçlı kuvvet kullanmaya izin verip vermediği yönünde görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. NATO üyesi devletler müdahalenin hukuka uygun olduğunu ileri sürerken, başta Çin ve Rusya olmak üzere bazı devletler insani amaçlı kuvvet kullanmanın uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmuşlardır. Başta Birleşik Krallık olmak üzere NATO üyesi devletler, Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlar ve insani amaçlı müdahale temelinde kuvvet kullanmanın yasal olduğunu her zeminde ve özellikle Yugoslavya tarafından NATO üyesi devletler aleyhine Uluslararası Adalet Divanı nezdinde açılan *Kuvvet Kullanmanın*

Hukukiliği (Legality of the Use of Force) Davası'nda dile getirmişlerdir.¹¹

İnsani amaçlı müdahale doktrininin gelişiminde Birleşik Krallığın NATO müdahalesi ekseninde öne çıkardığı noktalar son derece önemlidir. Buna göre, Birleşmiş Milletler Andlaşması madde 2 (4) hükmü zaman içerisinde değişmiştir ve konu ile ilgili uluslararası hukuk kuralları gelişme göstermiştir. Bu anlamda tarihi süreç içerisindeki yukarıda zikredilen örnekler dikkate alınmalıdır.¹²

Rusya ve Çin başta olmak üzere insani amaçlı müdahaleye karşı çıkan devletler, Andlaşmanın madde 2 (4) düzenlemelerinin dar şekilde yorumlanması gerektiğini, herhangi bir kuvvet kullanmaya ihtiyaç duyulması halinde buna tek yetkili organın Güvenlik Konseyi olduğunu; dolayısıyla NATO müdahalesinin uluslararası hukuka aykırılık teşkil ettiğini savunmuşlardır.¹³ Uluslararası hukukçular arasında da NATO müdahalesinin, Güvenlik Konseyi kararına dayanmadığı gerekçesiyle açıkça hukuka aykırı olduğunu savunanlar bulunmaktadır.¹⁴

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle, insani amaçlı müdahalenin Kosova örneği paralelinde uluslararası hukuka uygunluğu kabul edilmesi durumunda da sorunlar tamamen çözümlenememektedir. Şöyle ki, insani amaçlı müdahalenin kapsamı ne olacaktır? Hangi şartlar altında insani amaçlı kuvvet kullanılabilir? Aslında, insani amaçlı kuvvet kullanılması hususunda uluslararası toplum çok önemli bir fırsatı kaçırmıştır. O da Yugoslavya tarafından NATO üyeleri aleyhine açılan *Kuvvet Kullanmanın Hukukiliği (Legality of the Use of Force) Davası*'nda Uluslararası Adalet Divanı'nın davayı görmekte yetkisiz olduğuna hükmetmesidir. Divanın uluslararası hukuk açısından en azından insani amaçlı

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti

müdahalenin varlığı ve şartları hakkında detaylı bir karar vermesi, uluslararası hukuka inanılmaz katkı sağlayabilirdi. Divan'ın NATO müdahalesi esnasında Yugoslavya adıyla bir devlet olmadığı ve davaya bakmakta yetkisiz olduğu şeklinde verdiği kararı, hukuken hiçbir zeminde savunulacak veya kabul edilecek nitelikte değildir.

Her ne kadar devlet uygulamaları ışığında bir birliklik sağlanmamış olsa da, uluslararası toplumun karşılaştığı sorunların çözümlenmesi, insan hakları hukukundaki gelişmelere paralel şekilde Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın yorumlanması veya bu konuda değişikliklere gidilmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Günümüzde gelinen nokta itibarıyla bir devletin ülkesinde soykırım yapması, ağır insan hakları ihlalinde bulunması, Güvenlik Konseyi'ndeki siyasi yapılar sebebiyle katliamlara insanlığın seyirci kalması kabul edilebilir bir insani veya hukuki yaklaşım olamaz. Bu sebeple, insani amaçlı müdahalenin sıkı şartların varlığı halinde kabul edilmesi yerinde olacaktır.¹⁵ Çok farklı şartlar ileri sürülmekle birlikte en temel noktalar olarak şu konulara dikkat edilmesi gerekmektedir: Ağır insan hakları ihlallerinin olması, soykırım veya insanlığa karşı işlenen suçlar kategorisine girebilecek uluslararası suçların varlığı; insani amaçlı müdahalenin müşterek yapılması; amacına ulaştığında kuvvet kullanmaya son verilmesi; orantılılık.

Uluslararası hukukta insani amaçlı müdahale kapsamında kuvvet kullanılmasına yönelik ortak bir devlet uygulamasının olmaması ve farklı görüşlerin ileri sürülmesi son yıllarda insani amaçlı müdahalenin yerine geçmesi düşüncesiyle koruma sorumluluğu (*the responsibility to protect*) adıyla yeni bir görüşün doğmasına sebep olmuştur. Buna göre, uluslararası suçların işlenmesinin önlenmesi amacıyla uluslararası müdahale yapılması savunulmaktadır. İlk defa 2001'de ortaya çıkan görüş, kısa zamanda başta Birleşmiş Milletler

olmak üzere çok fazla destek bulmuş ve uluslararası alanda yerini almaya başlamıştır.¹⁶ Ancak, gelinen nokta itibarıyla koruma yükümlülüğüne ilişkin düzenlemelerin uluslararası örf-adet hukuku kuralı seviyesine ulaştığını söylemek mümkün değildir.¹⁷

Uluslararası barış ve güvenliği korumaktan birinci derecede sorumlu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin mevcut yapısı sebebiyle uluslararası toplumun son yıllarda tanıklık ettiği Balkanlarda, Ruanda'da ve dünyanın diğer yerlerinde işlenen soykırımlar, insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçları önlenememiştir. İçerisinde bulunulan süreçte, Suriye'de Mart 2011'den günümüze değin 70 binden fazla kişi ölmüş, ülkedeki okul, hastane ve diğer altyapının %50 sinden fazlası yok edilmiş, 1 milyonun üzerinde ev kullanılamaz hale gelmiş, 6 milyonun üzerinde kişi ülke içerisinde yer değiştirmek zorunda kalmış, 1.3 milyon kişi komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmış, Suriye yönetimi tarafından başta Halep olmak üzere diğer önemli yerleşim birimlerinde sivil halka yönelik kimyasal silahlarla gerçekleştirilen saldırı iddiaları gündeme gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin veto hakları sebebiyle Suriye başta olmak üzere dünyanın diğer coğrafyalarında ağır insan hakları ihlalleri ve uluslararası suçların önlenmesi açısından, Birleşmiş Milletlerin yapısının değiştirilmesi veya Andlaşmanın günün şartlarına göre yeniden yorumlanması kaçınılmaz görülmektedir. Ayrıca, geçmişte örneği olduğu üzere Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun *Barış için Birlik (Uniting for Peace)* kararında olduğu gibi Genel Kurulun devreye girmesi yerinde olacaktır. Bu düşünceden hareketle, insani amaçlı müdahale veya koruma hakkı çerçevesinde Genel Kurul kararı ile en azından bir barış gücünün oluşturulması veya Arap Ligi gibi bölgesel örgütlerin de bu anlamda devreye girmesi önemli rol oynayacaktır. Aksi halde, uluslararası toplum, insanlık

Günümüzde gelinen nokta itibarıyla bir devletin ülkesinde soykırım yapması, ağır insan hakları ihlalinde bulunması, Güvenlik Konseyi'ndeki siyasi yapılar sebebiyle katliamlara insanlığın seyirci kalması kabul edilebilir bir insani veya hukuki yaklaşım olamaz.

medeniyetinin doğum yeri Mezopotamya'da insanlığa karşı suçların işlenmesine, yeni soykırımlara sessiz ve seyirci kalmaya devam edecektir.

DİPNOTLAR

1. Birleşmiş Milletler Andlaşması, madde 2 (3).
2. G.A. Resolution, 3314 (XXIX) (14 December 1974). Metin için, bkz. Harris, D. *Cases and Materials on International Law*, Sweet & Maxwell: 2010, 7. Bası, s. 799-800; Gündüz, A. *Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler Örnek Kararlar*, İstanbul: Beta, 2009, 5. Bası, s. 120-122.
3. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, (Nicaragua v. United States)*, (1986) ICJ Reports, s. 14, para. 292; *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, (Advisory Opinion)*, (2004) ICJ Reports, s. 136, para. 87. Metin için, bkz. Harris, s. 723-724.
4. *Nicaragua Case*, para. 190.
5. Dixon, M. *Textbook on International Law*, Oxford: Oxford University Press, 6. Bası, 2007, s. 312.
6. İnsani amaçlı müdahale doktrinine uluslararası hukukun felsefesi açısından bakan ve değerlendiren örnek çalışmalar için, bkz. Franck, T. M. "Humanitarian Intervention", in S. Besson ve J. Tasioulas (eds.), *The Philosophy of International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 531; Zolo, D. "Humanitarian Militarism", in S. Besson ve J. Tasioulas (eds.), *The Philosophy of International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 549.
7. Frank, T. M. ve Rodley, N. S. "After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force", (1973) 67 AJIL s. 275; Crawford, J. *The Creation of States in International Law*, Oxford: 1979, s. 170-173.
8. Dixon, s. 323-324.
9. Necatigil, Z. M. "The Cyprus Conflict in International Law", in C. H. Dodd (ed.), *The Political Social and Economic Development of the Northern Cyprus*, Huntingdon: The Eothen Press, 1993, s. 47; Ertekun, N. *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, Oxford: K. Rustem & Brother, 1984, s. 7-8.
10. Konuyla ilgili o dönem medyasında yer alan bilgilerle ilgili detaylı bilgi için, bkz. Aksar, Y. "The European Court of Human Rights and the Cyprus Problem", (2001) 50/3 AÜHFD, s. 155.
11. *Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium), Provisional Measures, Order of 2 June 1999*, (1999) ICJ Reports, s. 124.
12. Gray, C. "The Use of Force and the International Legal Order", in Malcolm D. Evans (ed.), *International Law*, Oxford: Oxford University Press, 3. Bası, 2010, s. 621.
13. Gray, s. 622.
14. Bu anlamda konuyla ilgili daha fazla bilgi için, bkz. Henkin, L. "Kosovo and the Law of Humanitarian Intervention", (1999) 93 AJIL, s. 826; Charney, J. "Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo", (1999) 93 AJIL s. 834.
15. Wedgwood, R. "NATO's Campaign in Yugoslavia", (1999) 93 AJIL, s. 828.
16. Konu ile ilgili detaylı bir çalışma için, bkz. Zifcak, S. "The Responsibility to Protect", in Malcolm D. Evans, *International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2010, 3. Bası, s. 504-527; Stahn, C. "Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?", (2007) 1001 AJIL s. 99; International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect*, (2001); A *More Secure World: Our Shared Responsibility, Report of the UN High Level Panel on Threats, Challenges and Change*, UN Doc. A/59/565 (2004); *Report of the UN Secretary-General, In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, UN Doc. A/59/2005 (2005); *World Summit Outcome*, GA Resolution, 60/1/2005.
17. Epps, V. *International Law*, Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 4. Bası, 2009, s. 419.

PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL

Wir leben Autos.

CHEVROLET®

Vardallar

TRABZON

FEMİNİZM NEDİR?

DOÇ. DR. NEZAHAT ALTUNTAŞ

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ

Kadının toplumdaki dezavantajlı konumunu sorgulayan ve bunu değiştirmeye çalışan politik bir duruş olarak kadın hakları hareketi-feminizm-günümüzde kadının toplumda karşılaştığı cinsiyetçi tutumlara yönelik önemli düzeyde bir toplumsal farkındalık yaratmıştır. Ancak ne yazık ki, kadının karşılaştığı dezavantajlı ve baskıcı tutumlar, gelişmiş ya da az gelişmiş toplum olması fark etmeksizin, hala tüm şiddeti ile devam etmektedir. Kadınların yüzyıllardır devam eden mücadelesine rağmen, bilgi çağı olarak ifade edilen günümüzde hala kadınların sırf kadın olduğu için toplumda ikincil konuma itilmesi, değersizleştirilmesi hatta öldürülmesi olaylarıyla karşılaşmaktadır.

Feminizmi, “kadın hakları hareketi” ve “kadının kurtuluşu hareketi” olarak iki kategoride incelemek mümkündür. Kadın hakları hareketi, kadın-erkek ilişkilerinin hiyerarşik yapısını (kadının aşağıda erkeğin yukarıda olmasını) değiştirerek eşitlikçi temele kavuşturmaya çalışmış, kadın ve erkek için eşit sosyal, siyasal ve ekonomik haklar talep etmiştir. Buna göre, kadın akıl ve doğası itibarıyla erkekle aynıdır. Kadına eşit eğitim ve kamusal alanda yer alma imkânı verilmesi durumunda erkeklerden farklı olmadığı anlaşılacaktır. Kadınlar farklı ya da yanlış akıl yürütüyorlarsa bu onların eğitimindeki eksiklikten kaynaklanır.¹ Böylece feminizm başlangıçta, kadının her alanda erkeklerle eşitliğini savunmuş ve bunu gerçekleştirmek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmasını temel almıştır. Kadın hakları hareketi ya da eşitlikçi feminizm olarak konumlanan bu bakış açısı birinci dalga feminizm olarak adlandırılmaktadır.

Feminizmin diğer ayağını oluşturan “kadının kurtuluşu hareketi” ise temelde kadının ataerkil yapının baskısından kurtarılması anlayışından hareket eder. Bu anlayışta yer alan feminist yaklaşımlar, klasik ve modern kuramın soyutlamalarına meydan okumuş ve bunların masum bir tarafsızlık kisvesi altında aslında erkeklik tarafından belirlenen terimlere sahip olduğunu savunmuşlardır.² Böylece kadınların evrensel bir özne olarak erkeklerle eşitlenme çabası zamanla yerini kadınların erkeklerden farklı ve kendi içinde bütünlüklü homojen bir özellik taşıdığı fikrine bırakmıştır. Farklılıkçı bir anlayışa dayanan ve ikinci dalga feminizm olarak adlandırılan bu anlayışa göre, Aydınlanmacı liberal teorinin kadınlar için erkeklerle sadece eşitlik amaçlayan siyasal ve yasal değişimi yerine, daha geniş bir kültürel dönüşüm gerçekleştirilmelidir. Buna göre kadın hareketinde amaç, kadının kadın olmaktan kaynaklanan farklılıklarını tanımak ve feminenliğin değerini arttırmak olmalıdır.

Günümüzde ise postmodernist/postyapısalcı söylem temelinde şekillenen bir feminist anlayış dikkat çeker. Postmodern söylemin feminizm üzerindeki en önemli etkisi çokluk ve farklılık anlayışında görülür. Buna göre kadın, kadın olmanın yanında kendini çeşitli milletlerin, kültürlerin ve dini toplulukların üyesi olarak tanımlayabilir ve konumlandırabilir. Kadınlar yalnız evrensel cinsiyetçi deneyimlerle değil; aynı zamanda ırk, sınıf, yerleşim, yetenek, cinsel tercih ve din gibi olgular tarafından da şekillenir. Bu nedenle postmodern feminist anlayışa göre kadın topluluğu heterojen ve farklılıklardan oluşur. Birleşmiş-bütünleşmiş, homojen bir kadın anlayışı

Kadınların evrensel bir özne olarak erkeklerle eşitlenme çabası zamanla yerini kadınların erkeklerden farklı ve kendi içinde bütünlüklü homojen bir özellik taşıdığı fikrine bırakmıştır.

yerine, kadınların farklı deneyimlerine ve yaklaşımlarına dikkat etmek gerekir. Feminizm bu anlayışa göre sadece erkeklerle eşitlik ve erkek tahakkümüyle mücadele ile sınırlı değildir. Kadını homojen ve evrensel bütünlük içinde ele almak yerine, onu içinde bulunduğu farklılıklar bağlamında tanımak ve bu farklılıkların kadın üzerindeki çoklu baskı mekanizmalarını ortaya çıkarmak kaçınılmazdır.³

Feminizmin tarihsel süreçte verdiği uzun mücadeleler sonunda bugün artık kadınlar büyük ölçüde yasal haklarını elde etmişlerdir. Kadınlar eğitimde, ekonomik, sosyal, siyasal alanda ve medeni haklar anlamında yasal haklara kavuşmuşlardır. Ancak kadınlar biçimsel fırsat eşitliğine kavuşmuş görünmesine karşın, yasal eşitliğin fiilen toplumsal eşitlik getirmediği görülmektedir. Toplumun yarısını oluşturan ve diğer yarısını da yetiştiren kadınlar, toplumun her kesiminde etkin olarak yer alamamaktadır. Bu bağlamda gelişmiş toplumlarla az gelişmiş toplumlar arasında ciddi bir farklılığın bulunmadığını belirtmek gerekir. Kadının eşitsiz konumu istatistiklere çarpıcı biçimde yansımaktadır: Ocak 2012 itibariyle AB üyesi ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin üst pozisyonlarında çalışan kadınların oranı yalnızca yüzde 13.7 düzeyindedir. Kasım 2012 tarihinde AB çapında faaliyet gösteren en büyük 600 şirketten sadece 19 tanesinin başında kadın bulunmaktadır. UNESCO'nun verilerine göre, küresel düzeyde milyonlarca kız çocuğu okul yüzüyle tanışmamaktadır. Küresel düzeyde okuma yazma bilmeyen 780 milyon kişinin yaklaşık üçte ikisini kadınlar oluşturmaktadır. Kasım 2011 verilerine göre ise, dünya parlamentolarında milletvekillerinin % 80.2'sini erkekler oluştururken, kadınlar yalnızca %19,8'ini oluşturmuştur.⁴

Parlamentolardaki kadın milletvekili oranları ABD'de %16.8, Almanya'da % 32.8, Kanada'da % 24.7, Türkiye'de ise %14.2'dir. Böylece kadınlar siyasal süreçlerde etkin bir şekilde yer alamayarak topluma ve kendi yaşamlarına yön veren kararların alınması sürecinde söz söyleme hakkını elde edememektedir. Her şeyin siyasallaştığı günümüzde, siyasal arenada etkili olamamak kadınlar için önemli bir dezavantajdır. Kadınların toplumdaki dezavantajlı konumunun temel nedeni ataerkil toplum yapısıdır. Bazı antropologlar insanlık tarihinde, avcılık-toplayıcılık döneminden tarım toplumuna geçilmesi, dolayısıyla özel mülkiyetin doğması ve devletin oluşması ile ataerkil toplumsal yapının doğduğunu belirtirler. Söz konusu süreçte kadın

**Simon de
Beauvoir,
Fransız yazar
ve feminist.**

ve erkek arasındaki rol farklılıkları belirginleşmiş, eşitsizlikler doğmaya başlamış ve zamanla bu eşitsizlikler kurumlaşmıştır. Fransız aktivist feminist yazar Simon de Beauvoir “kadın doğulmaz kadın olunur” ifadesiyle kadının ataerkillik kültürün eseri olduğunu vurgulamıştır.

Feminist literatürde ataerkillik, erkek egemenliğini ve kadınları baskı altına alan bir toplumsal yapıyı ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ataerkillik toplumsal yapının en önemli sonucu toplumsal cinsiyet rolleridir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik nitelemeyi ifade eden cinsiyetten farklı olarak, sosyo-kültürel inşa sürecine atıfta bulunur. Diğer bir deyişle, kadın ya da erkek olma durumunun toplumsal, kültürel ve tarihsel olarak tanımlanması, kurgulanmasıdır. Ataerkillik toplum anlayışına göre erkekler doğaları gereği güç, akıl, aktiflik, kahramanlık, şiddet uygulamak, çatışmadan kaçmamak, rekabet, başarı, teknoloji ve bilgiye sahip olmak, risk ve macera arzusu gibi özelliklerle ilişkilendirilir ve kadınsı değerlere karşıt olarak kurulum. Çünkü ataerkillik toplumsal yapıda kadınlar duygusal (akılcı değil), zayıf, uzlaşma ve hoşgörü eğiliminde, kırılgan ve yönetme yeteneğinden yoksundur. Bu nedenle kadına biçilen roller ev merkezli ve erkeğe yöneliktir. Çocuk doğurmak ve yetiştirmek dolayısıyla erkeğin neslini devam ettirmek, namus ve bekâreti koruyarak erkeği onurlandırmak kadının temel görevlerindedir. Bu anlayışa göre, kadın bu rollerini gereği gibi yerine getiremediğinde erkek şiddeti ile karşılaşması doğaldır. Feminist yaklaşıma göre ataerkillik yapı ile sadece özel alanda karşılaşmaz; kamusal alan da ataerkillik yapıya göre düzenlenmiştir. Söz konusu kültür bu bağlamda sokakta, eğitimde, iş ortamında ve siyaset alanlarında kendisini açık bir biçimde gösterir. Kadının bu alanlardaki görünmezliği, dezavantajlı durumu ve uğradığı taciz kamusal ataerkilliğin yansımalarıdır. Kent mekânları, kurumlar, sosyal ve siyasal aktiviteler büyük ölçüde erkek merkezli olarak kurgulanmıştır. Feministler buradan hareketle ataerkillik toplum yapısına şiddetli eleştiriler yöneltilmektedir.

Feminizm başından itibaren toplumdaki erkeksi

(maskülen) tavra karşı olmuş; toplumsal yapıda kadına karşıt olarak ve onu dezavantajlı konuma iterek kurgulanan erkeklik değer ve rollerini eleştirmiştir. Ancak günümüzde feminizm, ataerkinin erkeklere cinsiyetçi bir erkek kimliği dayatarak onları da bazı haklardan yoksun bıraktığını kabul edecek şekilde genişlemiştir. Bu sonuçta 1970’lerden itibaren ortaya çıkan erkek hareketi etkili olmuştur. Erkek hareketi, ataerkillik toplum anlayışında, toplumsal ilişkilerin dişil ve eril anlamlar yüklenerek cinsiyetlendirildiğini ve ataerkinin sadece kadınlar için değil, erkek için de baskıcı ve tahakküm yaratıcı olduğunu savunur. Bu harekette erkekler, egemen erkeklik değerlerine uygun davranmak zorunda olmadıklarını; egemen erkek değerlerini reddetmenin erkeklik kaybı anlamına gelmediğini savunmuştur. Buna göre erkeklik bir meta gibi sahip olunup kaybedilen bir nitelik taşımaz.⁵ Son zamanlarda kullanılan “metroseksüel erkek” kavramlaştırması bu bağlamda bir örnek olarak verilebilir. Bakımlı erkeği ifade eden “metroseksüel erkek” aynı zamanda insan ilişkilerinde kibar, nazik olan erkektir. Ancak erkeklik kimliğindeki bu değişimler, kadın-erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kalkmasıyla sonuçlanmamıştır.

Ev içi emek ve kadının çalışması konuları da feminist söylemde önemli bir tartışma alanı bulmaktadır. Aile içinde yapılan ve aile fertlerinin bakımını kapsayan işler yani ev içi hizmetler, çocukların bakımı, yaşlıların bakımı ve küçük meta üretimi gibi işler ev içi emek kapsamındadır. Ataerkillik toplumsal yapıda, ücretli iş, “erkek işi” olarak görülürken, kadının evdeki emeği karşılık bulamamaktadır. Kadının ev içi emeği ancak erkeğin işsiz kaldığı zamanlarda ve ekonomik kriz dönemlerinde daha görünür olmaktadır. Feminist söylemin önemli eleştirilerinden biri özel alanla sınırlanan kadının buradaki emeğinin görünür olmaması ve değer bulmamasıdır. Kadınlar özel alandan çıkıp dışarıda farklı üretim süreçlerine dahil olduklarında ise bir çok sorunla karşılaşmaktadır. Eşitsiz ücret; ekonomik kriz dönemlerinde işe son verme durumunda

Feminizm başından itibaren toplumdaki erkeksi (maskülen) tavra karşı olmuş; toplumsal yapıda kadına karşıt olarak ve onu dezavantajlı konuma iterek kurgulanan erkeklik değer ve rollerini eleştirmiştir.

kadınlara öncelik verilmesi; sözel/davranışsal taciz; kadının çocuk sahibi olması durumunda gereken bazı yasal düzenlemelerin (doğum izni, emzirme izni vb.) sorunlu olması; kadınların söz konusu yasal hakları nedeniyle çalışan olarak tercih edilmemesi kadının çalışma hayatında yaşadığı sorunların başında gelmektedir. Bazı işlerin erkek egemenliğinde olması ve kadınlara hemşire, öğretmenlik gibi toplumsal cinsiyet rollerinin uzantısı olan (çocuk bakımı, eğitmenlik, bakıcılık vb.) işlerin uygun görülmesi kadına yönelik cinsiyetçi uygulamaların emek piyasasındaki yansımalarıdır.

Diğer taraftan kadınlar çeşitli meslekler edinerek ev dışında çalışmaya başladıklarında ev içi sorumluluklarında bir azalma olmamış, ev işleri kadının işi olarak kalmaya devam etmiş, erkeklerin ev işlerine katkısında bir değişim yaşanmamıştır. Böylece kadınlar ekonomik alanda, emek piyasasında "iki vardiya" (dışarıda işte ve evde) çalışmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, modern hayatta kadınlar ekonomik özgürlüklerini kazanmış ancak bu özgürlük kadınlar için çok yıpratıcı olmuştur. Bu bağlamda ifade edilmesi gereken diğer bir konu da, kadınların iş hayatında başarılı olmak için daha fazla tavizler vermek zorunda olmasıdır. Çalışan kadına üst kademelerde yöneticilik fırsatı verilmemekte bunu başaran kadınlar ise evlenmemek, çocuk sahibi olmamak gibi özel hayatlarında önemli tavizler vermek zorunda kalmaktadır. Feminizm, kadın emeğinin ev içinde ve ev dışında sömürülmesini eleştirmekte ve söz konusu sorunların giderilmesi yönünde politikalar geliştirmektedir.

Kadının kendi bedeni üzerinde tasarrufta bulunma ve erkeğin ya da toplumun bundan mahrum bırakılması konusu da feminizm içinde yer alan önemli bir söylemdir. Söz konusu söylem, kadının üremeye dair haklarıyla ilgili bir mücadele olarak yükselmiş ve özgür aşk, etkili- güvenli doğum kontrol yöntemleri ve istenmeyen gebeliğe son verilmesi (kürtaj) tartışmalarını gündeme getirmiştir.⁶

Kadın ve güzellik algısı feminist söylemde tartışma alanı bulan diğer bir konudur. Feminist söyleme göre, kadının değerinin dış görünümüne özellikle de erkeklere iyi görünüp görünmemesine bağlı olması düşüncesi toplumsallaşma sürecinde öğretilir. Buna göre, toplumda kadına yönelik güzellik algısı nedeniyle kadın bedenleri rahatsız edici, kısıtlayıcı kıyafetlere, korselere, kemerlere, jartiyer ve sakatlayıcı topuklu ayakkabılar giymeye mahkûm edilmiş; makyaj yapmaya özendirilmiştir. Sürekli formunda olması gereken kadınlar artık günümüzde ince olmak için kendini aç bırakmaktadır. Bu durumu eleştiren kadınlar ise şişman, erkeksi, çirkin kadınlar olarak resmedilmiştir. Feminist yaklaşım, kadınların görünüşleriyle değerlendirilmesini eleştirmektedir. Kadınların doğal halleriyle aşka ve sevmeye değer olduğu tartışılmakta; kozmetik ve moda endüstrisi yoğun bir şekilde eleştirilmektedir.

Feminist anlayışın eleştiri noktalarından biri de erkek tarihidir. Feministlere göre, Platon'dan Descarte'a, Kant'a ve Hegel'e kadar batı felsefesi temelde erkek öznesinin öyküsünü temalaştırmıştır. Buna göre, günümüze kadar hüküm süren tarihsel anlatılar, birlik, homojenlik ve çizgisellik içinde erkek tarihi olmuş, bu tarihte kadına rastlamak mümkün olmamıştır. Feminizm, insanlık tarihinin erkek tarihi olmasını ve kadının bu tarihte görünür olamamasını eleştirir. Bu nedenle feminist anlayışa göre tüm tarihsel uygarlıklar ataerkildir, ideolojileri ise erkek egemenliğidir.⁷

Sonuç olarak feminizm, kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi ve kadının bu ilişkideki dezavantajlı konumunu sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve tarihsel çerçevede sorgulayan; toplumsal yaşamda erkek üstünlüğünün ve erkek bakış açısının temel olmasını eleştiren; toplumun kadın bakış açısına ve bu bakış açısının kadına yüklediği rollere itiraz eden politik ve sosyal bir hareket olarak tanımlanabilir.

Feminist anlayışın eleştiri noktalarından biri de erkek tarihidir. Feministlere göre, Platon'dan Descarte'a, Kant'a ve Hegel'e kadar batı felsefesi temelde erkek öznesinin öyküsünü temalaştırmıştır

DİPNOTLAR

1. Josephine Danovan *Feminist Teori*, Çev. A. Bora vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 32.
2. Anne Phillips, *Demokrasinin Cinsiyeti*, Çev. Alev Türker, (İstanbul: Metis Yayınları, 1995), s.14.
3. Altuntaş Nezahat, "Postfeminist Çağda Kadın ve Farklılık Tartışmaları", *Türkiye'de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar*, Der. Nezahat Altuntaş (Ankara: Orion Yayınları, 2012), ss. 7-35, s.7.
4. Bkz. Inter-Parliamentary Union (IPU) 2011
5. Serpil Sancar, *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2009), s.27-9.
6. Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, s. 39.
7. Seyla Benhabib, "Feminizm ve Postmodernizm: Huzursuz Bir İttifak", içinde *Çatışan Feminizmler*, Çev. Feride Evren Sezer, (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), ss. 25-43, s.28.

KAYNAKÇA

- Altuntaş Nezahat, "Postfeminist Çağda Kadın ve Farklılık Tartışmaları", *Türkiye'de Farklılıklarına Rağmen Kadınlar*, Der. Nezahat Altuntaş (Ankara: Orion Yayınları, 2012), ss. 7-35.
- Benhabib, Seyla (2008a), "Feminizm ve Postmodernizm: Huzursuz Bir İttifak", *Çatışan Feminizmler*, Çev. Feride Evren Sezer, (İstanbul: Metis Yayınları), 25-43.
- Danovan Josephine, *Feminist Teori*, Çev. A. Bora vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).
- Hooks Bell, *Ain't I A Woman: Black Women and Feminism* (Boston: South End Pres, 1992).
- Phillips, Anne, (1995), *Demokrasinin Cinsiyeti*, (Çev.) Alev Türker, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar Serpil, *Erkeklik: İmkânsız İktidar* (İstanbul: Metis Yayınları, 2009).

sayitoğluyapı sti.
 yapı malzemeleri pazarlama ticaret limited

SAYİTOĞLU YAPI MALZELERİ Gazipaşa Cad. No:34/B TRABZON
 İNTEMA MUTFAK Gazipaşa Caddesi No: 36/B TRABZON
 Tel.: +90 462 321 73 90 - 321 36 90 - 462 62 90 Fax: 326 12 90

VitrA®

ARTEMA®

Villeroy & Boch

1748

İNTEMA®
MUTFAK

glopeace.com

 Global-Peace-Workshops
 @GlobalPeaceW

cesran international
kurulusu: 08.09.2011

01-05 Temmuz, July 2018
KÜRESEL BARIS ve GENCLIK CALISTAYI
GLOBAL PEACE and YOUTH WORKSHOP

Coventry University

EkoAvrasya
AVRUPA EKONOMİK İLİŞKİLER DERNEĞİ
EUROPEAN ECONOMIC RELATIONS ASSOCIATION
KURULUŞU: 09.09.2007

YUMUŞAK GÜÇ OLMAKLA YUMUŞAK GÜCE SAHİP OLMAK ARASINDA TÜRKİYE

PROF. DR. TARIK OĞUZLU

ULUSLARARASI ANTALYA ÜNİVERSİTESİ SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ

Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları süresince dış politikasında hiç olmadığı kadar yumuşak güç unsurlarını kullanmaya başlamış, özellikle de Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkelerle olan ilişkilerini karşılıklı bağımlılık ve bölgeselcilik fikirleri etrafında devrimsel bir şekilde dönüştürmeye başlamıştır.

Son yıllarda Türk dış politikasını açıklama ve tasvir etme çabalarında sıklıkla karşımıza çıkan kavramlardan bir tanesi *yumuşak güç* tür. Buna göre, Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları süresince dış politikasında hiç olmadığı kadar yumuşak güç unsurlarını kullanmaya başlamış, özellikle de Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkelerle olan ilişkilerini karşılıklı bağımlılık ve bölgeselcilik fikirleri etrafında devrimsel bir şekilde dönüştürmeye başlamıştır. Kaba güç ve zora dayalı yöntemleri geride bırakmaya başlayan Türkiye diplomasiye, serbest ticaret anlaşmalarına, karşılıklı ekonomik bağımlılığa, arabulucuk faaliyetlerine, medeniyetler arası diyalog kurma çabalarına, üst düzey stratejik ortaklıklar kurma faaliyetlerine, ortak bölgesel aidiyetler oluşturma çabalarına ve toplumlar arası sosyal ve kültürel etkileşimleri geliştirme faaliyetlerine hız vermeye başlamıştır. Buradan hareketle birçok gözlemcinin Türkiye'yi diğer yükselmekte olan güçlere kıyasla daha fazla yumuşak güç unsurlarını kullanan bir ülke olarak tanımladıklarını görmekteyiz. Bu tarz yorumlarda doğruluk payı olsa da bu yazıda iddia etmeye çalıştığımız şey yumuşak güç olmakla yumuşak güce sahip olmak arasında önemli farklar olduğu, Türkiye'nin son yıllarda bir yumuşak güç olmaya başladığı ama yumuşak güce sahip olma durumundan hala uzakta olduğudur. Bu durum yumuşak güç kavramının uluslararası ilişkiler literatüründe farklı şekillerde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Birçok gözlemci bu kavramı kullanırken ona farklı anlamlar yüklemektedir. Bu yazıda yumuşak güç kavramı iki farklı manada kullanılacaktır. Birincisi dış politikanın uygulanması bağlamında kullanılan araçlar söz konusu olduğunda ortaya çıkan yumuşak güç, ikincisi ise başka devletlerin çıkarlarını ve dış politika

davranışlarını etkileme çerçevesinde söz konusu olan yumuşak güce sahip olma durumu. Türkiye dış politikanın icra edilmesinde kullanılan araçlar bağlamında bir yumuşak güç-tür/olmuştur/olmaya başlamıştır. Fakat başka devletlerin tercihleri ve politikaları üzerinde etkili olmak bağlamında tam anlamıyla yumuşak güce *sahip* değildir. İlk anlamıyla kullanıldığında yumuşak güç bir durumu tasvir etmektedir. İkinci anlamıyla kullanıldığında ise yumuşak güç ilişkiseldir.

Yumuşak güç *olunup/olunmadığını* anlamak için devletlerin dış politika amaçlarını elde etme sürecinde ne tür araçlar ve yöntemler kullandıklarına bakmak yeterlidir. Bu tek taraflı bir durumdur. Basitçe ifade etmek gerekirse söz konusu olan araçların niteliğidir. Yumuşak güce *sahip* olunup olunmadığını anlamak içinse iki devlet arasındaki ilişkilerin doğasına bakmak gerekir. Burada araştırılması gereken A devletinin B devletinin dış politika tercih ve davranışlarının şekillenmesinde etkili olup olmadığı, bu süreçte de A devletinin gücünün onun çekim/cazibe gücünden kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır.

Yumuşak güç *unsurları* ile yumuşak güç *ilişkisi* birbirinden ayrı kavramlardır. İkisi birbirine karıştırılmamalıdır. Yumuşak güç ilişkisi iki devlet arasındaki farklı güç ilişkilerinden sadece bir tanesini tarif etmektedir. Şimdi kısaca bu güç ilişkilerine bakalım.

En yumuşak güç ilişkisinde söz konusu olan A devletinin B devletinin tercih ve davranışlarının oluşumunu etkilemek adına herhangi bir şey yapmaması ama B devletinin tercih ve politikalarını kendiliğinden A devletinin öncelikleri doğrultusunda belirlemesidir. Bunun olabilmesi içinse B devletinin A devletinin sahip olduğu değerleri, çıkarları, kimliksel duruşları ve politikaları

meşru ve uygun bulması gerekir. B devleti kendiliğinden ve hiçbir zorlama altında kalmadan A devletinin yolunu ve liderliğini kabul etmelidir. A devletinin B devletinin gözünde cazibe ve çekim gücü olması gerekir. Burada, tepenin üzerinde parlayan yıldız olmak ve başkalarının çıkar ve davranışlarının oluşumunda onlara ilham kaynağı ve rol modeli olmak söz konusudur. Bu *cazibe gücüdür*.

Daha az yumuşak olan güç ilişkisinde ise A devleti B devletinin gözündeki imajını ve bunun beraberinde getireceği olumlu algılamayı etkilemek adına bazı imaj geliştirme faaliyetlerinde bulunur ve bu sürecin sonunda da B devleti A devletinin duruşunu ve politikalarını meşru bulmaya başlayıp kendisini onun değerleri ve çıkarları doğrultusunda dönüştürmeye başlar. A devleti doğrudan B devletini hedef alarak hareket etmez, genel olarak kendisini başkalarına en doğru ve meşru şekilde anlatmak için bazı faaliyetlerde bulunur. Bu faaliyetlerin neticesinde B devleti çıkar ve politikalarını A devletinin tercihleri doğrultusunda şekillendirmeye başlarsa A devletinin B devletinin nezdinde yumuşak güce sahip olduğu iddia edilebilir. Burada söz konusu olan *oluşturulmuş yumuşak güçtür*.

Bir diğer güç ilişkisinde, ki bu da bir yumuşak güç ilişkisidir, A devleti doğrudan B devletini hedef alarak onun tercih ve politikalarını etkilemeye çalışır, ama bunu yaparken de asıl olarak diplomatik yöntemleri ve ikna kabiliyetini kullanır. Burada amaç A devletinin B devletinin kalbini kazanmasıdır. Ancak bu olursa B devleti kendisini A devletinin kimliği ve çıkarları etrafında dönüştürebilir. A devleti ikna edici güç unsurlarını kullanır, ki bunların başında diplomasi, özellikle de kamu diplomasisi, gelir. Burada söz konusu olan *ikna gücüdür*. İkna güçleri ile başka devletlerin tercih ve davranışlarını etkilemeye çalışan aktörler için *normatif güç* tabiri kullanılabilir. Burada normatif güç olma iddiasında olan devletler kendi değerlerinin ve dünya görüşlerinin diğer devletlerinkine nazaran daha doğru olduğunu göstermek ve kabul ettirmek adına ciddi faaliyetlerde bulunurlar. Normatif güçler başkalarını dönüştürmeye çalışırlar. Normatif güç

iddiasında olan devletler diğer aktörlerle kendilerini devamlı bir kıyas içinde görürler ve kendi vizyonlarının üstün olduğunu göstermeye çalışırlar. Bunu da daha çok ikna edici yöntemler kullanarak yapmaya çalışırlar.

Yukarıda anlatılan güç ilişkilerinin hepsi yumuşak güç ilişkisidir. Güç ilişkisinden bahsedilebilmesi için A devletinin kullandığı araçlar kadar B devletinin tercih ve davranışlarını da etkileyebilmesi gerekir. Bir etkileme durumu varsa güç ilişkisi vardır.

Bir diğer güç ilişkisi *en yumuşak sert güç ilişkisidir*. Bir güç ilişkisinin sert güç ilişkisi olabilmesi için A devletinin B devletinin tercih ve davranışlarını etkilemek için B devletini bir kar-zarar hesabı yapmaya zorlaması gerekir. Burada amaç B devletini A devletinin yolundan gitmeye ve onun tercihleri doğrultusunda davranmaya teşvik etmek ya da zorlamaktır. Bu etkileme işi iki farklı şekilde söz konusu olabilir. İlk durumda, ki biz buna en yumuşak sert güç ilişkisi diyebiliriz, A devleti B devleti üzerinde havuçlar kullanır. Ona kendisiyle işbirliği yaparsa bundan ekonomik manada kazançlı çıkacağını göstermeye çalışır. B devletini tercih yapmak durumunda bırakmak asıl amaçtır. A devleti bunu yaparken de daha çok elindeki ekonomik araçları kullanır. Kısacası B devletini kandırmaya ve ayartmaya çalışır. Literatürde başka devletlerin davranışlarını ekonomik araçlarla etkilemeye çalışan devletler için daha çok *sivil güç* tabiri kullanılır. Devlet olarak Almanya, örgüt olarak da Avrupa Birliği bu kategoriye kolaylıkla dahil edilebilirler.

En sert güç ilişkisi ise zorlama durumunda ortaya çıkar. Burada A devleti elindeki zorlayıcı güç unsurlarını kullanıp B devletinin tercih ve davranışlarını etkilemeye çalışır. Askeri güç unsurları, ambargolar ve yaptırımlar bu güç ilişkisinde en çok kullanılan araçlardır. B devleti ya korktuğundan ya da çaresizlikten A devletinin öncelikeri doğrultusunda davranır. Normatif güç olan aktörlere benzer bir şekilde sert güç olan aktörler de kendi değerlerinin ve vizyonlarının en doğru olduğunu iddia edebilirler. Normatif aktörlerden farklı olarak ise, sert aktörler değerlerini ikna edici yöntemler yerine zora dayanan yöntemlerle yaymaya çalışırlar. Yeni-

Normatif güç iddiasında olan devletler diğer aktörlerle kendilerini devamlı bir kıyas içinde görürler ve kendi vizyonlarının üstün olduğunu göstermeye çalışırlar. Bunu da daha çok ikna edici yöntemler kullanarak yapmaya çalışırlar.

muhafazakar Bush yönetimi altındaki Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikası bu anlayışın en ideal örneklerinden birisini oluşturmaktadır.

Bu arka plandan bakıldığında, Türkiye'nin nasıl bir güç olduğu ve ne tür güç ilişkilerine sahip olduğu tartışması daha anlamlı olmaktadır. Bu bağlamda not edilmesi gereken ilk nokta, Türkiye'nin komşu ülkeler nezdindeki algılanışının olumlu seyretmesi, Türk kültürünün ve yaşam tarzının başkaları nezdinde cazibe uyandırması, Türk dizilerinin ve diğer kültür ürünlerinin kendilerine her geçen gün daha fazla pazar bulmaya başlamaları, Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde ciddi dönüşümler yaşayan Orta Doğu ülkelerine bir model olarak gösterilmesi, son kertede Türkiye'nin *yumuşak güce sahip olan* bir aktör olduğu anlamına gelmez. Yumuşak güce sahip olmak yumuşak güç olmaktan daha öte ve kapsamlı bir şeydir. Dış politikada kullanılan araçlar ve başkalarının gözünde sahip olunan algı belki yumuşak güç olmak için yeterli olabilir ama yumuşak güce sahip olmak için yetmez. Bunun için olması gereken başkalarının tercih ve davranışlarını Türkiye'nin değerleri ve çıkarları doğrultusunda değiştirmeleridir.

Son on yıllık döneme bakıldığında Türkiye'nin sert güç unsurlarını kullanmaktan vazgeçen, daha çok sivil ve yumuşak güç unsurlarını kullanmaya başlayan bir aktör olduğu görülür. Dış politikada kullanılan araçlar sivil ve yumuşak güç unsurları tarafından şekillendirilmektedir. Ekonomik ve diplomatik araçlar hiç olmadığı kadar kullanılmaya başlanmış, bunun yanında Türkiye küresel ve bölgesel düzlemlerdeki algılanışını iyileştirmek adına ciddi insiyatifler almaya başlamıştır. BM nezdindeki Medeniyetler İttifakı'nın kurucu öğelerinden biri olmak, Arabuluculuk Dostları insiyatifini başlatmak, bölgesel ve uluslararası örgütlerde etkili konumlara gelip insiyatifler başlatmak önemlidir.

Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt bölgesel yönetimiyle olan ilişkilerini ciddi manada iyileştirmesi ve bu süreçte bir *ticaret devleti* görüntüsü vermeye başlaması ayrıca not edilmelidir. Erbil yönetimiyle olan ilişkilerin geliştirilmesinde Türkiye sert güç unsurlarından sivil olanları kullanmaya başlamış ve Erbil'i kendisiyle işbirliği yapma noktasında etkileyebilmiştir. Türkiye-Kuzey Irak ilişkisinde

Türkiye hem bir sivil güç olarak hareket etmekte hem de burada en yumuşak sert güç ilişkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin sunduğu havuçlar karşısında Kuzey Irak Bölgesel yönetimi Türkiye ile işbirliği yapmayı kendi çıkarına uygun tanımlamaya başlamıştır.

Buna mukabil, Türkiye'nin ne Kuzey Irak üzerinde ne de bölgedeki başka bir devlet üzerinde yumuşak güce sahip olduğunu iddia etmek abartılı olacaktır. Hiçbir bölge ülkesinin, özellikle de Arap Baharından sonra, kendi çıkarlarını ve davranışlarını kendiliğinden Türkiye'nin cazibesine kapılarak Türkiye'nin çıkar ve kimliği doğrultusunda yeniden tanımlaması söz konusu değildir. İran, Irak ve Suriye ile yaşanan gerginlikler, İsrail'le olan ilişkilerin kriz ortamında seyretmeye devam etmesi Türkiye'nin hem yumuşak güç olma durumunu hem de yumuşak güce sahip olma kapasitesini ciddi manada sınırlandırmaktadır.

Aslında hiçbir ülkenin yumuşak gücün en saf ve ideal durumuna sahip olmadığı görülür. Çıkar gözetmeksizin herhangi bir devletin bir diğer devletin yolundan gitmesi ve bunu yaparken de tamamen meşruiyet temelinde hareket etmesi çok nadir rastlanabilecek bir durumdur. Başkalarının gözünde sahip olunan cazibenin ve meşruiyetin başkalarının davranışlarını değiştirmede etkili olması durumu sıklıkla yaşanan bir şey değildir.

Türkiye'nin bu yolda ilerleyen bir ülke olduğu iddiası hoş ve cazip görünse de onun daha bu yolun çok başlarında olduğu görülür. Türkiye'nin tarihsel bagajları, özellikle de imparatorluk geçmişi, askeri güç unsurlarını önceleyen reelpolitik güvenlik anlayışı, demokratikleşme sürecinde yaşadığı ciddi sıkıntılar ve yapısal ekonomik ve toplumsal sorunlarını çözmedeki başarısızlıkları onun dışardaki algılanışını uzun süre olumsuz şekilde etkilemiştir. Bu durum daha yeni yeni değişmeye başlamıştır. Son on yılda cazibe gücü olmak ve cazibe gücüne sahip olmak adına bazı adımlar atılmış ve mesafeler katedilmiş olsa da, Arap Baharının ortaya çıkardığı bölgesel ve sistemsel kutuplaşmalar ve küresel politik-ekonomik sistemin doğasında yaşanan ciddi kırılmalar Türkiye'nin bu yöndeki kazanımlarını olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir.

Hiçbir bölge ülkesinin, özellikle de Arap Baharından sonra, kendi çıkarlarını ve davranışlarını kendiliğinden Türkiye'nin cazibesine kapılarak Türkiye'nin çıkar ve kimliği doğrultusunda yeniden tanımlaması söz konusu değildir.

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BÖLÜMÜ**

20. yıl

1993-2013

Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**ULUSLARARASI
İLİŞKİLER
BÖLÜMÜ**

İKİ ÜLKE; İKİ LİDER: ATATÜRK VE NAZARBAYEV

ÖZGÜR TÜFEKÇİ

CESRAN INTERNATIONAL KURUCU GENEL DİREKTÖRÜ

MUSTAFA
KEMAL
ATATÜRK

Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri ile olan münasebetleri 1990'larda dikkate değer seviyelere ulaşmıştır. Bunun durum, bilindiği üzere Sovyetler Birliği'nin dağılması ve bu Cumhuriyetler'in yavaş yavaş bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle ilgilidir. Orta Asya'da 1991'de bağımsızlığını kazanan Kazakistan bahsi geçen Cumhuriyetler arasında en hızlı gelişim gösteren ve kendini çevresindeki ülkelerden bir adım öne çıkaran bir devlet olarak varlık göstermektedir. Bu başarı ülkesinin "Bilge Adam", Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ifade ettiği gibi "Türk Dünyası'nın Ak Sakalı"nın eseridir. Olağandır ki Kazakistan'ın müreffeh devletler seviyesine ulaşması için, kuruluşunun 21. yılında hala eksiklikler, atılması gereken adımlar mevcuttur.

Nazarbayev'in Kazakistan'ın kurulma sürecinde oynadığı rol birçok önemli liderin hayat serüveni ile benzerlikler göstermekte. Bu noktada en önemli benzerlik Nazarbayev'in kendisini örnek aldığını belirttiği Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ile kurulabilir. İki lider de yıkılan iki büyük devletin küllerinden ulus-devlet kurmak amacıyla yola çıkmışlardır. Mustafa Kemal Atatürk 20. yüzyılın başında giriştiği mücadele sonucunda o zamanın emperyalist ülkelerine karşı ilk zaferi kazanıp sömürge haline düşmüş devletlere örnek olurken, Nazarbayev 20. yüzyılın sonunda Sovyetler Birliği'nin yıkıntılarından yeni bir devlet yaratmıştır. İhsanoğlu, Nazarbayev için şöyle söylemektedir: "Önce bir devlet kurmuştur ve o devlete bir millet kazandırmıştır."¹

ATATÜRK VE TÜRKLEŞTİRME ÇALIŞMALARI

Osmanlı İmparatorluğu gibi yüzyıllara damgasını vurmuş bir Devlet-i Ebed-Müddet'in ardından yeni bir devletin inşa edilmesi kolay bir süreç değildi. Bunun başarı ile gerçekleştirilebilmesi için yaygın olan düşünce ulus-devlet Fişası sürecinde yeni bir kimlik, yeni bir tarih, yeni bir dilin oluşturulması gerekliliğiydi ki bunun için de ilk hareket Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntılarının yok edilmesine yönelikti. Denilebilir ki Cumhuriyetin kurucu kadroları bunu ziyadesiyle(!) yerine getirmişlerdi. Hatta bu devrimlere karşı günümüze kadar ulaşan genellikle çok dile getirilmeyen fakat sürekli devrim savunucularını rahatsız edici düzeyde bir tepki var olagelmıştır. Bu noktada kurucu kadronun ulus-devlet inşası sırasında yapmış olduğu devrimlerle ilgili Türkistan Milli Hareketi Lideri, siyaset adamı Mustafa Çokay'ın şu ifadesi oldukça dikkat çekici, devrimlere bakış açısını değiştirici ve hatta devrimlerin gerçekleştirilme amacını olumlamaya çalışan bir özelliğe sahiptir:

Osmanlı Devleti'nin kalıntılarının yok edilmesi sırasında, bazı yararlı şeylerin de tahrip luedilmesi kaçınılmazdır. Ancak, kayıplar ne olursa olsun, Sevr Antlaşması şartlarındaki Türkiye göz önünde bulundurulduğunda, bugünkü Türkiye için hiçbir Türk vatandaşı pişman olmamalıdır. Bu büyük devrimler sırasında tahribata uğrayan bazı milli değerler varsa da, bunları Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini sağlamlaştırıp güçlendirdikten sonra, tekrar yeşertip geliştirmek mümkün olacaktır.²

Türkiye'nin geçirdiği ulus-devlet inşası sürecinin temel taşlarından bir tanesi nüfusun homojenleştirilmesidir. 1920'lerin Türkiye'si çok sayıda azınlığın olduğu bir toplum yapısına sahipti. Ve bu toplumsal yapının ulus-devlet kurmak için uygun olmadığını düşünen yönetici kadro Türk-Yunan Nüfus mübadelesini gerçekleştirmiş ve toplumsal yapıyı

homojenleştirmeye çalışmıştır. Buna ek olarak küçük çaplı da olsa Türkiye-Bulgaristan arasında imzalanan mübadele anlaşması da mevcut çalışmalara örnek verilebilir. Ayrıca Türkiye sınırları içinde yaşayan azınlıkların Osmanlı Devleti'nin yıkılması akabinde küçük gruplar halinde kendiliğinden Balkanlara doğru göç ettiklerini de unutmamak gerekir. Bu bağlamda mübadele mantığı nüfusu homojenleştirme ve Türkleştirme çalışmalarının önemli ayaklarından birisi olarak tarihin sayfalarında yerini almıştır.

Modernleşmenin getirmiş olduğu bir gereklilik ile toplumların kendi tarihlerini milliyetçi bir bakış açısı ile kaleme almalarının sonucu modern tarih yazımı ulusların kendilerini merkeze oturttukları bir hale dönüşmüştür. Bu bağlamda modern Türkiye'nin kurucuları da modern tarih yazımında aynı milliyetçi yaklaşımı benimsemiş ve "Türk Tarih Tezi" ve "Güneş Dil Teorisi" gibi Türk kimliğinin ve Türk dilinin önemini vurgulayıcı iki yaklaşımı benimsemişlerdir.

Türk Tarih Tezi'ne göre tüm medeniyetlerin yaratıldığı yer Orta Asya olarak kabul edilirken; buradan dünyaya yayılan ve Türklerin de atası olan halklar dünya üzerindeki tüm medeniyetlerin kurucusu olarak ortaya çıkarılıyordu. Hatta dünya medeniyetinin başlangıcını Yunan medeniyetine bağlamak yerine daha geriye gidip medeniyetin Türklerle

NURSULTAN NAZARBAYEV

birlikte Anadolu'ya geldiği ve buradan Batı'ya geçtiği ve "Anadolu 7000 yıllık bir Türk beşiğidir" yaklaşımı benimseyiyordu.

Diğer taraftan Güneş Dil Teorisi ile Türk Tarih Tezi destekleniyor ve dünya dillerindeki birçok kelimenin Türkçe'den türediği ileri sürülüyordu. Aslında bu çalışmalar 1 Kasım 1928'de uygulamaya konulan Harf Devrimi'nin bir devamı olarak tezahür etmekteydi. Osmanlı alfabesinin yerine Latin alfabesinin Türkçe'ye uyarlanmış halinin kullanılmaya başlamasıyla birlikte dilde Türkçeleştirme çalışmaları hız kazanmış ve bizzat Atatürk'ün katılımıyla dil birçok yabancı kelimedenden temizlenmiş ve yerine Türkçe karşılıkları kullanılmaya başlanmıştı. Fakat arındırma çalışmaları Güneş Dil Teorisi'nin imdada yetişmesi ile son bulmuş ve aslında yabancı kelime diye bir durumun olmadığı çünkü dünyadaki birçok dilin kökeninin Türkçe olduğu düşüncesi benimsenmişti. Ve I. Türk Tarih Kurultayı'nda Türk Tarih Tezi ile Güneş Dil Teorisi'nin birbiri ile içiçe geçmesi şu şekilde özetlenmiştir: "Brakisefal Türk ırkının yaratımı olan kültür nasıl modern dünya uygarlığına kaynaklık etmişse Avrupa'dan Afrika'ya hatta Amerika'ya kadar tüm kültür dilleri de kök dil olarak Türkçeden türemiştir!"³

Ulus-devlet inşası sürecinde önemli bir diğer adım da başkent belirlenmesiydi. Benimsenen düşünce yüzyıllarca Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapmış İstanbul'un yeni devletin başkenti olarak kalmasının düşünülemeyecek olmasıydı. Bu bağlamda stratejik açıdan daha önemli bir bölge olarak Ankara'nın başkent ilan edilmesinin yanı sıra bu tercihin diğer nedeni de psikolojik olarak yeni bir devletin doğuşunun halka benimsetilmesi gerekliliğiydi ve bu amaçla İstanbul'un başkent olarak kalmasının uygun görülmemesiydi. Cumhuriyetin ilanından kısa bir

süre önce 13 Ekim 1923'de Ankara başkent yapılmış ve yeni bir sayfanın açıldığı tüm halka benimsetilmeye başlanmıştı.

NAZARBAYEV VE KAZAKLAŞTIRMA (KAZAKHİSATSİYA) ÇALIŞMALARI

Nazarbayev, Kazakistan Komünist Partisi içerisinde emin adımlarla gerçekleştirdiği yükselişini 1990'da Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı seçilerek taçlandırmıştı. Bu seçilmişlik asıl 1 Aralık 1991'de yapılan seçimlerde oyların %99'unu alarak halk tarafından seçilen ilk devlet başkanı olmasıyla daha bir anlam kazanmıştı. Nazarbayev seçilir seçilmez de zaten 16 Aralık 1991'de Kazakistan'ın bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etmişti.

Bağımsız Kazakistan, yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin 1920'lerde tecrübe ettiği sorunlara benzer sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Bunlardan en önemlisi etnik gruplar sorunu idi ki o zaman için neredeyse Kazaklar nüfus içerisinde azınlık durumundaydı. Öyle ki 1800'lü yılların sonundan 1900'lü yılların sonuna kadar olan 100 yıllık süreçte Kazakistan'da yaşayan Kazakların toplam nüfusa oranı oldukça dikkat çekicidir. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere özellikle Sovyetler Birliği döneminde Kazak nüfus uygulanan politikalar sonucunda oldukça azalmış lakin bağımsızlığın kazanılması sonucunda yine çoğunluk konumuna gelmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındakine benzer bir nüfus mübadelesini Kazakistan da yaşamıştı. Bağımsızlığın ilanından hemen sonra toplam nüfusun % 10'una yakın Rus, Rusya'ya göç etmeyi tercih etmişti. Aynı zamanda küçük oranlı da olsa Almanlar, Polonyalılar, Koreliler ve Ukraynalılar da Kazakistan'dan göç edenler arasındaydı. Bağımsızlığın yaratmış olduğu psikolojik etki ile

	1897	1920	1959	1970	1979	1980	1994	1995	1999	2006
Kazak nüfusun Kazakistan'daki toplam nüfusa oranı ⁴	% 81	% 65	% 30	% 33	% 36	% 40	% 44	% 46	% 53	% 62

Çin, Moğolistan ve Özbekistan'dan büyük ölçüde Kazakistan'ın geri dönmesi de Kazak nüfusunun artmasına sebep olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile bir diğer benzerlik Kazakistan'ın başkentinin Almatı'dan Astana'ya taşınmasıdır. 1998'de atılan bir adımla bu karar alınmış ve ülkenin güneydoğusunda bulunan başkent ülkenin orta kesimine alınmıştır ki bundaki temel amaç hem nüfus yoğunluğunun orantılı dağılmasını sağlamak hem de stratejik olarak daha güvenli bir bölgeye başkenti taşımaktır. Atatürk'e olan öykünme konusunda şöyle bir rivayet vardır ki Kazakistan'daki işadamlarından Bekir Okan (Okan Holding Yönetim Kurulu Başkanı) başkentin değiştirilmesi konusunda temel güdüyü Atatürk'ten aldığını Nazarbayev'in kendisine söylediğini ileri sürmektedir.⁵

Bir başka benzerlik Kazak Milliyetçiliğinin ortaya çıkması ve bağımsızlığın elde edilmesi sürecinin tabandan başlamış olmasıdır. Yani Kazakistan'ın bağımsızlığı halkın çoğunluğunun isteğiyle olmamıştır. Kazakistan'daki Kazakların çoğunluğu oluşturamamış olması bunun önündeki temel engeldir. Bu husus daha önce de belirtilen Nazarbayev'in önce bir devlet kurduğu ve o devlete bir millet kazandırdığı anekdotunu doğrulamaktadır.

Diğer bir benzerlik resmi dilde yapılan değişikliklerdir. Sovyetler Birliği döneminden kalma bir alışkanlık ile Birlik içerisinde resmi dil Rusçaydı ve tüm etnik gruplar aralarında iletişimi kurmak için Rusçayı kullanmaktaydı. Yeni kurulan Cumhuriyetin yönetimi de hem etnik azınlıkların iletişim için Rusçayı kullanmayı tercih etmeleri hem de Rus azınlığın fazla olması hasebiyle Rusça'nın kullanılmasına müdahale etmemiştir. Lakin zamanla Kazakça'nın da yaygınlaşmaya başlaması ile Rusça'nın kullanımı gerilemeye başlamıştır. Yine de Rusça'nın etkin olarak kullanılmaya devam ettiğini belirtmekte fayda var.

Kazakça'nın yaygınlaşmasında devlet politikasının çok büyük etkisi vardır. Özellikle

Kazak nüfusunun artırılması ve akabinde Kazakça'nın kullanılmasının teşvik edilmesi bugünlere gelinmesinde etkili rol oynamıştır. Son bir hamle olarak Nazarbayev geçtiğimiz günlerde yapmış olduğu bir açıklama ile 2025 yılına kadar Kiril alfabesi yerine Latin alfabesinin kullanımına başlayacağını belirtmiştir ki bu çok önemli bir dönüm noktasıdır. Bilindiği üzere Kiril alfabesi ile Latin alfabesi oldukça farklı bir yapıya sahiptir ve Latin alfabesinin tamamen benimsenmesi ile Rusça'nın Kazakistan'daki etkisinin oldukça azalacağı aşikârdır.

Yukarıda bahsi geçen benzerlikler sıraladığında, Nazarbayev'in gerek uygulamaları gerek söylemleri ile Atatürk'ü kendine örnek aldığı bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Ve doğruyu söylemek gerekirse şu ana kadar da başarılı bir süreç yönetimi göstermektedir. Birçok eksiğinin olmasına rağmen daha çok genç olan Cumhuriyeti imrenilecek bir noktaya getirdiğini söyleyebiliriz. Bu noktada bu başarının ne kadarını Atatürk'e borçlu olduğunu bilmiyoruz ama akıllı bir liderin, öykündüğü kişilerin doğrularından da yanlışlarından da ders almayı bildiği sürece lideri olduğu toplumu, müreffeh yarınlara götürmeye muktedir olduğunu söyleyebiliriz.

DİPNOTLAR

1. <http://hurasiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=18142325&yazarid=42>
2. <http://abdulvahap Kara.com/arastirma-konulari/tuerkiye-cumhuriyeti-tarihi/170-mill-i-mucadele-turkistanlilar.html>
3. <http://www.taraf.com.tr/ayse-hur/makale-gunes-dil-teorisi-nin-icadi.htm>
4. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Özgür Tüfekçi, "Nation-Building Process In Central Asia After The Collapse of The Soviet Union: Kazakhstan Case", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, the University of Sheffield.
5. Abdulvahap Kara, "Türkistan'da Atatürk Algılaması", <http://tarihinefesi.blogcu.com/turkistan-da-ataturk-algilamasi/2599123>.

ORTA DOĞU'DAKİ GELİŞMELER VE TÜRK DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

PROF. DR. ERTAN EFEGİL

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminde farklı kamplara ayrılan Ortadoğu ülkelerinin büyük bir kısmı, otoriter rejimler ile yönetilmekteydi. Aile/kabile hâkimiyetine dayalı olan bu rejimler, kendi halklarına karşı acımasızca politikalar izleyebilmekteydi. Hatta ülkesi içerisinde bazı gruplar ile ittifak ilişkisi içerisinde olan bu devletler, kamu imkânlarını da kendi destekçilerine ulufe olarak dağıtıyordu. Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, Katar, Kuveyt ve Şah'ın İran'ı gibi bölge devletleri de, Batılı güçlü ülkeler ile stratejik işbirliği içerisinde bulunarak mevcut rejimlerini muhafaza ettiler.

Fakat Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, otoriter rejimlerin varlıklarını sürdürmesi imkânsız hale geldi. Özellikle 1989 yılında Doğu Avrupa ülkelerinde görülen devrimler, bölgedeki Stalinci rejimlerin sona ermesine neden oldu. Bu devrimler, bir süre sonra eski Sovyet rejimlerine de sirayet etti. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde bağımsız devletler ortaya çıkarken, bu devletlerin de zaman içerisinde demokratik rejimler inşa edecekleri yönünde umutlar yeşerdi. Ancak zaman içerisinde bir kısmı kendi otoriter rejimlerini inşa ederken, bir kısmı da Avrupa Birliği üyelik süreciyle birlikte göreceli demokratik rejimler kurdular.

ABD'nin ve Avrupa Birliği'nin demokrasiyi destekleme politikasına maruz kalan Ortadoğu ülkeleri de, kapsamlı olmasa da, baskıları azaltacak siyasi ve ekonomik reformlar gerçekleştirdiler. Fakat 2006 yılında Filistin'de Hamas'ın seçimleri kazanması ve İsrail'e yönelik

yaklaşımında değişikliğe gitmemesi üzerine, Amerikan yönetimleri, Ortadoğu'da siyasi reform süreçlerini desteklemekten vazgeçti. Diğer taraftan 2008 yılında Kırgızistan, Gürcistan, Ukrayna gibi ülkelerde Renkli Devrimler yaşandı. Halk daha fazla demokratik uygulamalar talep ederek, mevcut yönetimlerin değişmesi yönünde gösterilerde bulundu. Bu ülkelerdeki baskıcı rejimler değişikliğe uğrasa da, bu ülkelerin rejimleri günümüze kadar istenilen düzeyde demokratik katılımı teşvik eden yönetimler oluşturamadılar.

2010 yılında ise, Tunus'ta halkın baskılardan yılması ve ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntılarını dile getirmesi üzerine Ortadoğu bölgesinde, "Arap Baharı" adıyla bir dönem başladı. Bu dönemin isimlendirilmesine yönelik bazı eleştiriler olsa da, sonuçta Arap Baharı ile birlikte özellikle dört ülkede radikal rejim değişiklikleri yaşanmaktadır. Suriye'de ise, iç savaş tüm şiddetiyle devam etmektedir. İran'da da önümüzdeki dönemde bazı değişimlerin gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Mevcut çalışmada, öncelikle Arap Baharı ile birlikte bölgede yaşanan değişim üzerinde durulacaktır. Ardından Başkan Obama'nın Filistin ziyareti ve bu gelişmelerin Türk dış politikasına yansımaları incelenecektir.

ARAP BAHARI VE BÖLGE İSTİKRARINA ETKİLERİ

Tunus'ta başlayan gösteriler, kısa sürede bu ülkedeki mevcut yönetimin iktidardan uzaklaştırılmasını sağladı. Ardından Mısır'da halk gösterileri ortaya çıktı. Önceleri Ordu ve

2010 yılında ise, Tunus'ta halkın baskılardan yılması ve ekonomik, sosyal ve siyasi sıkıntılarını dile getirmesi üzerine Ortadoğu bölgesinde, "Arap Baharı" adıyla bir dönem başladı.

Müslüman Kardeşler tarafsız bir tavır sergilerken, göstericiler, Hüsnü Mübarek'in her türlü tedbirine rağmen Tahrir Meydanındaki gösterilerin devam ettiler. ABD'nin Mısır Ordusu üzerindeki telkini ve Müslüman Kardeşlerin muhaliflerin yanında tavır almasıyla birlikte, Hüsnü Mübarek'te yönetimden uzaklaştırıldı. Yüksek Askeri Konseyin geçiş sürecini yönettiği ülkede, gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra iktidara Müslüman Kardeşler geldi.

Mısır'daki gelişmelerin ardından, Libya'da bu sefer halk gösterilerde bulundu. Ancak Libya'daki gösteriler, Mısır'a nazaran daha kanlı şekilde devam etti. Libya lideri Kaddafi'nin Libya Ulusal Ordusunu kurmak yerine, kendine sadık özel askeri birimler oluşturması ve yerel askeri güçlere rejimin güvenliğini teslim etmesi, Libya'da bu tür neticelerin yaşanmasına neden oldu. Çünkü önceden silahlanmış olan ve iç çatışmalar esnasında Mısır tarafından silahlandırılan yerel askeri muhalif birlikler, kısa sürede Kaddafi'nin özel birliklerine karşı koyabilecek yeterli askeri güce çıkabildi. Fakat Kaddafi birliklerinin ağır silahlarına karşı koyamayan muhaliflere karşı üstünlük elde etme aşamasında olan Kaddafi'ye karşı İngiltere, Fransa ve ABD'nin liderliğinde bir NATO operasyonu gerçekleştirildi. Operasyonun ardından, Kaddafi sokak ortasında vurularak öldürüldü.

Bahreyn'de de benzer gösteriler ortaya çıkmıştı. Fakat Körfez Bölgesini kendisinin etki sahası içerisinde gören ve Bahreyn'deki Şii grupları kendisi açısından bir tehdit olarak algılayan Suudi Arabistan yönetimi, doğrudan askeri birlik göndererek, bu ülkedeki gösterileri bastırdı. Şimdilik Bahreyn'de iç koşullar, istikrarlı görülmektedir.

Asıl kanlı çatışmalar, Suriye'de ortaya çıkmıştı. Yıllardır Hafız Esad rejiminin baskısına maruz kalan Sünni ve gayri-Müslim kesimler, önceleri gösteriler yoluyla seslerini duyurmak istemişlerdir. Fakat Beşar Esad rejiminin silahlı

güç kullanması karşısında muhalifler, silahla karşılık vermek zorunda kalmışlardır. Dış ülkelerden gelen telkinlere kulak asmayan Beşar Esad, iki yıldan fazla bir süredir devam eden bir iç savaşın her geçen daha fazla şiddetlenerek sürmesine neden olan süreci başlatmıştır. Suriyeli muhalifler, Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelere insani yardımlar elde etmektedirler. 1 milyondan fazla Suriyeli mültecinin evlerini terk etmesine neden olan iç savaşın, ne şekilde ve ne zaman biteceği yönünde kesin bir öngöründe bulunmak günümüz koşullarında mümkün değildir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Ortadoğu bölgesinin yakın zamanda istikrara kavuşması pek mümkün görünmemektedir. Ülke bazında analizlerde bulunduğumuz da karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır:

Tunus'ta halk, sosyal, ekonomik ve siyasi sorunlar ile karşı karşıyadır. Öncelikle yeni yönetimin ülke genelinde idari kontrolü eline alması ve halkın acil ihtiyaç duyduğu gıda, eğitim, iş gibi taleplere kısa cevap vermesi gerekmektedir. Fakat Tunus devlet sistemini, kurumlarını ve ekonomisini kısa sürede harekete geçirmek mümkün görünmemektedir. Anayasanın yeniden inşası ve güç dağılımı konusunda da bazen ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunların çözümü konusunda Tunus rejimi, başta Avrupa Birliği ve Amerika olmak üzere, dış güçlerden mali ve sosyal yardımlar sağlamak durumundadır. Dışarıya bağımlılık ise, Tunus'ta radikal İslami rejimlerin göreve gelmesine engel olmaktadır. Ayrıca Tunus'un, eski yönetimin dış politika anlayışını sürdürmesine de neden olmaktadır.

Asıl sıkıntılı süreçler, Mısır ve Libya'da görülmektedir. Mısır'da her ne kadar Libya'daki gibi yoğun silahlı mücadele yaşanmamış olsa da, yine de yönetimin devri sürecinde ve Müslüman Kardeşlerin lideri Mursi'nin Cumhurbaşkanı olmasından sonra da ülkede siyasi huzursuzluklar devam etmiştir. Öncelikle Yüksek Askeri Konsey, yönetimi sivillere devrederken,

Ortadoğu bölgesinin yakın zamanda istikrara kavuşması pek mümkün görünmemektedir

eski rejimden kalan gücünü muhafaza yönünde girişimlerde bulunmuş ve yeni anayasanın hazırlanması aşamasında bu noktaya aşırı ihtimam göstermiştir. Ancak Mısır halkının gösterileri karşısında geri adım atan askeri yetkililer, yönetimi Mursi'ye devretmek durumunda kalmıştır. Mursi'nin başa geçmesi Mısır'daki sorunları ortadan kaldırmamıştır. Halkın sosyal, siyasi ve ekonomik sorunları artarak devam etmektedir. Mursi yönetimi acilen 6 milyar dolar civarında bir dış yardımı bulması gerekmektedir. Bu yardımı alabilmek için Batılı ülkelerin desteğine ihtiyaç duyan Mısır, bu nedenden ötürü eski yönetimin dış politika yaklaşımını büyük bir ağırlıkla devam ettirmek durumunda kalmıştır. Halen daha Mısır'da İslami gruplar ile laik, gayr-i Müslim kesimler arasında siyasi mücadeleler devam etmektedir.

Libya'da ise, yerel askeri konseyler arasında ve askeri konseyler ile sivil yönetim arasında ciddi sürtüşmeler yaşanmaktadır. Yerel askeri konseyler, merkezi yönetimin idaresi altına girmek istememekte, kendi bölgelerinde özerk konumlarını sürdürmeyi arzulamaktadır. Ayrıca kendi bölgelerindeki ekonomik, ticari ve sosyal faaliyetleri kontrol eden bu gruplar, merkezi yönetimin ülke genelinde hâkimiyetini kurmasına engel olmaktadır. Merkezi yönetim, bir yandan ülke genelinde bürokratik ve siyasi kontrolünü sağlayamazken, diğer yandan adalet sistemini işletmemiştir. Bu nedenle halkın yönetime güveni bulunmamaktadır. Bu durum ise, ülkede iç istikrarın sağlanmasına engel olmaktadır.

Bölgedeki en ciddi sorunların başında günümüzde Suriye gelmektedir. Beklentilerin aksine Beşar Esad yönetimi, iki yıldan fazla bir süredir muhaliflere ve sivil halka karşı askeri güç kullanmaktadır. Özellikle Rusya, Çin, Hizbullah ve İran'ın desteğini alan Suriye yönetimi, muhalifler karşısında direnmeye devam etmektedir. Muhaliflere ağır silahlar vermek istemeyen ABD ve Batı yönetimleri, Katar, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın da desteğiyle bu kişilere hafif silahlar, insani malzeme göndermektedir.

Savaşın zamanla Lübnan, Ürdün gibi komşu ülkelere sıçraması muhtemel görünmektedir. Özellikle Lübnan'daki Şiiler, Beşar Esad rejimine destek verirken, Filistin, Ürdün ve Lübnan'daki Sünni gruplar da muhaliflerin yanında yer almaktadır. Bu gelişmeler ise, İsrail, Lübnan, Ürdün ve Türkiye açısından ciddi güvenlik riskleri taşımaktadır. Suriyeli Kürtlerin de çatışmalarda yer alması, Türkiye'yi Kürt sorununun çözümü konusunda harekete geçirmiştir.

Suriye'deki çatışmalar, bölgedeki mezhepsel ayrılıkları da fazlasıyla gün yüzüne çıkarmıştır. Suudi Arabistan ve İran, bölgedeki gelişmeleri mezhepsel perspektiften değerlendirmekte ve meydana gelen gösterileri de bu açıdan değerlendirmektedir.

İran, Libya, Tunus ve Mısır'daki gelişmeleri, kendi rejimi açısından bir tehdit olarak algılamadığı için mevcut sorunlara müdahil olmamıştır. Fakat Suriye'deki gelişmeler gündeme gelince, İran, bu ülkedeki durumu kendi rejimi açısından bir tehdit olarak algıladı. Beşar Esad rejimine, hem askeri teçhizat hem askeri personel hem de diplomatik destek verirken, İran'a göre Suriyeli muhalifleri destekleyen ülkelerin gerçek amacı, bölgedeki Amerikan karşıtı olan ve İran'ın yanında yer alan rejimler ile birlikte, İran İslam Devrimi'ni ortadan kaldırmaktır.

Diğer taraftan Suudi Arabistan yönetimi de, İran'ın Bahreyn, Lübnan ve Suriye gibi sorunlara müdahil olmasını ve Irak'ta Şii Maliki rejimine destek vermesini, Şii Hilalinin bölge politikasına hâkimiyeti olarak algılamaktadır. Bu nedenle İran'ın yükselen bölgesel hâkimiyetini kırmak için, Suudi Arabistan, Körfez ülkeleri ve Yemen üzerinde kontrolünü sürdürmeye çalıştı ve bu ülkelerdeki gelişmelere yön vermeye gayret etmektedir. Diğer taraftan Suriye'de muhalifleri de, İran'ın gücünü kırmak amacıyla desteklemektedir.

Batılı ülkeler ise, bölgedeki yeni rejimlerden endişe etmektedir. Özellikle Mısır, Tunus'ta İslami grupların iktidarı ele geçirmesi ve Suriye'de muhaliflerin başını Müslüman Kardeşlerin çekmesi nedeniyle, Arap Baharıyla birlikte,

Beşar Esad rejimine, hem askeri teçhizat hem askeri personel hem de diplomatik destek verirken, İran'a göre Suriyeli muhalifleri destekleyen ülkelerin gerçek amacı, bölgedeki Amerikan karşıtı olan ve İran'ın yanında yer alan rejimler ile birlikte, İran İslam Devrimi'ni ortadan kaldırmaktır.

bölgede İslami rejimlerin güçleneceğini öngörmektedir. Aslında Başkan Obama, ılımlı İslami çizgiye sahip rejimler/yönetimler ile işbirliği içerisinde bulunmaya hazırdır.

Başkan Obama'nın aksine, İsrail yönetimi, ılımlı olsa da İslami yönetimlerin işbaşına gelmesinden endişe etmektedir. Özellikle Mısır, Lübnan ve Suriye'de Müslüman Kardeşlerin ve/veya Selefilerin iktidarda olması, İsrail yönetimi açısından bir ulusal güvenlik tehdididir. Bu durumda hoşnut olmayan Başkan Obama'da, hem Suriye'deki gelişmeleri hem de bölgedeki yeni yönetimleri düşünerek Türkiye, İsrail ve Ürdün arasında stratejik ilişkilerin geliştirilmesini desteklemektedir. Bu bağlamda, Başbakan Netanyahu'nun Türkiye'den özür dilemesini sağlayan Başkan Obama, Filistin sorununun çözümü konusunda Dışişleri Bakanı John Kerry'nin aktif rol üstlenmesini istemekte, Türkiye'nin özellikle Filistinliler nezdindeki itibarını görüşmelerin başlayabilmesi için kullanmasını arzu etmektedir. Filistin sorununun devam etmesinin, hem İsrail'in güvenliği hem de ABD'nin bölgedeki çıkarları açısından tehdit olarak algılayan Başkan Obama, Hamas'ın iktidara gelmesi veya Mahmut Abbas'ın bir şekilde iktidardan gitmesi halinde müzakere edecek ılımlı lider bulamayacağını öngörmektedir. Bu nedenle İsrail halkına ve yönetimine, müzakereleri başlatması yönünde telkinde bulunmaktadır.

Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Türkiye, bölge halkının taleplerini destekleyen bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Bölgedeki otoriter rejimlerin mevcut uluslararası sistemde geçerliliğini yitirdiğini düşünen Türkiye, yine de geçiş döneminin barışçıl yollarla gerçekleştirilmesini ve demokratik rejimlerin bölgede hakim konumda olmasını arzu etmektedir. Ancak Suriye konusunda ise, Türkiye, beklemediği tepkiler ile karşı karşıya kalmıştır. Önceleri Beşar Esad yönetiminin demokratikleşme yönünde gerekli adımları atacağını uman Türkiye, beklentilerine ve çabalarına karşılık bulamamıştır. Ardından

Suriyeli muhalifleri destekleyen Türkiye, İran'ın Suriye'ye açık destek vereceğini ve ABD'nin de askeri müdahale konusunda isteksiz davranacağını öngörememiştir. Ülkesinde yer alan Suriyelilerin insanca yaşaması için gözle görülür düzeyde mali yükümlülük altına giren Türkiye, şimdi de iç savaşın bölgesel düzeye taşınması halinde kendi güvenliğinin de tehdit altında olacağı endişesini taşımaktadır.

SONUÇ

Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler, önümüzdeki dönemde yeni bir Ortadoğu jeopolitiğinin ortaya çıkacağını göstermektedir. Ancak bölgedeki değişim beklentilerin aksine barışçıl ve istikrarlı bir şekilde gerçekleşmemektedir. Hatta beklentilerin aksine bölge istikrarının yeniden sağlanması için on yıllara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Arap Baharı, maalesef belli ülkeleri kapsamaktadır. Özellikle Batı müttefiki ve zengin ülkeler olan Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ülkelerde, benzer halk ayaklanmaları görülmemektedir. Bu yönetimler, kendi halklarını tıpkı Mısır, Suriye ve Yemen'de olduğu gibi baskı altında tutmaktadır ve bu ülkelerinin büyük bir kısmı, açlık, işsizlik ve ümitsizlik ile karşı karşıyadır. Bu ülkelerde de siyasal ve ekonomik reformların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ancak kendi stratejik çıkarları ile insani değerler arasında sıkışan Batılı ülkeler ve diğer bölge-dışı devletler, yakın işbirliği içerisinde oldukları ülkelere karşı diplomatik ve siyasi baskıda bulunamamaktadır.

Türkiye aslında benzer bir durum ile karşı karşıyadır. Bir yandan insani değerlere vurgu yapan Türkiye diğer yandan stratejik çıkarlarını gözetmek zorunda kalmaktadır. Yine de Türk dış politikası karar vericileri, bölgedeki gelişmeleri, kriz yönetimi açısından incelemeye almalı ve önümüzdeki günlerde Türkiye'nin izlemesi gereken dış politika ilkelerini yeniden belirlemelidirler.

Türk dış politikası karar vericileri, bölgedeki gelişmeleri, kriz yönetimi açısından incelemeye almalı ve önümüzdeki günlerde Türkiye'nin izlemesi gereken dış politika ilkelerini yeniden belirlemelidirler

“AKİL İNSANLAR KOMİSYONU’NUN ROLÜ TERÖRÜ BİTİRMEK DEĞİL, HÜKÜMETİN GERÇEKLEŞTİRMEYE ÇALIŞTIĞI SÜRECİ, DOĞRU BİR ŞEKİLDE HALKA ANLATMAKTIR”

Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez ile röportaj...

Protokol Dergisi: *Son bir yıl içinde iki yeni ve önemli görev üstlendiniz. Bunlardan ilki Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektör Yardımcılığı diğeri de Akil İnsanlar Komisyonu Karadeniz Heyeti Başkanlığı. İsterseniz Komisyon ile başlayalım röportajımıza. Türkiye’de, 30 yıllık terörü bitirmek için çalışmalar yapılıyor. Önemli bir süreç yaşıyoruz. Akil insanların da bu süreçte önemli bir rolü olacağı düşünülüyor. Fakat kamuoyunda hala bazı belirsizlikler mevcut. Size göre bu komisyonun, barış çözümü sürecindeki görevi ve üstleneceği rolü ne olacak?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Aslında terör sorununu çözme noktasında Türkiye’nin şu anda denemek, uygulamak durumunda olduğu süreç şöyle bir süreçtir. 30 yıllık bir terörün sonucunda gelinen bir nokta var. Burada devletin bir zaafiyet içinde olduğunu söylemek doğru değil. Fakat son yıllarda çok güçlü bir şekilde teröre karşı

mücadele verilmiş olmasına rağmen neticede halen akan bir kan var. Ayrıca ekonomik kaynakların da terör sorununa harcanması gibi bir durum söz konusu. Ve tabii ki şehitlerimiz var. Onların arkasından akıtılan gözyaşları var. Sadece kolluk faaliyetleri ile birlikte terörün sonuçlandırılması zor görünüyor. Bunun için de hükümet bir risk üstlenerek çözüm süreci adı altında bir süreç başlattı. Çözüm

sürecindeki amaç silahların susması ve siyasetin devreye girmesidir. Bu süreci hükümet başlattı. Fakat bu süreci halka anlatmak lazım. Halka gerçekten kanın durması gerektiğini anlatmak gerekiyor. Fakat bunu anlatmak zor bir iş. Şunun için zor bir iş: 30 yıllık süre boyunca verilen şehitler var. Binlerce şehit var. Onun içinde bu süreci hükümetin anlatması zor. Bizim anlatmamız da zor. Çünkü neticede yanan canlar var, kaybolan insanlar var. Yine şehit düşen insanlar var. Birçok mağduriyet söz konusu. Bu kanın durması gerekliliğini halka anlatmak gerekiyor. Bu anlatılırken de teröre karşı bir pazarlık, onlarla birlikte masaya oturma, ona karşı tavizler verme gibi bir durum söz konusu değil. Ben kendi adıma şunu söyleyebilirim. Eğer böyle bir pazarlık olduğu ya da terör örgütüne karşı taviz verileceği gibi bir durum söz konusu olursa ben böyle bir süreci kabul etmem. Bu görevi kabul eden insanlar olarak böyle ithamlarla karşı karşıya kalabiliriz. Zaten görevin zorluğu da biraz ondan kaynaklanıyor.

Protokol Dergisi: *Akil insanlar komisyonunun, uluslararası arenada uygulamaları mevcut. ETA sürecinde, IRA sürecinde bunlar kullanıldı. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye’deki akıl insanlar komisyonunun başarı durumunun ne olacağını düşünüyorsunuz?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Akil insanlar olarak adlandırılan (bu kavramda doğru bir kavram mıdır tartışılabilir, bunun yerine diyalog grubu

Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Öğretim üyesi olan Prof. Dr. Yusuf Şevki Hakyemez aynı zamanda K.T.Ü. Rektör Yardımcısı, Akil İnsanlar Komisyonu Karadeniz Heyeti Başkanı, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Üyesi, Anayasa Hukukçuları Derneği Başkanı, Anayasa Uzlaşma Komisyonu Akademik Çalışma Alt Komisyon Üyesi’dir.

denilebilir) bu 63 kişilik oluşumun rolü terörü bitirmek değil, hükümetin gerçekleştirmeye çalıştığı çözüm sürecini desteklediklerini halka anlatmaktır. Yoksa burada inisiyatif Hükümet'tedir. Hükümet'in ileride ne tür adımlar atacağı noktasında bir bilgi sahibi değiliz. Ama Hükümet'in de bunları bütün yönleri ile birlikte halka açıklamasını, doğru bulmuyorum. İşte bahsettiğiniz üzere ETA terör örgütü olsun

diğerlerinde olsun bu süreç yönetilirken belki bu kadar şeffaf olunmamıştı. Hükümet nispeten önemli ölçüde şeffaf hareket ediyor. Burada halka anlatacağımız husus, bizim bu süreci desteklediğimiz ve destekleme sebeplerimizdir. Ayrıca sürece ilişkin halkın endişelerini not alıp hükümete aktarmak.

Protokol Dergisi: *Bu durumda komisyonun, Hükümet'e verilmek üzere bir yol haritası ya da bir*

Siyaset dediğiniz çözüm üretme sanatıdır aynı zamanda. İktidar kendine göre çözüm politikaları üretir. Muhalefet onları beğenmez eleştirir. Fakat peşinden kendi çözümünü de getirir.

araya gelip bir çözüm önerisi sunmak gibi bir rolü yok değil mi?

Yusuf Şevki Hakyemez: Şöyle var. Bizim önemli bir işlevimiz şu. Niçin bu süreci desteklediğimizi halka anlatmak. İkincisi halkın endişelerini dinlemek, dinlediklerimizle ilgili bazılarını bizim cevaplandırmamız. Bazıları ise gerçekten çok ciddi endişeler olduğu için bunları Hükümet'e aktarmak. Her bölge 1,5-2 ayın sonunda bir rapor hazırlayıp Hükümet'e sunacak. Burada Hükümet o rapordan hareketle kendi yol haritasındaki gerekli değişiklikleri yapacaktır. Teferruatları tamamlayacaktır.

Protokol Dergisi: *Siz Karadeniz Heyeti Başkanı olarak almış olduğunuz bu daveti nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Bana yapılan davette, Karadeniz Bölge Başkanlığından ziyade bu süreçte tırnak içerisinde sizlerden akil insanlar heyetinde faydalanmak istiyoruz denildiğinde, ben bunu bir sorumluluk olarak gördüm, görev olarak gördüm ve kabul ettim. Fakat ben Karadeniz Bölgesinde akil insanlar heyeti başkanı olacağımı bilmiyordum. Bu Hükümet'in takdiridir. Burada bizim grup için şunu söyleyebilirim: Benden daha deneyimli insanlar var, onlar da başkan olabilirlerdi. Beni tercih ettiler. Buna sadece saygı duyarım. Fakat burada sırtımıza çok ciddi bir sorumluluk yüklenmiştir. O sorumluluğun gereğini yerine getirmek için elimizden geleni yapmak zorundayız. Bunu Memleketimiz için yapıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nde hepimizin yaşaması için yapıyoruz. Kardeşlik hukukunun tesisi için yapıyoruz. Türkiye'de herkes eşit vatandaşdır. Bunu anlatmamız gerekiyor. Bunu fiiliyatta da uygulamamız gerekiyor. İşte bunun için bir şeyler söylemeye çalışacağız.

Protokol Dergisi: *Bu Akil insanlar heyetlerinin oluşturulması sürecinde muhalefetin yoğun eleştirileri oldu. Bu eleştirileri nasıl karşılıyorsunuz?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Eleştirilebilir tabii ki. Sürece yönelik olsun, başka konulardaki Hükümet politikalarına karşı olsun. Eleştirilerin tabii ki olması lazım. Eleştirilerin olmaması durumunda aslında sorun vardır. Fakat eleştirinin de

alternatifli olması gerekiyor. Sadece pür eleştiri, sadece pür yaftalarla birlikte nitelendirerek bu sürece karşı çıkmak bana pek gerçekçi gelmiyor. Siyaset dediğiniz çözüm üretme sanatıdır aynı zamanda. İktidar kendine göre çözüm politikaları üretir. Muhalefet onları beğenmez eleştirir. Fakat peşinden kendi çözümünü de getirir. Muhalefetin eleştirilerine baktığınız zaman pek fazla çözüm önerisi görmüyorsunuz. Çok basit, çok ucuz nitelendirmelerle birlikte bizleri hain olarak nitelmeden tutun da başka bir sürü şeyler yapılıyor ama ben kendimi hain olarak görmüyorum. Bunlara sadece gülüp geçiyorum. Keşke muhalefet daha yapıcı eleştiriler yapabilse...

Sonuçta bu seçilen 63 kişi sadece akildir diğerleri değildir diye bir şey söylenemez. Karadeniz'in insanları hepsi akil insanlardır. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki vatandaşlar akil insanlardır. Fakat sahip olduğumuz duygularla ya da siyasi görüşlerimizle değil, bir arada yaşamın verdiği sorumlulukla hareket edip düşünmemiz gerekir.

Protokol Dergisi: *Yeni anayasa yapım sürecinde şu ana kadar gelinen nokta nedir? Bu yeni anayasa yapım sürecinin barış süreci ile olan ilgisini nasıl kuruyorsunuz?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Çözüm süreci ile yeni anayasa yapım süreci ayrıdır. Yeni anayasa yapım süreci çözüm sürecinden çok daha önce başlamıştır. Fakat yeni anayasa Türkiye'nin anayasal düzeyde sorunlarla karşı karşıya olduğu birçok konuda çözümler sunmak durumundadır. Bunlardan birisi de terör sorunudur. Teröre anayasa nasıl çözüm sunar diye bir soru sorabilirsiniz ya da düşünebilirsiniz belki. Teröre anayasa doğrudan doğruya bir çözüm sunmaz. Fakat terör örgütünün istismar ettiği bazı hususlar vardır ki, onların anayasal boyutta karşılığı vardır. O karşılığın yeni anayasada sağlanması gerekir. İlk olarak anayasanın resmi bir ideolojisi olmaması gerekir. Herkese eşit mesafede yaklaşması gerekir. Ondan sonra anayasanın herkese eşit vatandaşlık temelinde haklar vermesi gerekir. Anayasanın bazı yasakları da kaldırması gerekir.

Protokol Dergisi: *Başkanlık sistemine ilişkin birçok ilde konferans veriyorsunuz. Başkanlık sistemini şu an Türkiye için tartışılabilir hale getiren etken nedir sizce?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Başkanlık sisteminin tartışılmasının temel nedeni 1982 Anayasası'nın kendisidir. 1982 Anayasası'nda görünürde bir parlamenter sistem var. Fakat bu parlamenter sistem içerisinde cumhurbaşkanının çok fazla görevleri var ve sorumsuz aynı zamanda. Oysa hiçbir parlamenter sistemde güçlü yetkilere sahip sorumsuz bir cumhurbaşkanı bulunmamaktadır. Hatırlayın bizde cumhurbaşkanları bakanların bile atanması noktasında inisiyatif kullanmıştır. Valilerin atanması noktasında, hükümet kararlarının imzalanması noktasında sınırsız inisiyatif kullanmaktadır. Fakat aynı zamanda sorumsuzdur bu inisiyatifi kullanırken. Bu sakat bir şeydir. Bu sakatlık 2007 yılında daha da arttı. Hepinizin bildiği üzere 2007 yılında cumhurbaşkanının halk tarafından seçilme zorunluluğu ortaya çıktı. Çünkü 367 gibi fevkalade büyük ve gereksiz bir kriz yaşadı AYM Kararından sonra Türkiye. Bu yüzden Cumhurbaşkanını halk seçsin referandumunu halk %68 ile kabul etti. Bugün geldiğimiz nokta budur. Şimdi bundan geri dönülüp, klasik parlamenter rejime geçilir mi? Ben kendi adıma şunu söyleyebilirim. Klasik parlamenter rejim uygulanırsa demokratik hukuk devletine uygun bir modeldir. Fakat klasik parlamenter rejime geçilmesi için bir şart vardır. O da, cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesi. Ben 367 krizini gördükten sonra, 1980'deki meclisin cumhurbaşkanı seçememesini gördükten sonra, 1961'de Cemal Gürsel'in seçilmesi için ordinaryüs Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in istifaya zorlanmasını, tehdit edilmesini okuduktan sonra, 1973 yılında yine askerlerin kendi içerisinde bir cumhurbaşkanı seçtirme noktasındaki manevralarını gördükten sonra, cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesine müsaade eden bir anayasaya sıcak

bakmam. Halkın da sıcak bakacağı kanaatinde değilim. Cumhurbaşkanını halk seçsin. Fakat sembolik yetkilere sahip bir cumhurbaşkanını halk seçtiği zaman bu uygulanabilir olamayabilir. Çünkü o ciddi bir meşruiyeti olan kişidir. % 50'den fazla oy alacak, sonra sembolik yetkilerle kalacak. Bunun için burada daha farklı bir modelin olması gerekir. Bu yarı başkanlık sistemi de olabilir, başkanlık sistemi de olabilir. Klasik parlamenter sistem de olabilirdi. Fakat bu daha önce söylediğim nedenden dolayı zor. Yarı başkanlık sistemi olabilir mi? Tabii ki olabilir. Fakat bizdeki model sorunlu bir modeldir. Öncelikle buna çözüm bulmak gerekir. Çünkü güçlü yetkilere sahip, sorumsuz bir cumhurbaşkanı var. Dediğim gibi buna çözüm başkanlık sistemi olabilir, yarı başkanlık olabilir. Başkanlık sistemi Amerika'daki gibi olursa bunu ben pek savunmam. Fakat başkanlık sisteminde yasama ve yürütmenin birbirine karşı etkileşimler noktasında daha farklı mekanizmalar getirilirse olabilir. Örneğin AK Parti'nin önerisinde böyle bir mekanizma var. Fransa'da Sartori de bunu savunuyor. Hatta Amerika'daki bir enstitüde Amerikan başkanlık sisteminin sorunlu noktalarına dair hazırladığı bir raporda bunu belirtiyor. Şu söyleniyor; eş zamanlı fesih ile yasama ve yürütmenin birbirini etkileme sistemi getirilirse parlamenter sisteme benzer şekilde, o

zaman yasama ve yürütme birbirinden çok kopuk olmaz. Benim Türkiye’de başkanlık sisteminin uygulamasında en çok korktuğum nokta buydu. Yasama ve yürütme birbirinden kopuk olduğu zaman, parti disiplininin çok sıkı olduğu yerde bu pek iyi sonuç vermez. Tıkanmaya gider. Eğer böyle etkileşim mekanizmaları olursa, birbirlerine muhtaç olduklarını görürler. Aynen rasyonelleştirilmiş parlamentarizm de denir ya. Birbirlerine muhtaç olduklarını hissetmeleri lazım. Bu model önerilebilir, savunulabilir. En azından konuşulması lazım. Çünkü şu anki mevcut sistem en sorunlu sistemdir. Ya klasik parlamenter sistem olması lazım, ya yarı başkanlık ya da başkanlık sistemi olması lazım. Her sistem demokratik

hukuk devletine uygundur. Şu anda mevcut olan model ne demokrasi ile ne de hukuk devleti ile bağdaşmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanının güçlü yetkileri var ve sorumsuz.

Protokol Dergisi: *Şu andaki en büyük sıkıntı Cumhurbaşkanının konumu herhalde?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Şu an en büyük sıkıntı o. Fakat teferruatta başka sıkıntılar da var. Mesela bakanların milletvekili olması. Bu şöyle bir sıkıntıdır. Evet onlar parlamentoya karşı sorumludur. Fakat biz siyasilerimizi çok meşgul ediyoruz. Popülist taleplerle kimi zaman yanlarına gidiyoruz. Bu bakanlarda bize hayır diyemiyor çoğu zaman. Çünkü bir sonraki seçimde halkın önüne çıkacaklar. Başkanlık sisteminde ise bu

durum bir avantajdır aslında. İşte bakan teknokrattır. Başkan'ın sekreteridir. Dolayısıyla böyle bir endişesi yoktur. Bu endişe Başkan'da vardır. Başkan da memleket adına daha global düşünür. Uzun süreli politikalar neticesinde halktan oy isteyecektir. Böyle bazı avantajları var Başkanlık sisteminin. Dediğim gibi kategorik olarak şu sistem çok iyidir, bu sistem çok kötüdür diyemeyiz. Her sistemin olumlu ve olumsuz yanları var. Bir de Türkiye'nin gerçekleri var. Özellikle 2007 krizinde gördük bunu. Ayrıca şu da var. Türkiye hep tek parti hükümetleri dönemlerinde sıçrama yapmıştır. İster bu CHP'nin tek parti döneminde olsun, ister Demokrat Parti döneminde olsun, ister Adalet Partisi, ister ANAP, ister AK Parti hükümetleri döneminde olsun. Koalisyonlar bizde çok ciddi kayıpların olduğu yıllardır. Bu yüzden başkanlık sisteminin istikrar boyutuna biraz daha sıcak bakmak gerebilir. Tabii bu durumun anlatılması lazım.

Protokol Dergisi: *YÖK tasarısı şu an gündemde. Fakat hükümette YÖK tasarısına ilişkin bazı olumsuzluklar söz konusu. Siz bu tasarının geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Yusuf Şevki Hakyemez: Bu tasarının teferruatı ve geleceğine ilişkin pek bilgi sahibi değilim. Fakat bu kanun tasarısı detaylı olarak hazırlanmış bir kanun tasarısıydı. Bana kalırsa kanun tasarısının o kadar detaylı hazırlanmaması daha doğru bir olurdu. YÖK'ün daha koordine edici bir birim olarak üniversitelerin üzerinde yer almasında fayda vardır. Öte yandan üniversitelerin özerkliklerine dokunmayacak şekilde yapılandırılmalıdır. O Kanun tasarısından böyle bir sonuç biraz zor çıkardı. Kanun tasarısının akıbetine ilişkinde pek olumlu şeyler duymadım. Hükümetin zannedersem YÖK Kanun Tasarısındaki bu teferruatları pek tasvip etmediği yönünde duyumlar var. Fakat bu duyumlar gazetelerden duyduğumuz kadar.

Protokol Dergisi: *Son olarak şunu sormak istiyorum. KTÜ'de yeni bir görev değişimi oldu. Siz de bu yeni yönetim içerisindeyiz. Bildiğiniz gibi*

Türkiye'nin çizmiş olduğu bir 2023 vizyonu var. KTÜ'deki yeni yönetimin KTÜ için vizyonu nedir?

Yusuf Şevki Hakyemez: Türkiye'de üniversiteler artık kendi yağı ile kavrulmak zorunda. Fakat çok ciddi şekilde revizyona ihtiyaçları var. Öncelikle bazı reformlar yapmak gerekiyor. Örneğin biz yeni yönetim olarak şunları yaptık. Harcama kalemlerine çok ciddi bir şekilde yeni bir yaklaşım getirdik. Kemer sıktık. Aynı zamanda potansiyeli fevkalade müsait olan fakat sürekli zarar eden konumda olan sahil tesislerimiz olsun, koru tesislerimiz olsun tümünü tek çatı altında birleştirdik şirket olarak. Onun kendi yağında kavrulmasını için düzenlemeler, revizyonlar yaptık. Daha sonra akademik personelin yükseltilmesi konusundaki standartları yeniden ele aldık ve formüle ettik. Araştırma projelerine, uluslararası işbirliğine yönelik olan faaliyetlere daha fazla önem verdik. Bu biçimdeki revizyonlarla birlikte geleceğe hazırlanmaya çalışıyoruz. Fakat sıkıntılarımız var. Bu sıkıntılarımızın bir kısmı da ekonomik imkansızlıklardan kaynaklanıyor. Öğretim üyelerinin genel bir sıkıntısı var Türkiye'de. Maaş sıkıntısından dolayı akademisyenlikte araştırma görevliliği artık cazip bir meslek olarak görülüyor. Bu ciddi bir sorundur. Onun ötesinde yine kadro sıkıntıları var. Fakat tüm bunlara rağmen en iyisini yapmaya gayret ediyoruz. Yeni fakülteler ve bölümler açmak gibi bir düşüncemiz de yok. Zaten yeterince büyümüş durumdayız. Bundan sonra artık niteliksel olarak daha fazla ön plana çıkmak istiyoruz.

Şu an üniversitemizin 50 bin öğrencisi, bine yakın öğretim üyesi var. Fakat bu yeterli değil. Yine taşrada olmanın sıkıntıları var. Sürekli olarak eleman kaybediyoruz. Nitelikli elemanlarımız ülke içerisinde beyin göçü ile birlikte merkeze gidiyorlar.

Protokol Dergisi: Teşekkür ederiz. Yakın bir zamanda, gelişmelerle ilgili olarak görüşmek dileğiyle.

Yusuf Şevki Hakyemez: Ben teşekkür ederim.

AVRUPA BİRLİĞİ, NEREYE DOĞRU...

PROF. DR. BAYRAM GÜNGÖR

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ

Merhum Atilla İlhan vefat etmeden önce son dönemlerinde TRT’de Pazar sohbetleri yapardı. Bunlardan birisinde Avrupa Birliği kimliği üzerinde durmuştu. Ona göre Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin üç önemli ortak noktası vardır; “Sömürgeci” olmaları, “Hıristiyan” olmaları ve “Rasyonel” bakış açısına sahip olmaları. Bu özellikler çerçevesinde irdelendiğinde Avrupa Birliği’nin ne yaptığı, neyi yapmaya çalıştığı ve asıl neyi istediği konusunda kanaate varmak bir ölçüde mümkün olabilmektedir. Gerçekten de, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin belirgin karakteristik özelliklerinden birisi bu ülkelerin genel olarak sömürgeci olmalarıdır. Söz konusu ülkeler dünyanın değişik bölgelerine sirayet etmek suretiyle o toplumlarda önce kültürel daha sonra ekonomik ve sosyal anlamda emperyal aktörler haline gelmişlerdir. Nüfuz ettikleri alanlarda kendi çıkarları ile uyumlu hareket eden eklektik ekonomik ve siyasi elitler ile birlikte çevre-merkezler oluşturmuşlardır. Kendi hukuk ve kurumsal kimliklerini bu bölgelerde etkin kılmak suretiyle çıkarlarını muhafaza etmeye çalışmışlardır. Elde ettikleri kaynakları anavatan olarak kabul ettikleri merkez ülkelere taşımışlar, bu konuda engellemeler gördüklerinde ülkelerin rejimleri, sınırları ya da isimleri ve yöneticileri de değiştirilmek üzere yeniden tanımlanmışlardır. Bugün birçok Avrupalı çok uluslu şirket koloni bölgelerden elde edilen sermaye ile kurulmuş ve gelişmiştir. Bu firmaların bazılarının uyguladığı politikalar o kadar zalimce olmuştur ki uzun dönemde söz konusu kimliğin yaratacağı olumsuz sonuçlar da dikkate alınarak sosyal sorumluluk projeleri kapsamında yatırımlar yapmakta ve bilim ve sanatta çeşitli ödüller verip insanların ve toplumların onlar için ne kadar değerli olduklarına vurgu yapmaktadırlar. Son zamanlarda özellikle sosyal medyanın yoğun bir

şekilde kullanılması suretiyle bu kurumlar, adına hareket ettikleri şirketleri insanların vicdanında aklamaya çalışmaktadırlar.

Birliğin ikinci temel özelliği üyelerinin Hıristiyan olmasıdır. Böylesi bir yapı salt bir homojenliği ifade etmemektedir. Hıristiyanlığın uygulama şekilleri arasındaki rekabet belki de dinler arasında olandan daha güçlü olabilmektedir. Avrupa dinsel karakteri zaman içinde değişimler göstermiştir. Farklı mezhepler devreye sokulmak suretiyle çeşitliliğin olduğu bir dinsel kültür yaratılmıştır. Dinsel yapı ekonomik kalkınmayı sağlayacak karakterde yeniden şekillendirilmiştir. Protestan mezhep ve ahlakının oluşturulması böylesi bir düşüncenin sonucu olarak algılanmaktadır.

Üçüncü ve belki de en önemli karakteri Avrupa Birliği üyesi ülkelerin rasyonel bakış açısına sahip olmasıdır. Bu bakış açısı diğer ortak özelliklerin şekillendirilmesinde esas teşkil etmektedir. Sömürgecilik de, ekonomik hayatın gelişimine katkı sağlayacak yeni dinsel bakış açısının sağlanması da tamamen rasyonel bakış açısının bir sonucu olarak mütalaa edilebilir. Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleri bu bakış açısının geliştirilmesinde önemli katkılar sağlamıştır. II. Dünya savaşında birbirlerini yok etmeye çalışan bu ülkelerin daha savaş devam ederken bile bir araya gelebilmeleri ve bazı uluslararası konularda birlikte hareket edebilmeleri dikkat çekicidir. Savaşın bitiminde hemen sonraki dönemde bu ülkelerin başlangıçta sektörel bile olsa çıkarlarını ençoklamak için ortak hareket tarzı benimsemeleri Doğu toplumlarının düşünce yapılarında izah edilebilecek bir durum değildir. Bugün de karşılaşılan sorunlarda rasyonel hareket tarzı devam etmektedir. Ortaya çıkan krizler, bunalımlar ve hatta savaşlar bu düşünce tarzında kararlı bir

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin belirgin karakteristik özelliklerinden birisi bu ülkelerin genel olarak sömürgeci olmalarıdır.

şekilde ele alınıp irdelenmekte ve çözüme ulaştırılmaktadır.

Dikkatle incelendiğinde, dünyanın en yaşlı kıtasında oluşturulan Avrupa Birliği'nin kuruluş ve gelişim sürecinin arka planında kriz faktörü vardır denilebilir. Krizler birliğin yeniden tanımlanmasında ve daha ileri bir aşamaya geçilmesinde mihenk taşı olarak düşünülmektedir. Kapitalist sistemin işleyiş mekanizmasını, değişkenlerini ve değerlerini hikmetinden sual olunmaz şekilde oluşturan ve savunan bu düşünsel altyapı, aynı zamanda kendi sisteminin düşmanı olan sosyalist sistemin amentüsünü de oluşturmak suretiyle adeta meydan okumuştur. Bugün dünyanın hem kapitalist hem de sosyalist sistem uygulamasını aynı anda en iyi şekilde beceren ülkeler Avrupa Birliği içinde yer almaktadır. Hatta bu ülkeler "Sosyal Piyasa Ekonomileri" olarak adlandırılmak suretiyle diğerlerinden ayrılmaktadırlar. Özellikle Almanya ve Fransa güçlü sosyal politika uygulamalarıyla bu alanın öncülleri haline gelmişlerdir. Yoksulluğu kendi içlerinde nerdeyse yasaklamışlardır.

Geçmişte defalarca olduğu gibi şimdi de birliğin krize maruz kaldığı ve gelinen noktada parasal birlik sürecinden vazgeçilmesi gerektiği açık ve kapalı bir şekilde dile getirilmektedir. Özellikle bu sürecin başında yer alan Almanya'nın parasal birlik dışına çıkması gerektiği önerilmektedir. Parasal birlik içinde yer alan bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ki bunlar arasında özellikle iflas eşiğinde olan Yunanistan ve Güney Kıbrıs'la birlikte, İspanya, Portekiz ve hatta İtalya gibi ülkeler bulunmakta, ekonomik kötü gidişleri daha da derinleşmektedir. Gerçekten de bu ülkeler ekonomik dengeleri yeniden sağlama bakımından zorluklar çekmektedirler. Aslında problemin nedeni sadece bu ülkelerin ekonomik performansına dayalı olarak açıklanmamalıdır. Belki de asıl problem Avrupa Birliği'nin ortak politikaları uygulama konusundaki başarısızlığıdır denilebilir. Özellikle para ve dış ticaret politikaları yapma yetkilerinin bireysel ülkelere devredilmesi kriz sürecinin bu denli uzamasının başlıca nedeni sayılabilir. Bilindiği gibi, parasal birliğe dahil olan ülkeler doğal olarak para politikasını yapma yetkisini Avrupa Birliği Merkez Bankasına devretmişlerdir.

Yani Euro alanı içindeki ülkeler kendi dengelerini sağlama konusunda kendilerine özel parasal politika üretmekten aciz durumdadırlar. Gümrük birliği uygulaması nedeniyle dış ticaret politikalarını da ortak bir şekilde belirleyen ve üye ülkeye özel çözümler üretemeyen bu ülkeler dengeleri sağlama konusunda maliye politikalarına mahkum bırakılmışlardır. Maliye politikasının da daraltıcı yönde kullanılması ile mevcut sorunların çözümlenmesi mümkün olmadığına göre o zaman denge Avrupa Birliği kurumsal yapısı içinde yaratılacak enstrümanlarla sağlanmalıdır. Avrupa Birliği bunun bilincinde olması nedeniyle ki gelinen bu noktadan dolayı sadece üye ülkeleri sorumlu tutmamaktadır. Kendi yanlışlarının olduğunu da vurgulamaktadır. Özellikle parasal birliğe üyelik konusundaki eksiklikler durumun bu noktaya gelmesinde etkili olmuştur. Teorik olarak, parasal birlik benzer gelişme seviyelerinde ve benzer makro büyüklükler çerçevesinde çalışan ülkelerde başarılı olabilmektedir. Eğer parasal birlik üyeleri farklı büyüme, faiz, enflasyon, işsizlik, bütçe ve borçlanma seviyelerine sahipse birliğe dahil her ülkenin benzer refah katkıları sağladığı bir ortamın oluşması mümkün değildir. Çünkü, uyumlu ortak makroekonomik politikalar ülkeden ülkeye farklı sonuçlar yaratacaktır. Bu durum zaten rakamlara da yansımıştır. Örneğin, parasal birliğe katılım kriterlerinden birine göre bütçe açığının GSYİH'ya oranı en fazla yüzde 3 olması gerekirken bu gösterge Yunanistan'da yüzde 13, İspanya'da yüzde 11, Almanya'da yüzde 3,3'tür. Yine, kamu borçlarının GSYİH'ya oranı en fazla yüzde 60 seviyesinde olması gerekirken bu oran Yunanistan'da yüzde 115 seviyesindedir.

Ancak, bütün bu olumsuzluklara rağmen, geçmişte olduğu gibi bugün de birlik sürecinde karşılaşılan problemler yine birlik nezdinde geliştirilecek yeni politikalarla çözümlenecek ve birlik muhtemelen daha ileri bir entegrasyon safhasına hareket edecektir. Daha önce kapitalizmin krizlerle çökeceğini iddia eden görüşler kurumsal değişim sağlayan yeni nesil politikalarla nasıl bertaraf edilmişse, aynı şekilde Avrupa Birliği Süreci de gerekli politika değişimleri ile sorunlarını çözecek ve krizden fırsat yaratarak yoluna devam edecektir. Geçmişte bunu yaptı, yine yapar.

Euro alanı içindeki ülkeler kendi dengelerini sağlama konusunda kendilerine özel parasal politika üretmekten aciz durumdadırlar.

İRAN'IN NÜKLEER PROGRAMI VE İSRAİL'İN ÖNLEYİCİ SAVAŞ STRATEJİSİ

DOÇ. DR. AHMET HAMDİ TOPAL

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ MİLLETLERARASI HUKUK ANABİLİM DALI ÖĞRETİM ÜYESİ

Son zamanlarda İsrail'in İran'a yönelik bir önleyici saldırı başlatma ihtimali, başta ABD olmak üzere batılı ülkelerde yaygın bir şekilde tartışılmakta ve "İsrail, İran'ı vurur mu?" sorusu sıkça sorulmakta. İran'ın nükleer programının hızla ilerlediğini iddia eden İsraili yetkililer ağız birliği etmişçesine, İran'ın nükleer programı konusunda tek seçenek olarak askerî müdahaleyi gündeme getirmekte. İsrail'in ABD'yi ikna ederek biran önce İran'a askerî bir operasyon düzenlemek istemesinin temel sebebi, özellikle uranyum zenginleştirme tesislerini yeraltı tünellerine taşınmasını engelleyerek İran'ın nükleer programının önlenemez bir sürece girmesine mani olmak şeklinde özetlenebilir. Zira İsrail'e göre, İran'ın tümü olmasa bile nükleer tesislerinin önemli bir kısmını yeraltına taşıması atom bombasının yapılabileceği anlamına gelmekte.

Öte yandan geçtiğimiz günlerde İsrail basınına konuşan ABD Başkanı Obama, İran'ın nükleer programı konusunda hala güç kullanmak yerine diplomasiyi tercih ettiğini, ancak nükleer bir İran'ın "kırmızı çizgi" olduğunu ve bunu durdurmak için bütün seçeneklerin masada bulunduğunu vurguladı. İran'a yönelik askerî bir saldırının yarardan çok zarar getireceğini düşünen Obama yönetimi, İsrail'i İran'ın nükleer tesislerine tek taraflı saldırı düzenleme fikrinden caydırmaya çalışıyor. İsrail'in gerekirse ABD'yi de devre dışı bırakarak İran'a saldırabileceği ihtimalini de dikkate alan Obama yönetimi, İsrail'in, bir oldubittiye getirerek İran'a saldırmasını önlemek için tüm diplomasi yollarını devreye sokarak İsrail'i ikna etmeye çalışıyor. Bu anlaşılabilir bir durum,

zira İran'a yönelik bir saldırıdan Amerika ve Obama yönetimi ciddi bir şekilde etkilenecek. Her şeyden önce Orta Doğu'da İran ve İsrail'i karşı karşıya getiren bir savaşın ABD'yi de içine çekeceği çok açık. Yeni bir savaşın getireceği maliyetin, kırılğan bir yapıya sahip Amerikan ekonomisine vereceği zararın farkında olan Obama, bir taraftan tüm gücüyle İsrail'i dizginlemeye çalışıyor, diğer taraftan da diplomatik girişimlerin netice vermesi için çalışıyor. Ancak sürdürülen diplomatik girişimlerin taraflar arasında arzu edilen bir netice doğurabildiğini söylemek henüz mümkün değil. Nitekim 5-6 Nisan tarihlerinde BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ABD, Rusya, İngiltere, Çin ve Fransa ile Almanya'dan oluşan 5+1 grubuyla İran arasında Cenevre, İstanbul, Bağdat ve Moskova'da yapılan müzakerelerin ardından Kazakistan'ın başşehri Almaata'da yapılan müzakerelerden de sonuç çıkmadı. Söz konusu müzakerelerde, batılı ülkelerin İran'dan uranyum zenginleştirme faaliyetlerine son vermesini talep etmesine mukabil İran, yürütmüş olduğu nükleer programın barışçıl ve enerji üretmeye yönelik olduğunu ileri sürerek uluslararası toplumun Tahran'ın uranyum zenginleştirilmesi hakkını kabul etmesi gerektiğini ifade etmekte. Kaldı ki son haberlere göre İran, batılı ülkelerin tüm çabalarına rağmen nükleer programından geri adım atmadığı gibi uranyum zenginleştirmek için ülkenin farklı bölgelerinde yeni üretim merkezleri açmaya devam etmekte.

Diplomatik alanda bir netice alınamaması karşısında söylemlerini daha da keskinleştiren

İran'a yönelik askerî bir saldırının yarardan çok zarar getireceğini düşünen Obama yönetimi, İsrail'i İran'ın nükleer tesislerine tek taraflı saldırı düzenleme fikrinden caydırmaya çalışıyor.

İsrail, ekonomik yaptırımlar dâhil askerî saldırı dışındaki seçeneklerin İran'ı nükleer programından vazgeçirmeyeceğini ileri sürerek askerî seçeneğin tek yol olduğunu iddia ediyor. Öte taraftan nükleer tesislerini Irak'ın yaşadığı Osirak tecrübesini dikkate alarak inşa eden İran, bu çalışmalarını Buşehr, İsfahan, Natanz ve Arak gibi farklı şehirlere yaymış durumda. Dolayısıyla nükleer tesislerini ülkenin farklı bölgelerine yayan İran'ın nükleer programını etkisiz hale getirecek bir askerî harekâtın, 1981 yılında Irak'a ait, henüz inşaat halindeki Osirak Nükleer Santraline yönelik saldırı kadar kolay olmayacağı aşîkâr. Bunun da ötesinde asıl ele alınması gereken husus, Ortadoğu'yu ateşe atabilecek bu tür bir saldırının hukukî meşruiyetidir. İran'ın atom bombası yapmasını önlemenin tam zamanı olduğunu İsraili yetkililer, bunu "ya şimdi ya hiç" sloganıyla ortaya koymakta ve askerî bir operasyon için geç kalınması halinde İran'ın amacına ulaşacağını savunmaktalar. 1981'de Osirak Nükleer Santraline karşı düzenlediği saldırı da benzer bir saikle hareket eden İsrail, Irak'ın kitle imha silahı geliştirmesine engel olmak istediğini ve amacının uzun dönemde güvenliğini sağlamak olduğunu belirterek saldırının Irak'ın ülke bütünlüğü ve siyasî bağımsızlığını tehlikeye atmadığı ve BM amaçlarına da herhangi bir aykırılık taşımadığını ileri sürmüştü. Ancak Güvenlik Konseyi İsrail'in kuvvet kullanma yasağının sınırlandırıcı yorumuna dayanan bu savunmasını kabul etmemiş ve İsrail'i kınayan 487 sayılı kararı almıştı. Görülen o ki İsrail geçmişte olduğu gibi bugün de önleyici meşru müdafaa hakkına dayanarak muhtemel bir saldırının hukukî yönden meşruiyet sağlamaya çalışıyor.

BM Andlaşması'nda düzenlenen kuvvet kullanma yasağını esnetmeyi amaçlayan önleyici meşru müdafaa hakkı, fiilen gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesinin yakın olduğuna inanılan, diğer bir ifadeyle vukuu muhakkak bir saldırıyı engellemek amacıyla kuvvet kullanılması anlamına gelmektedir. Meşru müdafaa hakkının geniş yorumuna dayanan kavram, devletin hayatî önem taşıyan çıkarlarına yönelik ağır sonuçlar doğurabilecek pek yakın saldırı tehdidi karşısında, barışçı çözüm yollarının işletilebilmesi ya da saldırıyı başka yollarla defetme imkânının bulunmaması şartıyla, meşru müdafaa kapsamında "ön alıcı harekât" (preemptive strike) gerçekleştirerek kuvvet kullanılabilmesini ifade etmekte. Bir başka ifadeyle tehdidin çok yakın olması haline ön alınarak karşı tarafın saldırısından önce harekete geçilebilecektir. Ancak belirtmek gerekir ki meşru müdafaa hakkı doğal bir hak olmakla birlikte BM Andlaşması'nda yer verilen sınırlandırmalara da tâbidir. Her şeyden önce meşru müdafaa hakkı,

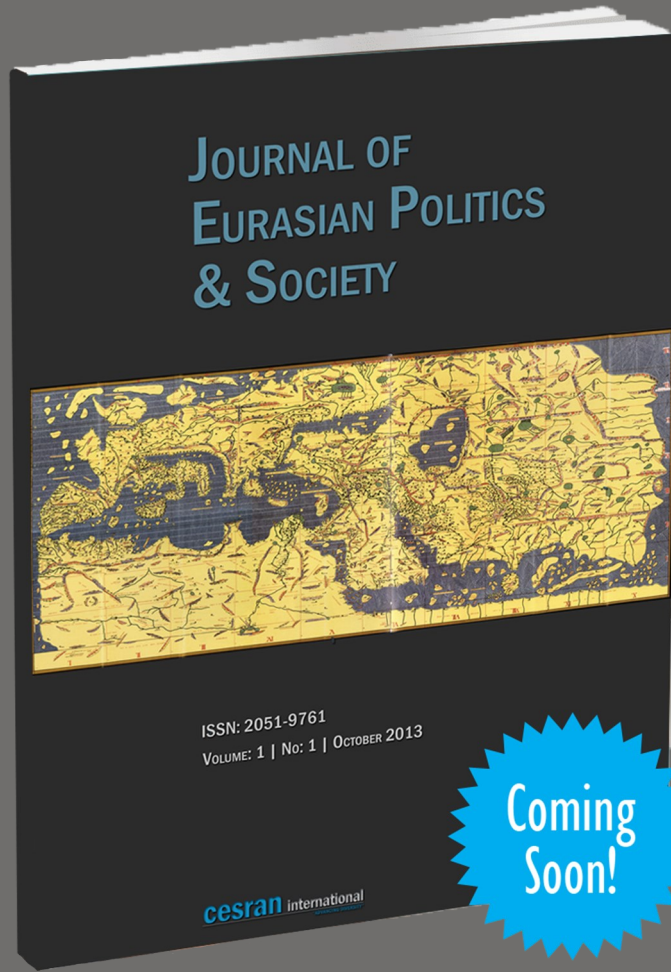
İran'a yönelik muhtemel bir askerî müdahalenin, dünya barışı ve güvenliği açısından doğurabileceği yıkıcı etkiler ortadadır.

BM Andlaşması'nın öngördüğü kuvvet kullanma yasağı ve ortak güvenlik sistemi çerçevesinde ihkak-ı hak sisteminden (self-help) tamamıyla ayrı ve ortak güvenlik sistemi harekete geçene kadar başvurulacak bir yol olarak istisnâî bir niteliğe sahiptir. Silahlı saldırı kapsamına girmeyen düşmanca davranışlar veya beklenen bir saldırıdan farklı olarak silahlı saldırı durumuyla sınırlandırılmış, meşru müdafaa bağlamında alınan önlemlerin gereklilik ve orantılılık şartlarına uyması zorunluluğu öngörülmüştür. Söz konusu şartlardan orantılılık ilkesi, meşru müdafaa hakkının bu hakka yol açan saldırı ile orantılı olması ve saldırıdan önceki durumun korunması veya yeniden kurulmasıyla sınırlı olunmasını öngörmektedir. Bu şekilde anlaşılınca, her türlü ilk kuvvete başvurma eylemi 51. maddeye aykırıdır. Çünkü hiçbir kuvvet kullanma eylemi, kuvvet kullanma hazırlığı ile orantılı olamaz. Bu durumda karşı tarafın kuvvet kullanmak için hazırlık yaptığı gerekçesiyle ondan önce kuvvet kullanmayı ifade eden önleyici meşru müdafaa hakkı 51. madde kapsamına girmez. Silahlı saldırının savunma amaçlı kuvvet kullanma imkânı veren durumlardan biri olduğunu ileri sürmek maddenin açık ifadesini etkisiz hale getirmektedir. Planlama, örgütlenme ve lojistik hazırlık safhalarının da silahlı saldırının bir parçası olduğu ileri sürülmektedir. Bu durumda silahlı saldırı bomba veya mermilerle değil fiili saldırıdan aylar önce kağıt ve kalemle başlayacaktır. 51. maddeden böyle bir netice çıkarmak mümkün değildir. Bu durumda karşı tarafın kuvvet kullanmak için hazırlık yaptığı gerekçesiyle ondan önce kuvvet kullanmayı ifade eden önleyici meşru müdafaa hakkı, BM sistemiyle bağdaşmamaktadır. Sonuç olarak meşru müdafaa hakkının düzenlendiği BM Andlaşması 51. maddeden böyle bir netice çıkarmak mümkün değildir.

Ön alıcı harekâtın kabul edilebilir bir hukukî uygulama olmadığı ortada iken 11 Eylül Saldırıları sonrasında, Bush Doktrini çerçevesinde tıpkı Osirak Saldırısı'nda olduğu gibi önleyici meşru müdafaa hakkının da ötesine geçilerek vukuu

muhtemel tehditlere karşı "önleyici harekât" (preventive strike) adı altında kuvvet kullanımına başvurulabileceği, daha sık bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Önleyici harekâta göre, tehdidin çok daha uzak olmasına veya mevcut bir durumun olgunlaşarak tehdit edici bir düzeye ulaşmadan ortadan kaldırılması için harekete geçilebilmesi mümkündür. Karşı tarafı caydırmadaki başarısızlık, günümüz tehditlerinin aciliyeti ve saldırıda kullanılan silahların vereceği zararın büyüklüğü, düşman saldırısının gerçekleşmesinin beklenmesi seçeneğini ortadan kaldırmaktadır. Ancak milletlerarası alanda keyfilige yol açabilecek bu durum, diğer devletleri başka devletlere saldırma konusunda serbest bırakmakta, yeri ve zamanı belirsiz bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasına imkân sağlamaktadır. Potansiyel tehdit olarak görülen ve önleyici harekât gerçekleştirilecek muhatabın, gerçekten yakın bir tehdit olup olmadığı ve harekâta kimin karar vereceği belirsizdir. Bir diğerine saldıran devlet, belli bir tehdidi önlemek için müdahale ettiği bahanesine sığınarak eylemini meşrulaştırabilecektir.

İhkak-ı hak uygulamasına dönüş anlamına gelen ister önalıcı ister önleyici harekât ismiyle olsun bu tür tek taraflı müdahaleleri meşru kabul eden söz konusu anlayışın BM sistemine aykırı olduğu açıktır. Bu yaklaşımın stratejik açıdan kabul edilebilir olduğu ileri sürülse dahi, milletlerarası hukukta öngörülen kuvvet kullanma sistemi bakımından kabul edilebilir olması söz konusu değildir. Nitekim BM Güvenlik Konseyinin İsrail'in Osirak Nükleer Santraline karşı gerçekleştirdiği saldırıyı kınayan kararı, önleyici meşru müdafaa hakkının hukuken kabul edilebilir olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Diğer taraftan İran'a yönelik muhtemel bir askerî müdahalenin, dünya barışı ve güvenliği açısından doğurabileceği yıkıcı etkiler de ortadadır. Hukukî açıdan meşruiyeti bulunmayan bu tür bir saldırı riski karşısında, yapılması gereken İsrail'in böyle bir çılgınlığa girişmesine engel olmak ve sorunun barışçı yollarla çözümünü noktasında ısrarcı olmaktır.

Coming Soon!

Prof. Dr.
**HAYATI
AKTAS**
Editor-in-Chief

**OZGUR
TUFEKCI**
Executive Editor

**ANTONY
OU**
Book Review Editor

JOURNAL OF
EURASIAN POLITICS
& SOCIETY
EDITORIAL TEAM

**RAHMAN
DAG**
Managing Editor

Assist. Prof. Dr.
**EMEL
AKCALI**
Associate Editor

**CAGLA
TUNA**
Assistant Editor

Assist. Prof. Dr.
**EMRE
ISERI**
Associate Editor

Dr.
**PAUL
RICHARDSON**
Associate Editor

Assoc. Prof. Dr.
**COSKUN
TOPAL**
Associate Editor

cesran international

ÖCALAN'IN SEYİR DEFTERİ

EMİN PAZARCI

TAKVİM GAZETESİ KÖŞE YAZARI

Eskiler, "Hafıza-i Beşer Nisyan İle Malüldür" derler. Yani insan hafızası unutkandır. Gerçekten de öyle. Bunun en çarpıcı örneğini bugünkü Türkiye'de hep birlikte yaşıyoruz. Bakın, nereden nereye geldik. Geçmiş ne kadar da çabuk unuttuk. Belki içinizde hatırlayanlar olacaktır. 12 Eylül Darbesi'nin ardından hazırlanan bir haber programı, TRT'de defalarca gösterilmişti. Apocular isimli silahlı örgütün, Güneydoğu'da sergilediği vahşeti konu alıyordu. Hiç unutmadım, konuşanlardan birinin adı Halil Beyinsiz'di:

- Oğlum Ahmet Apocudur, anasını vurdu, kardeşini vurdu, beni de vuracaktı...

Ekranı gelenlerin tamamı benzer sözler söylüyordu. Kadınların yüzlerinde kin, çocukların gözlerinde de yaşadıkları dehşetin etkileri açıkça görülüyordu.

Programın, Milli Güvenlik Konseyi'nin talimatıyla ve propaganda amacıyla hazırlandığı belliydi. Ancak, anlatılanlar Güneydoğu'nun gerçeği idi. Abdullah Öcalan'ın kurduğu Apocular, 1980 öncesi Kürt vatandaşların kâbusu olmuştu. Bölgede üstünlük sağlamak için oluk oluk kan döküyordu. O dönemde asker ve polisten çok Kürt kökenli sivilleri hedef alıyordu.

Eline silah verilen lümpen gruplar, bölge halkı üzerinde korku ve sindirme politikası uyguluyorlardı. 1980 öncesi, Apocular tarafından yüzlerce bölge insanı katledilmişti.

İlginçtir...

Apocuların en büyük hedefi, Kürtlerin oluşturduğu diğer oluşumlardı. Silahla onları sindirmeye çalışıyordu. Doğu ve Güneydoğu'daki silahlı diğer Kürtçü gruplar ise, Apocuları "Ajanprovokatör" olarak görüyordu! Hatta, "Apocular devlet tarafından ortaya çıkarılan bir örgüttür" diyenlerin sayısı hiç de az değildi.

Bölgede Öcalan'ın bir "devlet projesi" olduğuna inanılıyordu.

O dönemde bölgede bulunan grupların tamamı, yüzlerini ya Rusya'ya, ya Çin'e, ya da Arnavutluk gibi ülkelere dönmüştü. Onları model olarak alıyor, komünist hedefler peşinde koşuyorlardı. Marksist-Leninist, Stanilist ya da Maoist fikirleri savunuyorlardı.

Uzatmayalım, genellikle aynı doğrultuda mücadele veren ve Kürtlerden oluşan bütün silahlı akımlar ve geniş kitleler için, Abdullah Öcalan'ın "İblis"ten farkı yoktu!

* * *

PKK'nın en büyük özelliği "Apocular" adını taşıdığı dönemde bölgedeki Kürt liderler ve siyasetçileri hedef seçmesiydi. Hep onları tasfiye etmek için çalıştı. "Şivancı Hareket" adı verilen DDKD (Doğu Devrimci Kültür Derneği), PKK'nın hedefleri arasındaydı. PKK, Kemal Burkey'in liderliğini yaptığı Özgürlük Yolu ile çekişme halindeydi. İbrahim Güçlü gibi isimlerin içinde olduğu Rızgari, Öcalan'ın tasfiye etmeye çalıştığı gruplar arasındaydı. Kawa, Öcalan ve ekibinin hedefe yerleştirdiği Kürt gruplardan biriydi.

Bunlarla sürekli mücadele halinde oldu.

Abdullah Öcalan ve o zamanki adı Apocular olan PKK, en büyük çatışmayı ise KUK'la yaşadı. 1979'da Suriye'ye sıkışan Öcalan, KUK'a karşı diğer gruplara yaklaşmaya çalıştı. Ancak, hiç birinden yüz bulamadı. Öcalan ve örgütünü, KUK'un elinden 12 Eylül kurtardı.

12 Eylül 1980 Darbesi yapıldığında Abdullah Öcalan, geniş Kürt kitlelerinin gözünde lekeli bir isimdi!

KUK ve DDKD tabanı ile Kemal Burkey gibi isimler Öcalan'ı "ajan" olarak görüyor ve bunu sürekli olarak dillendiriyordu.

* * *

PKK, 12 Eylül'den sonra palazlandı... Diğer örgütlerin içine girdiği sıkıntıyı fırsat bildi. Suriye'de Hafız Esad'a sırtını dayadı. İran ve Irak gibi ülkelerle işbirliği içine girerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne karşı savaş başlattı. Tabii, bu arada pek çok köy ve mezrada aralarında bebek, kadın ve yaşlıların da bulunduğu Kürt katliamlarının altına imza attı. Silahla ve baskıyla diğer grupları tamamen sindirdi. Doğu ve Güneydoğu'nun pek çok yerinde terörle insanları konuşamaz hale getirdi. Silah zoru ile PKK gerçeğinin üzerine geniş bir perde çekildi.

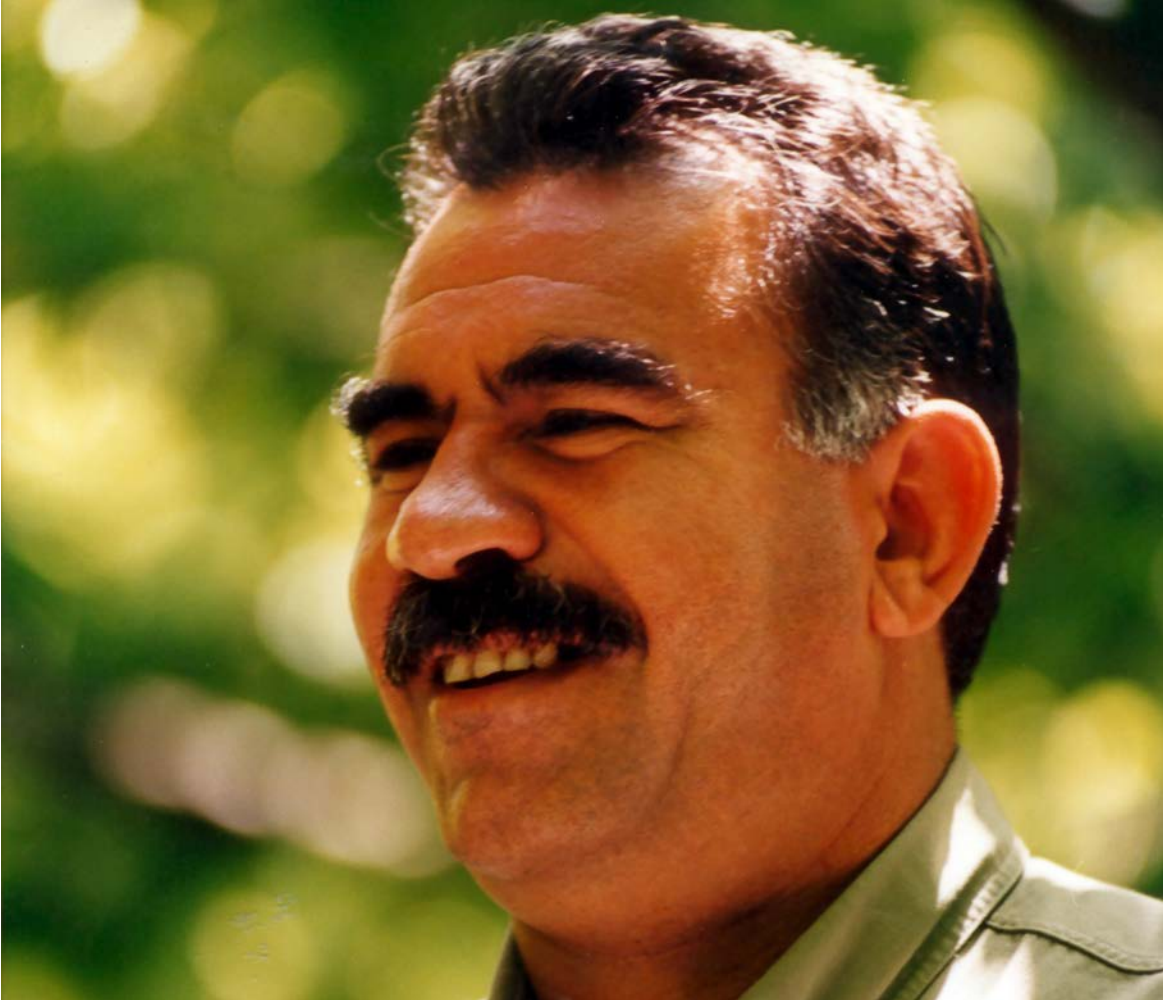
Şimdi, bu gerçekleri dile getiren, Kemal Burkay, Orhan Miroğlu ve İbrahim Güçlü gibi birkaç isim var. Onların da sesi son derece kısıtlı çıkıyor. Yeni nesiller PKK propagandasının etkisi altında.

Geçmiş unutturuldu. Öcalan liderliğindeki Apocular gerçeği ile gerçekleştirilen Kürt katliamlarının üzeri örtüldü. Yoğun bir şekilde "PKK=Kürtler" propagandası yapıldı. Böylece dünün "İblis"i Abdullah Öcalan, bugün belli kitlelerin gözünde "önder" haline geldi. Hatta daha da ileri gidelim, adeta mitolojik bir kahraman hüviyetine büründürüldü. Baksanıza, bugün Öcalan'ın doğduğu evi ziyaret eden insanlar bahçesinden toprak almak için birbirleriyle yarışıyorlar.

Dünden bu güne çok şey değişti. Ancak, PKK hareketinin özü hiç değişmedi.

PKK, bugün de geniş kitleler üzerinde baskı, korku ve sindirme politikasına devam ediyor. İşte bu yüzden PKK'ya silah bırakılması son derece önemli!

Bakalım o zaman ne olacak?

Abdullah Öcalan

DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİK: FOSİL YAKITLAR VE FOSİL OLMAYAN POLİTİKALAR

PROF. DR. GÖKHAN KOÇER

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ

Bugün Batı dillerinde bazı harf farklılıklarıyla yerleşmiş olan Latince kökenli *Mediterrane* (*medi*: orta ve *terra*: yer) sözcüğü, antik çağlardan beri *Akdeniz*'i ifade eder. Yani dünyanın ortasıdır, ağırlık merkezidir Akdeniz. Romalılar Akdeniz'e *Mare Nostrum* (Bizim Deniz) derlerdi. Sonraki yüzyıllarda, İtalya'nın faşist lideri Mussolini de kullandı bu kavramı.

Türkçedeki Akdeniz sözcüğünün kökeni ise, Orta Asya Türklerinin, yönleri renklerle ifade etmeleri yaklaşımına dayanır. Yönleri faklı renklerle ifade eden Türkler, Akdeniz'i batıda olması dolayısıyla bu biçimde ifade etmişlerdir (Türklerde, ak/beyaz batıyı, mavi doğuyu, kırmızı güneyi ve kara/siyah da kuzeyi tanımlamak için kullanılırdı ve halen kullanılmaktadır; Karadeniz de kuzeyde olması nedeniyle bu adla anılmaktadır).

Akdeniz coğrafyasının doğu bölgesini oluşturan ve Sicilya Adası ile Tunus hattının doğusu olarak kabul edilen *Doğu Akdeniz*, tarihin değişik dönemlerinde büyük mücadelelere ve savaşlara sahne olmuştur. "Bereketli Hilal" adı verilen bölgede yer alan Doğu Akdeniz, Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'yu içermektedir ki, bunlar da dünyanın en verimli topraklarındandır. Öte yandan, deniz ticareti açısından taşıdığı önem tartışılmaz olan, Doğu Akdeniz, tarihin her döneminde dünyanın en önemli ve en kalabalık coğrafyalarından birisi olmuştur.

Büyük İskender'in imparatorluğunun ağırlık merkezi, Doğu Akdeniz'di. Roma İmparatorluğu, bütün Akdeniz bölgesini egemenliği altında birleştirmişti. Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu'nun da ağırlık merkezi, Kuzey-

Doğu Akdeniz bölgesiydi. Araplar, Batı Akdeniz bölgesine de başarılı bir şekilde yayılmasına karşın, İslam'ın ilk yüzyıllarındaki ağırlık merkezi, Güney-Doğu Akdeniz bölgesi olmuştur. Haçlı Seferleri'nin yaşandığı coğrafya da, büyük oranda Doğu Akdeniz olmuştur. Mısır, Suriye ve Türk Memlûkları, Doğu Akdeniz'de, sınırlı da olsa, bir deniz gücüne sahip bulunmuşlardır.

Selçuklular, Marmara Denizi, Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Doğu Akdeniz'e ulaşarak, denizci devlet olma yolunda önemli başarılar göstermişlerdir. Ancak, denizlerle ve denizlerde büyüyerek, bir "cihan imparatorluğu" olma başarısını, Osmanlı Devleti göstermiştir. XIV. yüzyılın ortalarında Anadolu kıyılarından ilk defa denizlere ulaşan Osmanlı Devleti'nin, Karadeniz ve Ege'de deniz egemenliğini, Akdeniz'de ise tam anlamıyla deniz kontrolünü sağlayarak, o günkü koşullarda Kızıldeniz ve Basra Körfezi ile okyanuslara ulaştığı, tarihsel bir gerçektir.

Doğu Akdeniz, bugün de uluslararası politikanın en önemli, en hassas ve en sorunlu bölgelerinden birisidir. Bütün bu tarihsel önemini yitirmeyen Doğu Akdeniz'de, yakın zamanda, bölgesel güvenliği, tüm Ortadoğu'yu ve Türkiye'nin bölgesel stratejik konumunu etkileyecek önemli gelişmeler oldu. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'de ortaya çıkarılan zengin doğalgaz yatakları var. İsrail askerlerinin Mavi Marmara gemisine yaptığı kanlı baskından sonra bozulan ilişkiler, İsrail'in Türkiye'den özür dilemesinin ardından yeniden kurulmaya çalışılıyor. Bu süreçte, GKRY (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) ekonomisi, yaşanan banka

Doğu Akdeniz, bugün de uluslararası politikanın en önemli, en hassas ve en sorunlu bölgelerinden birisidir.

krizi nedeniyle çöktü ve Rumlar, neredeyse milli gelirleri tutarında ağır bir borcun altına girdiler. Bütün bu süreçteki benzeri başka gelişmelerle birlikte, Doğu Akdeniz uluslararası politikada önemli bir gündem konusu.

Doğu Akdeniz'i dünya gündemine taşıyan en önemli gelişmelerin başında, kuşkusuz bölgede bulunan doğal gaz geliyor. Özellikle İsrail ve GKRY coğrafyalarında, ciddi doğal gaz rezervleri söz konusu. İsrail ve GKRY'nin yüz yıllık ihtiyaçlarından çok daha fazlasını barındıran doğalgaz, uluslararası sistemin aktörlerinin de büyük ilgisini çekiyor. Bu bağlamda, bu doğal gazdan, örneğin AB'nin en az dört önemli beklentisi var. Birincisi, GKRY'nin gaz ihracatı ekonomisini kurtarabilir ve AB verdiği borçları geri alabilir. İkincisi, AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığı hafifler. Üçüncüsü, doğalgaz GKRY'yi Kıbrıs sorununa çözüm arayışında daha yapıcı olmaya "teşvik" edebilir. Dördüncüsü ise, - üçüncü beklenti gerçekleştiği takdirde- Türkiye-AB ilişkilerindeki tıkayan en büyük düğüm çözülmüş olur. Her bölgede olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de çok büyük doğal gaz rezervlerinin bulunması, dağıtım yolları olmazsa çok büyük bir anlam ifade etmez. Bu nedenle, bu kaynakların AB coğrafyasına nasıl götürüleceği öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, 2012 Kasım'ında İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında, İsrail'in çıkartacağı doğal gaza bir enerji koridoru oluşturmak için anlaşma imzalandı.

Doğal gazın Avrupa'ya sevki konusunda ise iki yol var. Ya boru hattıyla Türkiye üzerinden ya da doğalgaz sıvılaştırıp gemilerle. Boru hattı ucuz, sıvılaştırma ise oldukça pahalı. Bu durumda Türkiye'nin eli güçlü görünüyor.

Doğu Akdeniz bölgesinde hızlı bir değişim yaşanıyor. Arap Baharı'ndan sonra Mısır'daki siyasal geçiş süreci, Suriye'deki iç savaş, Türkiye'nin bölgesel güç olarak ortaya çıkışı, İsrail ve Gazze arasında süren gerilim, Türkiye / KKTC ile GKRY arasında

süren anlaşmazlık bölgesel jeopolitik dengeleri etkiliyor. Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gaz kaynakları, bölgenin enerji haritasını değiştirdi ve bölgeyi hızla dünya ölçeğinde bir doğal gaz bölgesi yaptı. Bu yeni jeopolitik ve enerji kaynakları baskısı, bölgedeki her bir oyuncu için hızla yeni olanaklar ve mücadele alanları yaratıyor.

Doğu Akdeniz'deki bu yeni işbirliği ekseninin yalnızca doğal gaz ve enerji alanında değil, aynı zamanda savunma sanayi alanını da kapsayacağı belirtiliyor. İsrail, Yunanistan ve ABD silahlı kuvvetleri, 2011, 2012 ve 2013'de, bölgedeki petrol platformlarının korunmasını da içeren, ortak askeri tatbikatlar yaptılar. ABD aynı tatbikatları, daha önce, İsrail ve Türkiye ile birlikte 1998-2009 yılları arasında gerçekleştirmişti. 2010'dan itibaren ise, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini askıya alması nedeniyle yapılmıyor. Fakat o tarihten beri, İsrail, GKRY ve Yunanistan ile askeri ve ekonomik ilişkilerini ciddi biçimde geliştirdi.

Doğu Akdeniz'deki tüm gelişmeler, küresel güçleri etkileyeceği gibi, bölge, küresel ölçekteki gelişmelerden de etkilenecektir. Ancak,

Doğu Akdeniz Havzası

AB'nin Doğu Akdeniz'e olan ilgisi yeni değildir. Bu ilgi, AB Akdeniz İşbirliği Programı ve Barselona Süreci (1995) ile bir programa oturtulmuş, ancak istenilen sonuç alınamamıştı. Doğal gaz rezervlerinin bulunmasından sonra, AB, enerji güvenliği açısından burayı önemli bir bölge olarak kabul etmektedir. AB Komisyonu, 2050 yılı için bir enerji yol haritası açıkladı. Buna göre, doğal gaz kaynakları, enerji üretiminin dönüşümü açısından çok önemli bir rol oynayacak. Zira, orta vadede AB'nin doğal gaz ihtiyacı yüksek görünüyor. 2011'de AB, doğal gaz ihtiyacının % 80'ini Rusya, Cezayir ve Norveç'ten ithal etti. Bu birkaç ülkeye bağımlılık, AB Komisyonu'nun enerji politikasını yeniden ele almasına neden oldu. Bu bağlamda da tedarikçi ülkeler ve transit ülkeleri ele alındı. Bu nedenle, Doğu Akdeniz Enerji Koridoru, AB için yaşamsal öneme sahip bir proje olacak.

Rusya da, bölgedeki doğal gaz konusunda etkili rol oynamak istiyor. Bu konuda ise, AB'ye en fazla doğal gazı temin eden ülke olma avantajını kullanıyor. Türkiye'nin Hazar petrollerinin geçiş ülkesi olma çabalarını dikkate alan Rusya, Doğu Akdeniz'deki varlığını daha güçlü kılacak manevralar yapıyor. Bu arada, Gazprom ile İsrail arasında 5 Mart 2013'de bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma, İsrail parlamentosu tarafından onaylanırsa, Rusya doğrudan bölgeye girmiş olacak. Rusya'nın İsrail'in yanı sıra, GKRY ve Yunanistan ile ilişkileri de iyi.

ABD ise, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz konusunda, kazancını maksimize edecek ve riskleri en alt düzeye çekecek bir ilgi içerisinde görünüyor. Bu konuda, ABD için anahtar faktörler İsrail'in güvenliğinin desteklenmesi ve bölge ülkeleri arasında siyasal işbirliğinin teşvik edilmesi.

Akdeniz'e sahili olan Suriye de, jeopolitik konumu nedeniyle İran ve Irak'tan dünya piyasalarına yapılacak petrol ihracatı konusunda büyük öneme sahip. Zira Suriye, Irak kaynaklı petrolün taşınması için uygun bir konuma sahip. Ayrıca, Rusların Akdeniz'deki en büyük lojistik üssü olan Tartus limanı da Suriye'de bulunuyor.

Doğu Akdeniz bölgesinde tespit edilmiş toplam hidrokarbon miktarı yaklaşık olarak 60 milyar varil petrole, bu da günümüz petrol fiyatları itibariyle yaklaşık olarak üç trilyon dolara karşılık geliyor. Doğu Akdeniz coğrafyasını hem bölge, hem de küresel aktörler nezdinde etkileyerek dünya jeopolitiğinde gittikçe daha da önemli hale getiren en önemli unsur, bu üç trilyon değerindeki hidrokarbon rezervleri.

Bölgede keşfedilen bu enerji alanları, 2010 yılındaki Mavi Marmara olayı ile bozulan Türkiye-İsrail ilişkileri, Türkiye / KKTC - GKRY ilişkileri ve 2011'den beri bozulmuş olan Türkiye-Suriye ilişkilerinin gözden geçirilmesini gerektirdi. Bölge ülkeleri arasındaki bu olumsuzluklar, bölge aktörlerini bölge dışı arayışlara yönlendirmişti. Zira, Doğu Akdeniz'de yaşananlar nedeniyle, İsrail, Azerbaycan ve Gürcistan gibi Güney Kafkasya ülkeleri ile yakın ilişkiler içerisine girerken, diğer yandan da GKRY üzerinden Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi Balkan ülkeleri ile stratejik ilişkiler geliştirme yoluna gitmişti.

İsrail'in geliştirdiği bu ilişkilerden özellikle GKRY ve Yunanistan ile olanlar dikkate değerdir. Her şeyden önce, İsrail, Arap ülkeleri ile her zaman daha iyi ilişkiler içerisinde bulunmuş olan Yunanistan'ı kendi çizgisine çekmeyi başarmıştır. İkinci olarak, 2010'da Türkiye-İsrail ilişkileri bozulunca, Türkiye, İsrail ile ortaklaşa gerçekleştirdiği askeri tatbikatları ertelemiş ve hava sahasını İsrail'in askeri kullanımına kapatmıştı. Bu ise, son derece kısıtlı bir hava sahası bulunan İsrail'i zor durumda bırakmıştı. İşte İsrail, GKRY ve Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmek suretiyle askeri eğitim amaçlı kullanabileceği geniş bir hava sahasına kavuşmuştur. Üçüncü olarak ise, Doğu Akdeniz'de çıkarılan doğal gaz ve petrolün tüketici pazarlara ulaştırılmasının en kolay ve ucuz yollarından biri, çıkarılan doğal gaz ve petrolün Türkiye'ye taşınıp buradan son tüketici pazar olan Avrupa'ya aktarılmasıdır. Ancak bunun, bugün için mümkün olmaması nedeniyle, İsrail, Türkiye'yi devre dışı bırakarak, doğal gazı ve petrolü GKRY ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ulaştırmayı

ABD ise, Doğu Akdeniz'deki doğal gaz konusunda, kazancını maksimize edecek ve riskleri en alt düzeye çekecek bir ilgi içerisinde görünüyor.

planlamaktadır. Bunların yanında, İsrail ile GKRY arasında, son dönemde savunma alanında da yakın işbirliğine gidilmiştir. Bu anlamda, iki ülke arasında, biri Ocak, diğeri Mart ayında olmak üzere içerikleri tam olarak açıklanmayan iki savunma işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

Doğu Akdeniz’de, son dönemde “yeni” olan bütün gelişmelere karşın, eskiden beri önemini yitirmeyen ise Kıbrıs’tır. Doğu Akdeniz’in ağırlık merkezi olan Kıbrıs, Türkiye’nin jeopolitiği ve jeostratejisi ile ulusal güvenliği açısından çok önemli bir coğrafyadır. Bu yüzyıllar öncesinden beri bilinmektedir aslında. 16. ve 17. yüzyıl yazarı William Shakespeare, dört perdelik ve ilk perdesi Venedik’te, diğeri üç perdesi ise Kıbrıs’ta geçen *Othello* adlı tiyatro eserinde, Türkler için Kıbrıs’ın öneminden söz eder.

Kıbrıs, Mısırlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Romalılar, Bizanslılar, Emeviler, Abbasiler, Templar Şövalyeleri, İngilizler, Cenevizliler ve Memlûkluların egemenliğini yaşadı. 1571’de ise Osmanlılar tarafından fethedildi. Ancak Kıbrıs, 19. yüzyılın sonunda, Süveyş Kanalı’na yakın konumuyla İngilizlerin her zaman ilgisini çeken bir yer olmuştu. İngilizlerin beklediği fırsat 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile çıktı. Savaşın Rumeli’yi kaybederek ve büyük tazminatlar ödeyerek çıkan II. Abdülhamit, Kars, Ardahan ve Batum’a giren Rus ordularının geri çekilmesi karşılığında, Kıbrıs’ı İngiltere’ye kiraladı. Böylece Kıbrıs, hukuken Osmanlı Devleti’nin, fiilen İngiltere’nin oldu.

Kıbrıs’ın önemi, değerinden gelmektedir. Kıbrıs, özellikle Türkiye açısından, ulusal güvenlik politikasını ve dış politikasını belirlemesinde, göz ardı edemeyeceği bir unsurdur. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun, siyasete girmeden önce, akademik kimliğiyle, *Stratejik Derinlik* kitabında belirttiği gibi, Kıbrıs’ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olabilmesi mümkün değildir. Zira bu küçük ada Asya-Afrika, Avrupa-Afrika, Avrupa-Asya arasındaki stratejik bağlantıları doğrudan etkileyecek bir konu-ma sahip olduğu gibi, Doğu Akdeniz, Balkanlar ve

Kuzey Afrika’daki stratejik dengelerin de temel taşı durumundadır.

Doğu Akdeniz çerçevesinde, Kıbrıs’ın jeostratejik öneminin iki temel boyutu vardır. Birincisi dar ölçekli stratejik önemdir ki, Doğu Akdeniz’deki Türkiye-Yunanistan ve KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)-GKRY dengeleriyle ilgilidir. Bu nedenle, örneğin Kıbrıs’ta Türk askerinin bulunmasını, Yunanistan’ın, uluslararası antlaşmalara aykırı bir biçimde Doğu Ege Adaları’nı silahlandırmasına karşı, bir denge unsuru olarak kabul etmek ve kullanmak, realist bir politikanın gereğidir. Jeostratejik önemin ikinci boyutu ise, geniş ölçekli stratejik önemdir ki, bu, adanın bölgesel ve küresel stratejiler içindeki yeriyle ilgilidir. Bu bağlamda, Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Ege, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Basra Körfezi üzerinde stratejik hesaplar yapan hiçbir küresel ve bölgesel güç Kıbrıs adasını ihmal edemez. Kıbrıs, Türkiye’nin her şeyden ulusal güvenlik sorunudur. Her iki açıdan da değerlendirildiğinde, geçmişte Bülent Ecevit’in ifade ettiği gibi, *“Türkiye, KKTC’nin güvenliğinin sağlayıcısı olduğu kadar, KKTC de Türkiye’nin güvenliğinin garantisidir.”*

Kıbrıs, Türkiye için, yalnızca bir üniversiteler ve kumarhaneler diyarı ya da balayı geçirmeye gidilen, “olmasa da olur” bir turistik belde değildir. Dünyanın en stratejik coğrafyalarından biri olarak, Doğu Akdeniz’in batı ucunda yer alan Kıbrıs, Güneydoğu Avrupa (Balkanlar), Batı Asya (Türkiye/Anadolu Yarımadası) ve Ortadoğu’nun keşişim noktasında bulunmaktadır. Özellikle Türkiye için Kıbrıs, “olmazsa olmaz” bir coğrafyadır. Davutoğlu’nun ifade ettiği gibi, Kıbrıs’ta tek bir Türk olmasa bile, Türkiye’nin bir “Kıbrıs meselesi” olmak zorundadır. Bu mesele, Doğu Akdeniz’in güvenliğinin Türkiye açısından önemi bakımından kavramı içerisinde odak bir konuma ve özel bir yere sahip ve belirleyici olmalıdır.

Doğu Akdeniz’de fosil yakıtlar yeni keşfediliyorlar. Ancak bölgede uygulanan politikalar, fosiller kadar eski, fakat hiç fosilleşmeyen her daim yeni olan politikalar.

Kıbrıs, Türkiye için, yalnızca bir üniversiteler ve kumarhaneler diyarı ya da balayı geçirmeye gidilen, “olmasa da olur” bir turistik belde değildir.

KAFKASYA'DA SEÇİM YILI VE BÖLGESEL DENGELER

KADİR SANCAK

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ İŞLETME BÖLÜMÜ ÖĞRETİM GÖREVLİSİ

**Ekim 2012-
Ekim 2013
arasındaki bir
yıllık dönem,
Kafkasya'nın
merkez üç
ülkesi için iç
politikada
seçim yılıdır. 1
Ekim 2012
tarihinde
Gürcistan'da
parlamento
seçimleri, 18
Şubat 2013
tarihinde ise
Ermenistan'da
cumhurbaşkan
lığı seçimleri
yapılmıştır.
2013 Ekim
ayında ise
Azerbaycan'da
başkanlık
seçimleri
yapılacaktır.**

Kafkasya, coğrafi olarak eski dünyanın merkezinde bulunması hasebiyle tarih boyunca Doğu-Batı, Kuzey-Güney ve aksi istikametteki nüfus hareketliliklerinde bir geçiş güzergâhı olmuş, bu sebeple de sahip olduğu jeopolitik konuma binaen her daim stratejik önemi yüksek bir coğrafya olarak bölgedeki büyük devletler tarafından kontrol edilmek istenmiştir. Bir zamanlar İskitler, Sarmatlar gibi imparatorlukların hüküm sürdüğü bu topraklardaki son imparatorluk gücü Ruslar olmuş ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte bölgenin Güney Kafkasya olarak tabir edilen kısmı, bağımsızlığına kavuşmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılması sadece Kafkasya'nın bir kısmına bağımsızlık getirmemiş, bu durum aynı zamanda yaklaşık 45 yıldır devam etmekte olan ve dünyayı Doğu ve Batı blokları şeklinde iki kutuba ayıran Soğuk Savaş döneminin de sonu olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte iki bloklu yapı her ne kadar uluslararası sistemde önemini yitirmiş ise de Kafkasya Bölgesi'nde varlığını özü itibarıyla devam ettirmektedir.

Haritaya baktığımızda Kafkasya'da yer alan veya bölgeye doğrudan komşu olan ülkeleri Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, İran, Rusya ve Türkiye olarak sıralamak mümkündür. Mevcut konjonktürde bir yanda temel dış politika yaklaşımı olarak Batıya açılmayı hedefleyen ve Batı ile iyi ilişkiler kuran Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan bulunmakta iken, diğer yanda aksi bir dış politika yaklaşımı olarak Rusya'ya yakın duran - Rusya ile birlikte - Ermenistan ve İran yer almaktadır. Bu bağlamda, bölgedeki dengelere

bakıldığında, Batıya yakın politikalar takip etmekte olan Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan'ın doğu- batı ekseninde doğrusal bir hat üzerinde coğrafi bir birliktelik oluşturdukları görülmektedir. Doğu-Batı istikametinde oluşan bu koridoru sadece söz konusu üç ülkeyle ilgili olarak değerlendirmek eksik bir yaklaşımdır ve bunu Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar uzanan bir hat olarak dikkate almak daha doğrudur. Buna karşılık Kuzey-Güney hattı olarak ifade edebileceğimiz Rusya, Ermenistan ve İran arasındaki hatta kopukluk vardır ve bu hat üzerinde coğrafi birliktelikten söz etmek mümkün değildir. İran üzerinden Basra Körfezi'ne kadar uzanacak olan Rus etkisi Batı yanlısı bir politika takip eden Gürcistan ve Azerbaycan'ın varlığı nedeniyle bu hatta kesintiye uğramaktadır. Ancak dinamik bir alan olan uluslararası ilişkilerde dengeler kalıcı bir yapı arz etmekten uzaktır ve yaşanacak yeni gelişmelerle mevcut durumun değişmesi muhtemeldir. Bu bağlamda odaklanılması gereken konu Kafkasya'daki hassas dengelerin hangi dinamiklere dayandığını ortaya koymak ve dengeleri değiştirebilecek muhtemel gelişmelerin neler olabileceğine işaret etmek olmalıdır.

Ekim 2012- Ekim 2013 arasındaki bir yıllık dönem, Kafkasya'nın merkez üç ülkesi için iç politikada seçim yılıdır. 1 Ekim 2012 tarihinde Gürcistan'da parlamento seçimleri, 18 Şubat 2013 tarihinde ise Ermenistan'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır. 2013 Ekim ayında ise Azerbaycan'da başkanlık seçimleri yapılacaktır. Yapılan ve yapılacak olan seçimler bölgedeki dengeler açısından büyük önem taşımaktadır.

Gürcistan'da yapılan parlamento seçimlerinde Batı yanlısı bir politika takip eden Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili'nin, Birleşik Milli Hareket (United National Movement)'inin % 40.3'lük oyuna karşılık, muhalefetteki Bidzina İvanişvili'nin başkanlığını yaptığı Gürcistan Rüyası Koalisyonu (Georgian Dream), aldığı % 54.9'luk oy oranıyla büyük bir zafer kazanmıştır. İvanişvili'nin Rusya'ya yakınlığı ile ilgili tartışmalar dikkate alındığında yeni dönemdeki Gürcistan dış politikası ile ilgili akıllarda kuşklar doğmaya başlamıştır. İvanişvili'nin "bölgede denge politikası izleyeceği" yönündeki

açıklamaları bu kuşkları giderebilmiş değildir. Bu bağlamda, gelecek yıl Gürcistan'da makam itibarıyla başkanın yetkilerinin azaltılıp başbakanlığın güçlendirileceği göz önüne alındığında İvanişvili'nin izleyeceği politikalar, bölgedeki dengeler açısından daha fazla bir önem kazanmaktadır.

Gürcistan'dan sonra seçim yaşayan bir diğer Kafkas ülkesi Ermenistan olmuştur ancak buradaki seçmenler Gürcistan'dan farklı olarak tercihlerini mevcut yönetimin devamından yana yapmışlardır. 18 Şubat 2013 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılan

**Bidzina
İvanişvili**

Ermenistan'da, mevcut başkan Serj Sarkisyan, oyların yaklaşık % 60'ını alarak yeniden seçilmiştir. Her ne kadar öncesinde yaşanan olaylar dolayısıyla seçimlerin şaibeli olduğu yolunda itirazlar olsa da aradan geçen zaman zarfında bu konuda farklı bir gelişme yaşanmamıştır. Sarkisyan'ın yeniden seçilmesi Ermenistan'ın dış politikasında herhangi bir değişimin beklenmemesi gerektiğini, aksine son dönemde Rusya ile özellikle askeri alandaki artan işbirliğinin, daha ileri bir noktaya taşınacağına ihtimal dahilinde olduğunu göstermektedir.

Gürcistan ve Ermenistan'da gerçekleştirilen bu seçimlerden sonra Ekim 2013 tarihinde Azerbaycan'da başkanlık seçimleri yapılacaktır ve en güçlü aday olarak mevcut başkan İlham Aliyev görülmektedir. Batı ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan,

ancak Rusya'yı da ihmal etmeyen bir dış politika yaklaşımı benimseyen Azerbaycan yönetiminin bu tutumu, bölge dengeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Haydar Aliyev'le birlikte başlatılan bu denge politikalarını oğul Aliyev de aynı anlayışla devam ettirmektedir. Azerbaycan bu çerçevede bir yandan petrol ve doğalgaz gibi ürünlerini Batıya pazarlamaya çalışırken, diğer yandan Rusya'nın tepkisini çekecek hamlelerden uzak durmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda yapılacak seçimlerde mevcut yönetimin varlığını devam ettirmesi takip edilen politikaların devam edeceği şeklinde algılanırken olası bir iktidar değişikliğinin yukarıda sözü edilen dengelerde kaymalar meydana getirmesi muhtemel olacaktır. Köklü devlet geleneğine sahip olan ülkelerde, olağan seçimlerle meydana gelen iktidar

Viktor Yanukoviç

değişikliklerinde, dış politikada radikal değişimlerin olması pek sık rastlanan bir durum değildir. Bununla birlikte bağımsızlığını yaklaşık yirmi yıl önce kazanmış bu üç Kafkas ülkesinin, darbeler ve iç karışıklıklarla dolu demokrasi geçmişi dikkate alındığında, iktidar değişikliklerinin dış politikada kaymalara yol açabileceği hesaba katılmalıdır. Bölgenin stratejik önemi göz önüne alındığında, ülkeleri yönetecek siyasi iktidarların belirlenmesi sadece söz konusu ülkelerin seçmenlerinin takdirine bırakılmayacak bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle de iktidarı belirleyen seçimlerin dış etkiden bağımsız bir şekilde gerçekleştiğini söylemek pek mümkün değildir.

Eski Sovyet coğrafyasındaki bazı ülkelerde meydana gelen “renkli devrimler” sonucunda, iktidarların değişmesiyle beraber, dış politikaların da temelden değişmesi yukarıda ifade edilen görüşleri desteklemektedir. Bu renkli devrimlerden biri olan “turuncu devrim” ve sonrasında Ukrayna’da yaşanan gelişmeler, diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri için de dikkate alınması gereken bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Rusya yanlısı olarak bilinen Viktor Yanukoviç’in 2010 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanması ve 2011 yılında, turuncu devrimin kadın kahramanı olarak tanınan, eski başbakan Yulya Timoşenko’nun hapis cezasına çarptırılması, AB ile Ukrayna arasındaki ilişkilere gölge düşürmüştür. Buna paralel olarak Ukrayna ile AB arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması’nın onaylanması söz konusu nedenlerle askıya alınmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Ukrayna’nın bir eksen kayması yaşayarak Batıya değil de tekrar Rusya’ya yaklaşmaya başladığı şeklinde kuşkularda doğurmuştur.

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde iktidarlar tanımlanırken Batı yanlısı veya Rusya yanlısı olarak iki ayrı kategoride değerlendirilmektedirler. Dış politikanın belirlenmesi de, seçim sonucunda veya başka

şekilde yaşanan iktidar değişikliklerinde yönetime “nere yanlısı” bir kişinin geldiğine göre değişebilmektedir. Bundan dolayıdır ki üç Güney Kafkasya ülkesinde yapılan ve/veya yapılacak olan seçimler bölgedeki dengeler açısından büyük önem taşımaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, bir yanda Rusya, Ermenistan ve İran yer alırken, diğer yanda Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan yer almaktadır. Bununla birlikte her ne kadar iki ayrı gruptan söz ediliyor olsa da, bunu Soğuk Savaş döneminin birbirine düşman blokları gibi algılamamak gerekmektedir. Günümüzde Rusya, Türkiye’nin en önemli ticaret ortaklarından biridir ve 2012 yılı itibarıyla iki ülke arasındaki ticaret hacmi 30 milyar Doların üzerindedir. Bununla birlikte Türkiye’nin bir NATO üyesi olduğu ve Suriye meselesinde iki ülke arasındaki derin görüş ayrılıklarının bulunduğu unutulmamalıdır. İki ülke arasında artan ekonomik işbirliği bir düşmanlığın olmadığını gösterse de bu durum aralarında bölgesel bir rekabetin bulunmadığı anlamına da gelmemelidir. Rusya ile Türkiye arasında özellikle ekonomik alanda her geçen gün gelişen bir işbirliğinden ve ticari ortaklıktan söz etmek mümkün iken, Kafkasya Bölgesi’ndeki gelişmeler söz konusu olduğunda ortaklık durumu rekabet haline dönüşebilmektedir. Rusya, Kafkasya Bölgesi’nde Türkiye’yi kendine rakip olarak görmektedir ve Türkiye’nin bölgede etkinliğinin artmasına sıcak bakmamaktadır. Bu noktada Ermenistan’la olan sorunlu ilişkileri dikkate alındığında, Türkiye’nin Kafkasya ve Orta Asya’ya açılan tek kapısı olan Gürcistan’da Rusya yanlısı bir yönetimin varlığı, Türkiye’nin hareket alanını oldukça sınırlayacaktır. Buna bir de Azerbaycan’daki muhtemel bir iktidar/politika değişikliği eklendiğinde, Orta Asya’ya uzanan yollar tamamen kapanmış olacaktır. Bundan dolayıdır ki Gürcistan ve Azerbaycan’daki seçimler sadece bu ülkenin insanlarını değil küresel ve bölgesel ölçekteki diğer ülkeleri de yakından ilgilendirmektedir.

İNSANLIĞIN OLAĞAN DURUMU “SAVAŞ” VE BİR MEDENİYET HÂLİ “BARIŞ” ÜZERİNE

DR. BÜLENT ŞENER

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ

Yeryüzünde “savaş” ve “barış” olgularına ilişkin söylenmedik ya da yazılmadık pek bir şey herhalde kalmamıştır. Çok eski çağlardan bu yana savaş, insan topluluklarının, devletlerin, birbirlerine karşı azımsanmayacak ölçüde kullandıkları bir dış politika aracı olagelmıştır. İnsan topluluklarının ve devletlerin birbirlerini istedikleri yönde davranmaya zorlamak için kullandıkları çeşitli araçlardan biri olmasına rağmen, doğrudan insan hayatına yönelik bir nitelik taşımasından dolayı savaş olgusu insanlık tarihinde çok fazla tartışma konusu olmuştur. Buna rağmen, insanoğlunun “savaşı önleme” ya da “barışı kurma/koruma” konusundaki arayışları bir nihayete ermiş değildir ve erebilecek gibi de görünmemektedir. Zira, insanlığın yazılı tarihinin 3500 yılının yalnızca 270 yılında savaş görülmemesi, uluslararası ilişkilerdeki savaş olgusunu tüm çıplaklığıyla yansıtmaktadır. Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinden, Eski Çin ve Hint uygarlıklarına; en pasifist öğretilerden tek tanrılı dinlere kadar savaş olgusu, insan toplulukları arasındaki sorunları halletmede ve düşmana karşı mücadelede azımsanmayacak ölçüde geçerlilik ve meşruiyet bulmuştur.

Teoride de savaş, dış politikanın gerçekleştirilmesinin araçlarından biri olarak kabul edilegelmiştir. XV. ve XVI. yüzyılın siyasal düşünüşünde büyük izler bırakan Machiavelli, savaşı doğal bir dış politika aracı olarak görürken; Hegel de savaşı devlet egemenliğinin en yüksek derecedeki görüntüsü olarak görmektedir. Ünlü savaş kuramcısı Clausewitz de “savaş, politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir” diyerek bu gerçekliğe işaret etmiştir. Bu anlamda savaş en eski

uygarlıklardan bu yana, en kısa, en kestirme ve doğrudan sonuç almaya yönelik bir araç olarak görülmüştür.

Savaşı anlamının yolu, onun nedenlerini saptamaktan geçmektedir. Ne var ki, savaş oldukça karmaşık bir konudur ve tek bir nedensellik zinciri içerisinde açıklanabilmesi mümkün değildir. Nicholas S. Timasheff’in “herhangi bir şeyin savaşa neden olması mümkündür, ancak hiçbir şey kesin olarak savaşa neden olmaz” ifadesi bu gerçeğin altını çizmektedir. Şu ana kadar uluslararası ilişkiler disiplinde de üzerinde anlaşılabilen belki de tek nokta, savaşların ortaya çıkışını tek bir nedene bağlamanın imkânsızlığıdır. Örneğin, Quincy Wright, *A Study of War* adlı eserinde, savaşın nedenleri konusunda, teknolojik düzey, hukuksal yapı, sosyo-politik örgütlenme ve kültürel olmak üzere dört temel boyutta meseleyi ele alıp savaşın nedenlerini incelerken; Karl W. Deutsch ve Dieter Senghass de, siyasal ve toplumsal kurumlar, hukuksal ve teknolojik yapı, kültür ve değer sistemi boyutlarında savaşın nedenlerini incelemiştir. Diğer taraftan K. J. Holsti *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989* adlı çalışmasında, 177 savaş üzerinden bir değerlendirme yaparak savaşın nedenlerini belirlemeye çalışırken; Kenneth N. Waltz ise, *Man, the State and War* adlı eserinde savaşın nedenleri birey, devlet ve uluslararası sistem düzeyinde inceleyerek savaşı uluslararası sistemin anarşik yapısının sonucu olarak değerlendirmiştir. Waltz’ın bu tespiti önemlidir, zira, uluslararası sistemde tüm devletlerin üstünde bir üst gücün bulunmaması nedeniyle güvenlik ikilemi içinde yaşayan devletler,

“Herhangi bir şeyin savaşa neden olması mümkündür, ancak hiçbir şey kesin olarak savaşa neden olmaz”

Nicholas S.
Timasheff

kendi güvenliklerini tahkim etme ve güçlerini arttırmanın peşindedirler. Uluslararası sistemin bu anarşik yapısı devletleri varlıklarını sürdürebilmekle sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yapı içerisinde devletler çeşitli ittifaklar ve koalisyonlar kursalar bile, varlıklarını sürdürmek için temelde kendi olanaklarına dayanmak zorundadırlar. Neticede, sürekli olarak devletler arası güvensizlik, rekabet ve çıkar çatışmalarına sahne olan bu yapıda çatışmaların nihai çözümü de (egemen ve bağımsız devletler, aralarında arabuluculuk yapabilecek bir üst otorite tanımadıkları için) ancak "savaş"la gerçekleşmektedir. Yani savaş olgusu bizatihi devlet olmanın tabiatı gereği (egemenlik ve bağımsızlık) yapısal ve ontolojik bir gerçekliktir ve çağlar boyunca da bu hiç değişmemiştir.

Napolyon Savaşları'yla birlikte XX. yüzyıla uzanan süreçte (I. ve II. Dünya Savaşları'yla) savaş olgusu

dehşetengiz boyutlara ve görünümlere ulaşmıştır. Artık savaş ve savaş hazırlıkları, kendi ekonomisini oluşturan (savaş ekonomisi), halk kitlelerinin de katıldığı, cephe gerisine de yansıyan, gelişmiş teknolojilerin kullanıldığı etkin ve bir o kadar da yıkıcı bir dış politika aracı hâline gelmeye başlamıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından 2001'e kadar saptanabilen en az 140 savaş yaşanmış ve bu savaşlarda 45 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Bu insanların yaklaşık 28 milyonunun çatışmalarda ölmesi ve geriye kalan 17 milyon insanın ise savaşların neden olduğu açlık, hastalık, mültecilik vb. nedenlerle hayatlarını kaybetmesi için trajik boyutunu oluştururken; bu dönemin ve bu dönemde var olan uluslararası ilişkilerin niteliğinin -sıcak- savaşın olmadığı bir "Soğuk Savaş"ı yansıtması ise işin ironik boyutunu oluşturmaktadır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise,

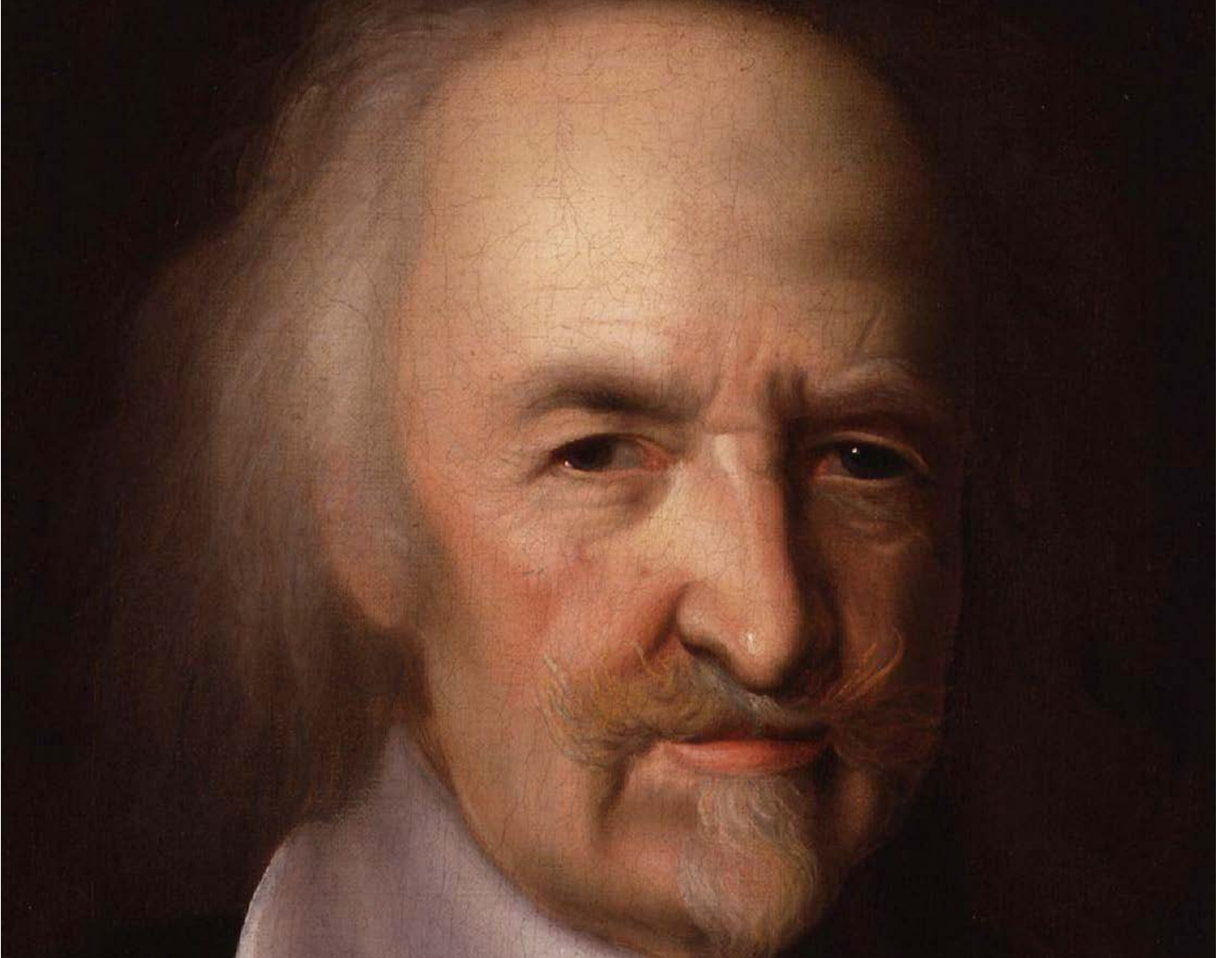
Montmirail Savaşı'ndan bir anın resmedilmesi

Soğuk Savaş'ın sonunda bile, savaş yıkıcılığını ve yaygınlığını kaybetmemiş, aksine savaş ve savaş için hazırlık, modern devletin vazgeçilmez uğraşı ve ekonomik dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Zira, büyük devletlerce silah satımı (özellikle demokratik devletlerce) hâlâ uluslararası ticaretin belli başlı ve en karlı konusudur. Nitekim, Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) raporlarına göre, XX. yüzyılın son yılında silahlanmaya harcanan para 757 milyar dolar, XXI. yüzyılın ilk yılında ise silahlanmaya harcanan para 772 milyar dolardır. 1992–2001 döneminde silahlanmaya ayrılan para ise 7 trilyon

625 milyar dolardır. "Modern"likten "postmodern"liğe küresel bir geçişin olduğu günümüzde ise savaş olgusu genel bir hâl almıştır. Zaman zaman ve bazı yerlerde düşmanlıklar ortadan kalksa da, silahlı şiddet sürekli bir olasılık olarak hep mevcut, her zaman ve her yerde patlamaya hazır olagelmıştır. Dolayısıyla, Thomas Hobbes'un da dikkat çektiği gibi, savaşın doğası bizzat çatışmanın kendisinde değil, aksi yönde bir güvence olmadığı sürece, çatışmaya yönelik var olan eğilimde/yapıda gizlidir ki, bu durum insanlığın gerçek bir barış hayali hatta umudu beslemesini engelleyecek denli savaş ve barış

**Thomas
Hobbes**

arasındaki ayrımı aşındıran bir genel küresel savaş hâlidir. İdealist felsefeci Immanuel Kant bile bu durumu doğrularcasına *“bir arada yaşayan insanlar arasında tabii hâl bir barış hâli değil, her zaman ilan edilmiş olmasa bile her an patlayabilecek gibi görünen bir savaş hâlidir”* diyerek, savaşın *“doğal bir hâl”*, buna karşılık barışın ise aslında bir *“medeniyet hâli”* olduğuna dikkat çekmiştir.

Kabul etmek gerekir ki, dün olduğu gibi bugün de, hemen hemen hiçbir devlet, kendisini çok uzun bir süre uluslararası sistemi etkileyecek çatışmaların dışında tutabilecek yeteneklere sahip bulunmamaktadır. Uluslararası politikada hemen her devlet yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda güç kullanmakta, savaşa başvurmaktadır. Öyle ki, egemen devletler, Birleşmiş Milletler örgütünün kurucu belgesine bile, devletlerin ortaklaşa ya da tek başına *“meşru müdafaa/savunma”* hakkını saklı tuttıklarını belirten hükümlerin konulması gereğini duymuşlardır.

Sonuç olarak, dün olduğu gibi bugün de kaba güç ve çıkar, uluslararası ilişkilerin hâlâ en önemli ögesi olmaya devam etmektedir. Uluslararası politikada hemen her devlet yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda son kertede güç kullanabilmekte, savaşa başvurabilmektedir. Dolayısıyla savaş olgusu insanlık tarihinin olağan ve düzenli deneyiminin bir sonucudur ve en istikrarlı sistemler bile savaşı ıya da daha iyimser bir yaklaşımla söylersek çatışmayı dışlamaz. Diğer bir deyişle, uluslararası ilişkilerde savaş olağan, barış ise istisnadır (İdealistler ise bunun tam tersini iddia etmektedirler). Kaldı ki, bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler’in doğuşunun, varlığının ve gelişiminin temelinde de *“savaş”* ve *“barış”* olguları yer almaktadır. İnsanoğlu yeryüzünde var olduğundan bu yana, hem birey olarak hem toplum olarak kendisinden farklı olanı baskılamaya, kontrolü altına almaya, kendi değerlerini empoze etmeye, çıkarlarını ve üstünlüğünü korumaya çalışmaktadır. Michael Dibdin, *Dead Lagoon* (Ölü Lagün) adlı romanında bu gerçekliği şöyle ifade etmektedir: *“Gerçek*

düşmanlar olmadan, gerçek dostlar olmaz. Ne olmadığımızdan nefret etmediğimiz süre, ne olduğumuzu sevemeyiz. Bunlar, yüzyıldan fazla bir süredir devam eden duygusal kesitten sonra büyük bir ıstırapla yeniden keşfettiğimiz eski gerçeklerdir...” Habil ile Kabil’den¹ Usame Bin Ladin’e; Roma’dan Osmanlı’ya, *“ulus-devlet”*ten *“küreselleşme”*ye varan bütün olaylar ve sistemler dizgesi hep bu dinamik üzerinden yürümektedir. Dolayısıyla, insanlar ve toplumlar arasında *“ebedi barış”*ı kurgulamak boşuna bir çaba ve ütopyadır. Her *“barış”* ona *“barış”* diyenlerin çıkarlarını temsil ettiği için *“barış”*tır (*“Pax Romana”*, *“Pax Ottomana”*, *“Pax Britannica”*, *“Pax Americana”*, *“Versay Barışı”* gibi olgular/olaylar bu gerçekliğin en açık ispatıdır). Yani *“barış”*ın ne anlamı ne de kapsayıcılığı mutlak değildir, görecelidir. İnsanlar ve toplumlar arasında olan biten her şey *“güç mücadelesi”*dir ki bunun doğal sonucu da ya *“savaş”* ya da *“geçici”*, *“kısmi”*, *“göreceli”* bir barış’tır. Dolayısıyla yeryüzünde *“savaş”*, Kant’ın da dediği gibi, *“... ya ortada savaşılacak bir şey kalmayınca ya da yeryüzünün her köşesinde genel kabul gören yeni bir törel anlayış sağlanınca sona erecektir.”*

DİPNOT

1. *“Habil ile Kabil”*in hikâyesi, Eski Ahit’te, Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde yer alan eski bir mit’tir. Kabil, Hz. Âdem’in ve Hz. Havva’nın büyük, Habil ise küçük oğullarıdır. Kabil çiftçi, Habil ise çobandır. Kabil’in, kardeşi Habil’i öldürdüğüne ve tarihteki ilk katil olduğuna inanılır. Diğer bir deyişle, yeryüzünde *“kanı dökülen ilk insan”*ın Habil, *“kan döken ilk insan”*ın ise Kabil olduğuna inanılmaktadır. Hikâyeye göre, Kabil tanrıya o yılki hasadını, Habil ise yeni doğan koyunlarını adar. Tanrı Habil’in adağını kabul eder fakat Kabil’inkini kabul etmez. Bunun üzerine içinde kıskançlık uyanan Kabil’in nefsi kardeşini öldürmeye teşvik eder ve kardeşi Habil’i öldürür. Böylelikle, yeryüzünde hem *“ilk çatışma”*, hem *“ilk cinayet”*, hem *“ilk kardeş katli”* yaşanır.

YENİ SAVAŞ ALANI MI?

BARIŞ MASASI MI?

ARİF KIZILYALIN

CUMHURİYET GAZETESİ KÖŞE YAZARI

Ulusların, toplumların, bireylerin birbirine üstünlük sağlama arzusundan söz eder sosyologlar.

Neredeyse, insanlık tarihinin ilk yıllarından bu yana hiç değişmemiştir bu rekabet.

Sporun temeli de budur.

Hatta olimpiyat ruhu da bu anlayıştan doğmuştur. Arenalar, stadyumlar bu amaca hizmet için inşa edilmiştir.

Daha ileri, daha hızlı, daha güçlü gibi kavramlar hiç değişmemiş, aksine gelişmiştir...

Bu bağlamda bilim insanları karar vermekte zorlanırlar, spor müsabakaları modern çağın savaş alanları mı, yoksa barış çubuklarının tütürüldüğü dostluk masaları mı?

Hatta üniversitelerde kürsüler oluşturulmuştur bu soruya yanıt aramak için.

İnsanlar ömürlerini vakfetmişlerdir...

Açıkçası, İstanbul'un da yer aldığı 2020 olimpiyat oyunlarının tanıtım sürecinde bu soru yine gündemde.

Niçin Tokyo, Madrid ve İstanbul kıyasıya kapışıyor, dünyanın en büyük spor oyununu almak için?

Spor bilincini oturtmak için mi?

Yeni bir spor kültürü oluşturmak için mi?

Öncelikle şunu söylemekte fayda var ki, Madrid veya Tokyoluların spor bilinci oturtmak gibi bir amaçları yok.

Onlar tamamen ticari amaçla bakıyorlar oyunlara. Japonya, deprem sonrası yenilediği teknolojisini dünya pazarına kabul ettirme derdinde.

Hiçbir alt yapı sorunları yok.

Tesis deseniz, 3-5 ayda en iyilerini inşa edecek

maddi ve insan gücüne sahipler.

Madrid'in derdi başka.

Onlar tesislerin yüzde 90'ını bitirmiş.

Saniyorum sadece olimpiyat köyü inşa edecekler, bir iki stadyumun da orasını, burasını yenileyecekler.

Onların da metro ve oto yol gibi sorunları bulunmuyor.

Üstelik Madrid'in altında ikinci bir kent yaratmışlar.

Galiba 120 kilometrelik bir otoyol ağı var gün ışığı görmediğin gidip gelebileceğiniz.

İspanyolların olimpiyat alma isteğinin ardında, yavaşlayan ekonomilerini hızlandırmak...

Ve İstanbul.

Eksiğimiz çok.

Tesis yok, alt yapı zayıf.

Metro hattı, Madrid ve Tokyo ile kıyaslandığında Ali Can'ın 'lego takımı' gibi kalır.

Öyleyse Türkiye'nin avantajı ne?

'aşırı istek' ve 'eğer olimpiyatı alırsam, kendimi düzeltirim' havası.

Kimse spor kültüründen de söz etmesin İstanbul için.

Çünkü biliyoruz ki, sabahları yataktan kalkan İstanbullu yüzünü yıkayıp işe gidiyor, en basit kültür fizik yapan bile yok!

Evet, şimdi Uluslararası Olimpiyat Komitesi IOC'nin 100 küsür delege, denetleme heyetinin raporlarını inceliyor.

Eylül ayında da Arjantin'de karar verilecek.

Türk, İspanyol ve Japon üyeler hariç dünyanın dört bir yanından gelen IOC üyeleri oy kullanacak.

Bakalım,

Bilim insanları karar vermekte zorlanırlar, spor müsabakaları modern çağın savaş alanları mı, yoksa barış çubuklarının tütürüldüğü dostluk masaları mı?

01-05 Temmuz July 2013 **KÜRESEL BARIS ve
GENÇLIK ÇALIŞTAYI
GLOBAL PEACE and
YOUTH WORKSHOP**

İSLAM VE MİLLİYETÇİLİK (ULUŞÇULUK)

YALÇIN KÖKSAL DEMİR

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ

İslam devletleri, ulus anlayışıyla karşılaştıklarında geleneksel olarak İslam kardeşliği ve ümmeti anlayışına sahiptiler. İslam toplulukları, krala, şaha, imparatora, sultana, hana sadakat duyuyorlar ama asıl sadakatin Allaha olduğu bir anlayışın temsilcileriydiler.

İslam devletlerinde Avrupa'daki örnekleri gibi Krallar, Papalığın birer temsilcisi (tanrının yeryüzündeki tek temsilcisi olan Papa'nın siyasal temsilcileri) anlayışından biraz farklı olarak İslam dünyası kralları direkt tanrının yönetsel temsilcileriydi. İslam dünyası Avrupa'daki Papa anlayışının bir karşılığı olarak algılanabilecek Halifeye sahip olmasına rağmen, Halife tüm Müslümanların lideri olarak lanse edilse de Peygamberimiz Hz. Muhammet'in ölümünden sonra işbaşına gelen dört halifenin ardından halifeler kendi devletlerinin ve siyasal oluşumlarının lideri olmaktan pek fazla öteye gidememişlerdir.

İslam dini belirli bir zümrenin dini olmaması ve tüm insanlığın son dini olması nedeni ile çok etnikli ve toplumlu bir dindir. Özellikle kitleler halinde Halife Ömer zamanında Araplar dışında diğer halklarında İslam dinine girmesi ile İslam tek milletlilikten çok milletli bir din olmuştur. Onuncu yüzyıldan itibaren İslam üç büyük medeniyetin Araplar, İranlılar (Farslar) ve Türkler arasında tamamen hakim din olmuş ve devletlerinin dini inançları haline gelmiştir. Bu dönemler farklı siyasal birimlere bölünen İslam, Emeviler döneminden itibaren başlayan İslam'ın üstün toplumu tartışmaları çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Arapların Emevi anlayışındaki Arap

üstünlüğü yaklaşımı İranlıların Firdevsi'nin Şehname'si ile tarihi büyük medeniyet ve devlet merkezi olma anlayışına, Türklerin özellikle Kaşgarlı Mahmut'un Divan-Lugatit Türk adlı eserindeki yaklaşımıyla Türklerin ve Türkçenin Arapça ve Farsçadan geri olmadığı tartışmaları ile devam etmiştir. Ancak bu tartışmalar siyasal liderler ve bazı aydınlar arasında olurken toplumsal bir etki yaratmamış zaten dönemin anlayışı gereği de yaratması beklenmemiştir. Bu tartışmaların amacı günümüz milliyetçilik anlayışından çok uzak ve İslam dünyasındaki siyasal otoritelerin kendi meşruiyetini sağlamak/kanıtlamak için bazen başvurdukları bir yol olarak belirlemiştir. Bu tartışmalar Müslüman devletlerinin çok kültürlü ve etnikli imparatorluklara dönüştüklerinde de önemini kaybetmiştir.

İslam dünyasında milliyetçilik ve İslam arasındaki ilişki veya çelişki özellikle yirminci ve yirmi birinci yüzyılda tartışma konusu olmuştur. Avrupa'daki ulusçuluk ve ulus-devlet anlayışının ilk önce Osmanlı Devleti'nde etkisini göstermiştir. 1900'lü yıllardan itibaren Osmanlı'nın Arap ve Türk tebaasında milliyetçilik tartışmalarının başlaması ile İslam dünyası ulus/millet kavramıyla tanışmış uluslaşma veya ulus-devlet kurma aşamasında İslam ve milliyetçilik anlayışının çelişip çelişmediği tartışmaları hız kazanmıştır. (Yenisey, 2008. ss. 75-79.)

Osmanlı Devleti'ndeki milliyetçilik tartışmaları Genç Türkler Hareketi ve özellikle İttihat Terakki Partisi ve Enver Paşa ile özdeşleşen Pan-Türkist politikalar, 1908'den daha önce başlayan Arap milliyetçiliği tartışmalarına hız kazandırdığı gibi

İslam dini belirli bir zümrenin dini olmaması ve tüm insanlığın son dini olması nedeni ile çok etnikli ve toplumlu bir dindir.

çeşitli yansımaları İran'da da görülmüştür. İslam ve Milliyetçilik tartışmalarının şiddetli bir şekilde yayıldığı bu dönemde Cemalettin Afgani'nin görüşleri, İslam'da reform anlayışı tartışmaları, (Uyar, 2008, ss.117-130.) Allame İkbâl Lahuri, İslam dünyasında Ulus-devletlerin varlığının hilafetten birleşik İslam devletinden daha hayırlı olacağı görüşü, (Ahmedi, 2009, s. 27.) Suriyeli âlim Reşit Rıza'nın Arap milliyetçiliğine (Ahmedi, s.28.) dair fetvaları gibi birçok İslam âlimin görüşleri etkili oldu. İslam dünyasında milliyetçiliğin özellikle büyük güçlerin (İngiltere, Rusya ve Fransa) Ortadoğu'ya girmesiyle hız kazandı. Osmanlı Devletindeki milliyetçi politikalar ve görüşlerde İslam dünyasındaki İslam-milliyetçilik tartışmalarını hızlandırmış nitekim Türk milliyetçisi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile İslam dünyasında ulus-devlet modeli Ortadoğu'nun Arap ülkeleri ve İran'ı derinden etkilemiştir. İran'da bu dönemde özellikle Şah'ın (Rıza Pehlevi) Türkiye ziyareti ve Atatürk ile görüşmesinden sonra ulus inşası faaliyetleri hız kazanmış ve çekirdek ulus olarak Fars etnik kökeni ve tarihi devleti olarak Pers imparatorluğunu temel alarak Fars (Pers) milliyetçiliğini ülkede hâkim kılmaya çalışmıştır. İslam dünyasındaki milliyetçilik tartışmaları modernleşme ile birlikte anılmış modernleşmenin bir gereği olarak daha doğru ifadeyle modernleşmenin (Batılılaşmak) temel ön koşulu olarak görülmüştür. Özellikle Türkiye ve İran'da ulus inşaları modernleşme anlayışı ile veya birlikte ele alınmış Batılı yaşam tarzı ulus inşasının bir boyutunu oluşturmuştur. İki ülkede de uluslaşma tepeden (yönetici sınıf) başlayarak halka yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde uluslaşma ile İslam'ın çatışması veya karşılaştırılması daha çok geleneksel din adamları ile yönetici sınıf arasında ortaya çıkan bir tartışma olarak yükselmiştir. Türkiye'de Osmanlıdan itibaren yüzyıllardır din devlet kontrolünde olduğu için devlet dini kontrol etmede ve din adamlarını devletin memuru olarak kontrol altına almasından dolayı bu

tartışma etkili şekilde olamamış daha çok kırsal kesimde ortaya çıkan geleneksel âlimlerin yerel fikir beyanlarından öteye gidememiştir. Türkiye'de imam-öğretmen çatışması aslında her ikisinin de devlet memuru olması nedeniyle yavan ve suni kalmıştır. Ancak İran'da Türkiye'den farklı olarak İmam anlayışı devlet kontrolünün dışında daha çok halkın beslediği ve yerel liderler olarak ortaya çıkan daha çok cemaat liderleri veya medrese/dergâh liderleri ve ayrı toplumsal yapılanmaya sahip cami imamı olarak faaliyet göstermekteydi. Aynı zamanda İran Şia mezhebi Türkiye'deki Sünni İslam mezhebinden farklı olarak imamlık çok daha

Rıza Pehlevi

fazla toplumsal ve dini öneme sahip olması bakımından farklılık arz etmekteydi. Bu nedenle İslam ve Milliyetçilik tartışmaları Sünni İslam dünyasından daha çok İran'da tartışılmıştır. İran yönetici sınıfı ve milliyetçi aydınlar Türkiye'deki örneklerinden farklı olarak laik bir devlet anlayışından ziyade milliyetçiliğin İslam'la barışık olduğu tezini işlemeye ve temel dayanak olarak da Kuranı Kerim'in Hucurat Süresinin on üçüncü ayeti (Hucurat süresi on üçüncü ayeti, Diyanet Vakfı yayınları Türkçe meali), *"Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır."* örnek gösterilerek Allahın insanları kavimlere ayırdığı bu nedenle kavimciliğin dolayısıyla milliyetçiliğin İslam'a aykırı olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Ayrıca İslam peygamberi Hz Muhammed'in son Veda Hac'ında Müslümanlara verdiği vaazda *"Arabın Aceme, Acemin Araba üstünlüğü yoktur. Üstünlük Allah katında takvadır."* Sözü de (Hadis) İslam'ın ırkçılığı yasakladığı insanların birbirlerine üstünlüğünü savunmayan milliyetçilik yaklaşımlarını kabul ettiği belirtilmektedir. İslam dünyasında milliyetçilik fikirleri yani İslam ile milliyetçilik anlayışı çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu evreler milliyetçiliğin doğruya doğru yayılımı ile paralel şekilde tartışmaları alevlendirmiştir. Milliyetçilik ilk önce Osmanlı coğrafyasında Balkanlarda ortaya çıkan ayrılıkçılık hareketleri ile başlamış sonra Arap dünyasında milliyetçi uyanış ve ayrılıkçılıkla devam etmiştir. İran'da ise milliyetçiliğin Osmanlı Devletinin Pan-Türkist politikalar izlemesine denk düşen 1900'lü yılların başlarında itibaren başlayan ancak aynı yıllar İran'ın Rus ve İngiliz çatışma alanına dönmesine de denk düşen tarihlerde yükselişe geçmiştir. Ancak İran'da milliyetçi hükümetlerin iktidara gelişi 1950'li yıllara denk gelmektedir. İran'da milliyetçilik fikirleri temelde egemenlik mücadelesinin veya iktidar mücadelesinin bir yansıması olarak çoğu zaman ortaya çıkmıştır. (Ahmedi, s.48.) İslam dünyasında İslam âlimlerinin

milliyetçilik ile ilgili olumsuz fetvaları da iktidar mücadelesinde dışarıda kaldıklarında şiddetlenmiş iktidar ile işbirliği içerisinde bulunduğu olumlu görüşler beyan edilmiştir. 1970'li yıllarda Pakistan'da sistem dışına itilen Cemaat-i İslami liderleri ümmet vurgusunu yaparak milliyetçiliği kötülerken Ziyaulhak'ın Pakistan'ın İslamlaşmasını sağlamak adına bu cemaate görev verince hükümet ve milliyetçilik hakkındaki olumsuz görüşleri son bulmuştur. (Ahmedi, s.30.) Yine aynı şekilde bütün İslam âleminde bu örnek ziyadesiyle tekrar etmiştir. Sonuç olarak 19. ve 20. yüzyılda dünyayı kasıp kavuran milliyetçilik İslam dünyasında da etkisini göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile başlayan süreçte ulus-devlet anlayışı ve ulus inşası özde aynı ancak çeşitli farklılıklarla zaman sürecinde günümüze kadar İslam anlayışına sahip siyasal birimleri, toplumları etkilemiş etkilemeye de devam etmektedir. Ancak milliyetçilik akımının İslam dünyasını etkilemesinin üzerinden neredeyse yüz elli yıl geçmesine rağmen İslam inancına göre kıyamete kadar değişmeyecek ve tüm sosyal sorunlara cevap olacak Kuran'ın ve İslam anlayışının milliyetçiliği dair ortak bir görüşü ortaya koyulamamıştır. Tabi bunda asla ve asla Kuran ve İslam'ın suçu yoktur. İslam'da içtihat yolunun kapatılması ve yeni fetvalara açık olmaması daha doğrusu hala Müslümanların İslam ve milliyetçilik ilişkisini sağlıklı bir şekilde açıklayıp ortaya koyamaması her ne kadar uzun yıllar geçse de İslam dünyasında milliyetçilik konuları tazeliğini korumuştur. Bugünde İslam devletlerinde milliyetçilik tartışmaları yanı sıra ulus inşaları devam etmekte aynı zamanda Orta Çağ siyasal anlayışları ile yönetilen devletlerde varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Gülara Yenisey, "İran'da Etnopolitik Hareketler", Ötüken yayınları, İstanbul, 2008.
Hamid Ahmedi, "İran Ulusal Kimlik İnşası" Küre Yayınları, İstanbul, 2009.
Mazlum Uyar, "İran'da Modernleşme ve Din adamları", Emre yayınları, İstanbul, 2008.

Kobyalar Grup

Quality Fish Products

PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL PROTOKOL

1984 YILINDAN İTİBAREN EDİNDİĞİ TECRÜBESİYLE

Sevgiyle Büyür, Bilgiyle Yükseliriz...

ANAOKULU
Trabzon

Cumhuriyet Mahallesi
Defne Sok.No:9
Tel: 0462.322.32.23
Fax: 0462.322.57.23

İLKOKUL
Trabzon

İskenderpaşa Mahallesi
Kolçakoğlu Sok. No:2
Tel: 0462.326.26.32
Fax: 0462.322.57.23

ORTAOKUL
Trabzon

İskenderpaşa Mahallesi
Kolçakoğlu Sok. No:2
Tel: 0462.326.26.32
Fax: 0462.322.57.23

ANAOKULU
Suadiye

Ayşe Çavuş Caddesi
İbak Köşkü No:30 / Kadıköy
Tel: 0216.372.02.89
Fax: 0216.372.37.88

İkinci elde güven

Bahadır Otomotiv İnşaat San. ve Tic. Ltd. Şti.

Devlet Karayolu Sahil Yolu Cad. No: 48 61100 Yıldızlı - TRABZON

Tel: (0462) 333 33 33 Faks: (0462) 333 33 35

BAHADIR, BİR DOĞUŞ OTOMOTİV SERVİS VE TİCARET A.Ş. YETKİLİ SATICISIDIR.